

ВІСНИК

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

Журнал "Вісник Національного банку України"
внесено до нового "Переліку наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття
наукових ступенів доктора і кандидата наук" (економічні науки).
Підстава: постанова президії ВАК України від 10.02.2010 р. № 1-05/1

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана
(протокол від 02.12.1999 р. № 4) та
Вченою радою Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
(протокол від 13.03.2009 р. № 7)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Петрик Олександр Іванович (голова, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України);
Бажал Юрій Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Барановський Олександр Іванович (доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України);
Боровецький Ришард (доктор, професор);
Вовчак Ольга Дмитрівна (доктор економічних наук, професор);
Вожжов Анатолій Павлович (доктор економічних наук, професор);
Гальчинський Анатолій Степанович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);
Гесць Валерій Михайлович (академік НАН України, доктор економічних наук, професор);
Кірсев Олександр Іванович (кандидат економічних наук, заслужений економіст України);
Коваленко Олена Іванівна (кандидат економічних наук);
Козьменко Сергій Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Круглик Сергій Вікторович (кандидат економічних наук);
Лютин Ігор Олексійович (доктор економічних наук, професор);
Мітнік Стефан (доктор, професор);
Міщенко Володимир Іванович (доктор економічних наук, професор);
Мороз Анатолій Миколайович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);

Патріаца Людмила Миколаївна (завідувач Редакції періодичних видань – головний редактор журналу "Вісник Національного банку України");
Расівський Костянтин Євгенійович (кандидат економічних наук, професор);
Ричаківська Віра Іванівна (кандидат економічних наук, заслужений економіст України);
Савлук Михайло Іванович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);
Сениц Павло Миколайович (кандидат економічних наук, заслужений економіст України);
Смолженко Тамара Степанівна (доктор економічних наук, професор);
Стельмах Володимир Семенович (Герой України, кандидат економічних наук, заслужений економіст України);
Тридід Олександр Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Федосов Віктор Михайлович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);
Шаров Олександр Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Шевчук Анатолій Васильович (доктор технічних наук, професор);
Шульга Наталія Петрівна (доктор економічних наук, професор);
Щербакова Олена Анатоліївна (кандидат економічних наук).

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	ПАТРИАЦА Л.М.	Дизайн і верстка:	ХАРУК О.В., НЕВСЬКИЙ Д.О.
Заступник головного редактора	КРОХМАЛЮК Д.І.	Коректор	ТРИФОНОВА О.М.
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник Національного банку України"	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.	Оператор	ЛИТВИНОВА Н.В.
Заступник начальника відділу	МАТВІЙЧУК Ю.Г.	Переклад:	МАРЧЕНКО О.В., ОСЬМАК О.Г.
Редактор	ПАЦЕРА М.М.	Розповсюдження:	ТРИКІША А.І.
Відповідальний секретар	ЛІПІНСЬКА С.М.	Реклама:	СЧАСТЛИЦЕВА І.В.
Головний художник	КОЗИЦЬКА С.Г.	Фото:	НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С., ЯСНИСЬКИЙ Р.І.
		Черговий редактор	ПАЦЕРА М.М.

Повна електронна версія цього номера журналу буде доступна у розділі
"Публікації" Офіційного інтернет-представництва Національного банку України
у жовтні 2015 року

№ 4 (230)
Квітень 2015

Здано до друку 31.03.2015 р.

Засновник і видавець:
Національний банк України

Адреса: вул. Інститутська, 9, Київ-601, 01601, Україна
Свідчення про державну реєстрацію друкованого ЗМІ
Серія KB № 691 від 09.06.1994 р. (до 06.12.2013 р.)
Серія KB 20467 – 10267 ПР від 06.12.2013 р.

Видається у комплекті з електронною версією
на CD-диску додатка "Законодавчі і нормативні акти
з банківської діяльності"

Дизайн: редакція періодичних видань
Національного банку України
Надруковано з готового оригінал-макета
відділом організації видавничого забезпечення
Головного господарського управління
Національного банку України

КОНТАКТИ

Адреса редакції:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
(адреса для листування:
редакції періодичних видань,
вул. Інститутська, 9, Київ-601, 01601, Україна)
Тел./факс: (044) 524-96-25, 525-38-25
Тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 527-31-77
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http://www.bank.gov.ua

Адреса друкарні:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8
Друк на цифровому обладнанні
Фіз. друк. арк. 10
Умовн. друк. арк. 10
Обл.-вид. арк. 11

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
посилання на "Вісник Національного банку України"
обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.
Відповідальність за точність викладених фактів несе автор,
а за зміст рекламних матеріалів – рекламодавець.

Передплатний індекс 74132

© Національний банк України, 2015

ISSN 2310-2624

ВІСНИК

Національного банку України

Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy
Herald of the National Bank of Ukraine

*Monthly scientific and practical journal
of the National Bank of Ukraine*

Published since March 1995

**No. 4 (230)
April 2015**

**Authorized publication:
31 March 2015**

**Founder and publisher:
National Bank of Ukraine**

Address:

9 Instytutska Street, Kyiv, 01601, Ukraine

Registration certificate:

KB No. 691 of 9 June 1994 (up to 6 December 2013),
KB 20467 – 10267 ПП of 6 December 2013.

The journal comes with a CD supplement
“Legislative and Normative Acts on Banking”

Designed by the Editorial Board
of NBU Periodicals

Printed by the Printed Materials Division
of the NBU Main Administration and Maintenance Office

CONTACTS

Address of the Editorial Office:
7 Nauky Avenue, Kyiv, 03028, Ukraine

Address for correspondence:
Editorial Board of NBU Periodicals,
9 Instytutska Street, Kyiv, 01601, Ukraine
Tel./fax: + 380 (44) 524 9625, 525 3825
Tel.: + 380 (44) 527 3944, 527 3806, 527 3177

E-mail: litvinova@bank.gov.ua
<http://www.bank.gov.ua>

Address of the Printing House:
7 Nauky Avenue, Kyiv, 03028, Ukraine

Format 60 × 90 / 8

Digital printing

Physical printed sheets: 10

Conventional printed sheets: 10

Publisher's sheets: 11

For reprinting materials published herein
the reference to the journal
“Herald of the National Bank of Ukraine”
is compulsory.

The Editorial Board can publish materials
being under discussion, not sharing the author's opinion.
The author bears responsibility for the accuracy of the materials;
the advertiser bears responsibility
for the content of promotional materials.

Subscription index: 74132

© National Bank of Ukraine, 2015

The journal “Herald of the National Bank of Ukraine” is registered in the new
“List of scientific professional editions of Ukraine, in which results
of theses for obtaining of a Ph.D. degree (Economics) can be published”.
Grounds: Resolution of the Higher Attestation Commission of Ukraine
No. 1-05/1 of 10 February 2010

The journal was recommended for publication
by the Academic Council
of the Vadym Hetman National Economic University (Minutes No.4 of 2 December 1999)
and by the Academic Council
of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Minutes No. 7 of 13 March 2009)

EDITORIAL STAFF:

Oleksandr Petryk (Chairman, Sc.D. (Economics), Professor,
Honored Economist of Ukraine)

Yurii Bazhal (Sc.D. (Economics), Professor)

Oleksandr Baranovskiy (Sc.D. (Economics), Professor,
Honored Economist of Ukraine)

Ryszard Borowiecki (Sc.D., Professor)

Oliha Vovchak (Sc.D. (Economics), Professor)

Anatolii Vozhzhov (Sc.D. (Economics), Professor)

Anatolii Halchynskiy (Sc.D. (Economics), Professor,
Honored Scientist and Technician of Ukraine)

Valerii Heiets (Academician of the National Academy of
Sciences of Ukraine, Sc.D. (Economics), Professor)

Oleksandr Kirieiev (Ph.D. (Economics), Honored Economist
of Ukraine)

Olena Kovalenko (Ph.D. (Economics))

Serhii Kozmenko (Sc.D. (Economics), Professor)

Serhii Kruhlyk (Ph.D. (Economics))

Ihor Liutyi (Sc.D. (Economics), Professor)

Stefan Mitnik (Ph.D., Professor)

Volodymyr Mishchenko (Sc.D. (Economics), Professor)

Anatolii Moroz (Sc.D. (Economics), Professor, Honored
Scientist and Technician of Ukraine)

Liudmyla Patrikats (Head of the Editorial Board of NBU
Periodicals, Editor-in-Chief of the “Herald of the National
Bank of Ukraine”)

Kostiantyn Raievskiy (Ph.D. (Economics), Professor)

Vira Rychakivska (Ph.D. (Economics), Honored Economist
of Ukraine)

Mykhailo Savluk (Sc.D. (Economics), Professor, Honored
Scientist and Technician of Ukraine)

Pavlo Senyshch (Ph.D. (Economics), Honored Economist
of Ukraine)

Tamara Smovzhenko (Sc.D. (Economics), Professor)

Volodymyr Stelmakh (Hero of Ukraine, Ph.D. (Econo-
mics), Honored Economist of Ukraine)

Oleksandr Trydid (Sc.D. (Economics), Professor)

Viktor Fedosov (Sc.D. (Economics), Professor, Honored
Scientist and Technician of Ukraine)

Oleksandr Sharov (Sc.D. (Economics), Professor)

Anatolii Shevchuk (Sc.D. (Technics), Professor)

Nataliia Shulha (Sc.D. (Economics), Professor)

Olena Shcherbakova (Ph.D. (Economics))

EDITORIAL BOARD OF NBU PERIODICALS:

Editor-in-Chief:

LIUDMYLA PATRIKATS

Designers:

OKSANA KHARUK, DMYTRO NEVSKYI

Deputy Editor-in-Chief:

DMYTRO KROKHMALIUK

Proofreader:

OLENA TRYFONOVA

Head of the Division for Issue of the “Herald
of the National Bank of Ukraine”:

ROMAN PIDVYSOTSKYI

Computer-aided composition:

NATALIYA LYTUVYNOVA

Deputy Head of the Division:

YURI MATVIICHUK

Translators:

OLENA MARCHENKO, OLEKSANDR OSMAK

Editor:

MYKOLA PATSERA

Distribution Agent:

ANDRII TRYKISHA

Responsible Secretary:

SVITLANA LIPINSKA

Advertising Manager:

IRYNA SCHASTLIIVTSEVA

Chief Designer:

SVITLANA KOZYTSKA

Photos:

VLADYSLAV NEHREBETSKYI, RUSLAN YASNSKYI

Duty Editor:

MYKOLA PATSERA

**The electronic version of the publication will be available
in the Publications section of the official web-site
of the National Bank of Ukraine in October 2015**

ЗМІСТ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Василь Іщенко: “У кожного свій “окоп” у війні за самостійність України”	5
Пенсійний фонд НБУ працює стабільно	9
Хроніка найважливіших подій і рішень. Лютий 2015 року	78

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

С.Широчин, Р.Гартінгер	
Платежі в мережі Інтернет: у пошуках “срібної кулі”	10
М.Пацера	
Кіберзлочинність – загроза банківській системі	55

БАНКИ УКРАЇНИ

Д.Гладких	
Ризики і загрози банківській безпеці України за підсумками 2014 року	14
Р.Яниський	
Завершився чемпіонат Банківської футзальної ліги м. Києва	31
В.Міщенко, О.Малютін	
Інструментальне забезпечення стабільності банківської системи на основі розробки агрегованого індексу	32
Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у лютому 2015 р.	37
Банки, яким змінено або в яких відкликано банківську ліцензію у лютому 2015 р.	37
Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2015 року	46
Ігор Дорошенко – “Фінансист року”	47

МАКРОЕКОНОМІКА

Ю.Василенко	
Фактори розвитку економіки України	24
С.Швець	
Фактори прискорення інфляційної динаміки в Україні з позицій фіскальної теорії рівня цін	38

О.Шпенюк

Досвід використання валютно-курсової політики як інструменту впливу на національну конкурентоспроможність у країнах, що розвиваються	48
--	----

БАНКНОТИ І МОНЕТИ

Про введення в обіг пам’ятної монети “Михайло Вербицький”	45
---	----

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

Д.Хоружий	
Сучасні тенденції впровадження положень Базеля III	60

ФІНАНСИ, БІЗНЕС, СОЦІУМ

Р.Підвисоцький	
Банкіри допомагають військовим медикам	65

НОВІ КНИГИ

Т.Зінкова	
Нові надходження до Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського	68

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у лютому 2015 року	70
Н.Дехтяр, О.Дейнека, І.Боярко	
Особливості врахування додаткових (суб’єктивних) факторів при проведенні оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи	71
Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за лютий 2015 року)	75
Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за лютий 2015 року)	76

Вимоги до авторів щодо оформлення та подання творів	III стор. обкладинки
--	----------------------

CONTENTS

CENTRAL BANK

Vasyl Ishchenko: "Everybody has its own "trench" in the war for Ukraine's independence"	5
The NBU Pension Fund operates stably	9
Chronicle of the most important events and resolutions. February 2015	78

NON-CASH SETTLEMENTS

Stanislav Shyrochyn, Roman Hartinger	
Internet payments: in search of a "silver bullet"	10
Mykola Patsera	
Cibercrime – a threat to a banking system	55

BANKS OF UKRAINE

Dmytro Hladkykh	
Risks and threats to the banking security of Ukraine by the 2014 results	14
Ruslan Yasnyskyi	
The Kyiv Banks' Futsal League Championship came to an end	31
Volodymyr Mishchenko, Oleksandr Maliutin	
Instrumental support for banking system stability through the aggregate index development	32
Amendments to the State Register of Banks, which were made in February 2015	37
Banks whose banking licenses were changed or revoked in February 2015	37
Basic indices of banks of Ukraine activities as of 1 March 2014	46
Ihor Doroshenko is the "Financier of the Year"	47

MACROECONOMICS

Yurii Vasylenko	
Factors of Ukraine's economy development	24
Serhii Shvets	
Factors of inflation dynamics acceleration in Ukraine from the standpoint of the fiscal theory of the price level	38

Olha Shpeniuk

Experience of using the exchange rate policy as an instrument of influence on the national competitiveness in developing countries	48
--	----

BANKNOTES AND COINS

Putting into circulation the commemorative coin "Mykhailo Verbytskyi"	45
---	----

SUPERVISION, AUDIT, CONTROL

Dmytro Khoruzhyi

Modern tendencies in the Basel III implementation	60
---	----

FINANCE, BUSINESS, SOCIETY

Roman Pidvysotskyi

Bankers-benefactors grant aid to military doctors	65
---	----

NEW BOOKS

Tetiana Zinkova

New inflows to the Vernadsky National Library of Ukraine	68
--	----

FINANCIAL MARKET

Main parameters of the monetary market of Ukraine in February 2015	70
Nadia Dekhtiar, Olha Deineka, Iryna Boiarko	
Consideration of additional (subjective) factors when assessing creditworthiness of a borrower – legal entity	71
Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies, which is established by the National Bank of Ukraine monthly (for February 2014)	75
Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies, which is established by the National Bank of Ukraine daily (for February 2014)	76

Material submission requirements for authors	3rd page of the cover
---	-----------------------

Інновації/

Василь Іщенко:

“У кожного свій “окоп” у війні за самостійність України”

Vasyl Ishchenko: “Everybody has its own “trench” in the war for Ukraine’s independence”

— Василю Васильовичу, розкажіть, будь ласка, нашим читачам, чим особливий був минулий рік для Фабрики банкнотного паперу?

— У кризовому для України 2014 році Фабрика банкнотного паперу виготовила і відвантажила замовникам банкнотного та захищеного паперу рекордних 2 611 тонн продукції, наростивши таким чином свої потужності порівняно з 2013 роком на 65%. Загалом було реалізовано паперу на 200 млн. грн., що на 55% більше, ніж у попередньому році. При цьому питома частка банкнотного паперу, виготовлена на замовлення власне Національного банку України, скоротилася до 45%. Завдяки злагодженій роботі всього колективу фабрики та підтримці Національного банку України в 2014 році стали можливими значне зростання виробничих потужностей, освоєння виробництва нових видів паперу, виготовлення значних обсягів продукції на експорт. Усе це сприяло зменшенню собівартості паперу для банкнот гривні навіть у пері-

Інтенсифікація євроінтеграційних процесів спонукає нас реально оцінювати можливості й позиції українських експортерів на зовнішніх ринках. Щоб витримати серйозну конкуренцію, українські виробники повинні виготовляти не лише дешеві, а й високотехнологічні товари. Поруч із відомими прикладами експорту з України сталі, зерна, деревини, іншої сировини надзвичайно важливий приклад освоєння виробництва і поставки Фабрикою банкнотного паперу Національного банку України затребуваної за кордоном високотехнологічної продукції – паперу для банкнот із сучасними важкопідроблюваними елементами захисту. Що це – простий збіг сприятливих для фабрики обставин на ринку банкнотної індустрії чи реалізація ефективної стратегії збільшення обсягів виготовлення продукції та розширення власних ринків збуту? Про розвиток експортної діяльності Фабрики банкнотного паперу НБУ розмовляємо з її директором Василем Васильовичем ІЩЕНКОМ.

Intensification of the European integration process forces us to realistically estimate possibilities and positions of Ukrainian exporters on external markets. To withstand tough competition Ukrainian exporters should produce not only cheap but high-technology goods. Along with the famous examples of export of steel, grains, timber, and other raw products, the Banknote Paper Mill shows an extremely important example of launching the production of paper for banknotes with difficulty forged modern protection elements, which is successfully exported abroad. Is this a coincidence for the Mill on the banknote production market or realization of the efficient strategy on increasing the production volumes and expanding its own markets? The Director of the NBU Banknote Paper Mill Vasyl Ishchenko tells about export activities of the Mill.

Загальний вигляд
Фабрики банкнотного паперу НБУ
в м. Малин.

од девальвації національної грошової одиниці та здорожчання сировини й енергоресурсів. У результаті інтенсивного пошуку шляхів підвищення якості паперу в 2014 році фабриці вдалося не лише утримати досягнутий раніше високий рівень виходу готової продукції, а й збільшити його майже за всім її асортиментом.

— А яка частка експорту в загальному обсязі виготовленого фабрикию паперу?

— Почну з того, що обсяги виробництва паперу в 2014 році зросли насамперед завдяки виконанню важливого державного завдання з розробки і виготовлення близько 845 тонн паперу для виборчих бюлетенів для забезпечення проведення дострокових виборів Президента і народних депутатів України. Папір для виборчих бюлетенів такого рівня в Україні виготовлявся вперше. Це дало змогу Державному підприємству “Поліграфічний комбінат “Україна” з виготовлення цінних паперів”, а в подальшому і Банкнотно-монетному двору повністю відмовитися від імпортних поставок такого паперу. Виконання цього завдання у надзвичайно стислі терміни потребувало максимальної консолідації та значних професійних зусиль багатьох працівників і підрозділів Національного банку України. Оперативна ко-

ординація процесу виготовлення паперу і самих бюлетенів здійснювалася заступником Голови Національного банку України Я.В.Смолієм. Розробка спеціалістами фабрики уніфікованого водяного знака, оптимізація захисного комплексу та збільшення швидкості папероробної машини на 11% до її проектних параметрів дали можливість замовникам отримати партії ексклюзивного високозахищеного паперу для виборчих бюлетенів у встановлені строки.

На виконання постанови Правління Національного банку України про виробництво паперу на замовлення провідної іноземної компанії (не називатимемо її у зв’язку з передбаченими договором конфіденційними обмеженнями) фабрика вже у грудні 2014-го — січні 2015 року виготовила та поставила на умовах субпідряду близько 170 тонн банкнотного паперу на експорт. Прямая економічна вигода від реалізації першого замовлення становила близько 14 млн. грн. Під економічною вигодою мається на увазі сума зменшення цільового фінансування фабрики Національним банком України. Ключовим аспектом стало надходження до НБУ коштів в іноземній валюті від експортної діяльності підприємства.

— Економічний зиск, — певно, не єдина вигода від експортної діяльності?

— Звісно, виконання експортного замовлення збільшило завантаженість виробничих потужностей фабрики на 25%, що посприяло забезпеченню цілісності технологічного процесу. Успішне виконання нами замовлення дуже відомої в світі компанії позиціонує підприємство як надійного і серйозного партнера. В подальшому це розширить наші експортні можливості, сприятиме технологічному розвитку, накопиченню значного виробничого досвіду, підвищенню професійної майстерності працівників фабрики.

— Як же відносно молодому підприємству вдалося отримати таке серйозне замовлення?

— Банкнотна індустрія — це доволі закритий “клуб” з усталеними діловими відносинами, де виробничі потужності учасників загалом перевищують потреби замовників. І лише коли вимоги останніх примхливо змінюються, тоді й відчиняються двері для новачків. Так і сталося в нашому випадку. В процесі освоєння виробництва паперу для банкнот гривні нового зразка з широкою захисною стрічкою ви-

Папероробна машина КМ-1 після реконструкції.

робництва однієї з провідних компаній світу фабрикою було презентовано власні виробничі можливості з виготовлення сучасної високотехнологічної продукції. Представники цієї компанії мали змогу безпосередньо на нашому підприємстві пересвідчитися в належній організації вироб-

*Ротаційна
листорізальна
машина PASABAN
після
реконструкції.*

ництва і забезпеченні високої якості нашої продукції та оцінити її зразки. Взаємний інтерес щодо співпраці реалізувався в намірах цієї компанії щодо розміщення на фабриці серйозного замовлення з виготовлення банкнотного паперу довговічної марки. Оригінальною технологією виготовлення подібного паперу підприємство на цей момент уже володіло і до того ж мало вільні потужності. Звичайно, цьому передували предметні перемовини на найвищому рівні керівництва Національного банку України та компанії-замовника.

— З ваших слів можна зробити висновок, що підготовка та організація виробництва нової продукції та ще й на експорт, пройшли легко і гладко.

— Це не так. Виготовлення продукції на експорт для будь-якого виробника є справою не лише престижною, а й дуже клопіткою. В нашому випадку головною складністю стали стислі терміни розробки, освоєння та організації виробництва паперу — першу партію продукції обсягом до 100 тонн фабрика відвантажила впродовж одного (!) місяця після підписання договору. Складне і нове за змістом завдання, значні затрати часу на виготовлення спеціальної формувальної сітки, ємка підготовка решти технологічних ланок у довгому ланцюгу виробництва паперу — це тільки частина айсберга. Суттєвим був елемент непередбачуваності, пов'язаний із новизною і багатогранністю технології виготовлення “довговічного” паперу, використання складного електротипу, застосування оригінального способу нанесення нових хімічних сполук на поверхню паперу, дотримання технологічної дисципліни робочих бригад. Будь-який збій у цій зв'язці міг призвести до погіршення якості і зриву термінів поставки паперу. Тому в боротьбі за свою нішу на світовому ринку права на помилку фабрика не мала. Крім того, завдання ускладнювалося, з одного боку, вимогою замовника виготовити паперову основу з поліпшеними зносостійкими властивостями, а з другого — необхідністю приведення техніко-друкарських властивостей паперу до подібних властивостей паперу його основного виробника — іноземної компанії-замовника. Тож нашим найкращим фахівцям довелося сумлінно попрацювати над характером і “почерком” папероробного обладнання фабрики.

— Ми звикли жаліти себе, у власних невдачах звинувачувати інших — несприятливі умови, відсутність державної підтримки, інвестицій тощо. А якою була ваша стратегія виходу на зовнішні ринки?

— В Україні має бути не оригінальний, але свій шлях роз-

витку — інноваційний, а отже, переможний. Саме інноваційна діяльність може надати виробнику можливість запропонувати конкурентоспроможні товари на внутрішньому та зовнішньому ринках і утримувати зайняті позиції.

Реалізація експортного потенціалу фабрики стала можливою в результаті вчасно і вдало проведеної модернізації технологічної лінії з виробництва паперу та в результаті наполегливого пошуку і цілеспрямованого поліпшення умов та факторів забезпечення якості безформальдегідного двохарового паперу з широкими захисними стрічками із численними специфічними важкопідроблюваними оптичними ефектами. Такі ефекти суттєво підвищують захисний потенціал паперу, а головне — надають йому конкурентоспроможності. Тобто виготовлення паперу на експорт стало можливим лише після освоєння виробництва і впровадження у виробництво паперу для банкнот гривні номіналом 100 гривень зразка 2014 року, які нещодавно, в річницю народження нашого Кобзаря, було введено в готівковий обіг України. Виготовлення паперу на замовлення нерезидента України за “довговічною” технологією та успішне впровадження у виробництво паперу для нової гривні — це практичний доказ виконання фабрикою завдання Національного банку України щодо виготовлення паперу для банкнот підвищеної якості.

Поєднання сучасних виробничих факторів із плідною співпрацею фахівців нашого підприємства з колективом Банкнотно-монетного двору та спеціалістами іноземних компаній дали змогу вивести фабрику на якісно новий рівень технологічних можливостей, який мало чим поступається сучасному рівню передових підприємств подібного профілю як за ефективністю виробництва, так і щодо вибору варіантів формування комплексу захисних ознак. Щоб було зрозуміло — виготовлення згаданого па-

Відправка автотранспортом паперу на експорт.

перу на замовлення провідної іноземної компанії за складністю належить до “вищої ліги” світової банкнотної індустрії.

— Наскільки відповідає Фабрика банкнотного паперу вимогам ринку і часу порівняно з провідними іноземними компаніями?

— Розвиток світової банкнотної індустрії має чітко простежувану тенденцію до прискорення здійснюваних технологічних перетворень. Нині не стоїть питання — розвиватися чи ні, а лише — якими темпами? З одного боку, виробничий і технологічний потенціал фабрики постійно зростає у тепличних умовах ресурсів Національного банку України. З другого боку, ми втрачаємо динаміку, долаючи значну зарегульованість процесів інноваційної діяльності в Національному банку України, відчуваємо брак власних ресурсів

управління зовнішньоекономічною діяльністю, потребує посилення збутової діяльності та маємо власні обмеження щодо виконання складних унікальних завдань. Водночас фабрика практично позбавлена можливості залучення су-

Виїзд із території фабрики фур, завантажених експортним папером.

часного вітчизняного наукового потенціалу в нашій галузі через його відсутність. А вимоги іноземних замовників мають якісно й оперативно виконуватися.

— Що стало базовими чинниками розширення високотехнологічного експорту?

— Застосування сучасного іноземного обладнання та передової технології, яка базується на широкому використанні матеріалів, хімікатів та елементів захисту провідних світових виробників, забезпечують високий рівень механічної міцності паперу, його технологічності і довговічності, складності захисних ознак. Усе це формує конкурентоспроможність паперу. На жаль, альтернативи вузькоспеціалізованим іноземним виробникам високотехнологічного обладнання та ефективної паперової хімії в Україні просто не існує: папероробне машинобудування в нас відсутнє як галузь і бавовну (основну сировину) в степах України поки що не культивують. Проте для оптимізації витрат намагаємося диверсифікувати поставки сировини і матеріалів із

Працювати в Національному банку України – велика честь, і коли вже працюєш тут, то потрібно показувати найкращі результати – так вважає колектив Фабрики банкнотного паперу Національного банку України, якій 1 квітня 2015 року виповнилося 18 років.

максимально можливим залученням українських виробників – стосується це більше допоміжних видів сировини, матеріалів та пакування. Важливою складовою впевненого поступу фабрики є міжнародна сертифікація інтегрованої системи менеджменту якості й екології відповідно до вимог ISO 9001 та ISO 14001. Зростання популярності нашої продукції служить творча віддана праця досвідченого колективу висококваліфікованих працівників.

— Беручи до уваги економічну кризу та соціально-політичні події, що відбуваються в країні, такі приклади успішної виробничої діяльності дуже важливі на сучасному етапі розвитку України.

— Так, результати, з якими Фабрика банкнотного паперу завершила минулий рік і зустрічає своє 18-річчя – символічне повноліття, на мій погляд, закладають основу її подальших успіхів. У нас великі плани і добрі перспективи

для їхньої реалізації. Ми впевнено дивимося в майбутнє – нині розглядаються замовлення інших потенційних іноземних замовників банкнотного та захищеного паперу. Частка відвантаження банкнотного паперу на експорт у 2015 році за існуючим контрактом становить сотні і сотні тонн, що перевищує третину виробничих потужностей фабрики. Економічна вигода в результаті виконання такого замовлення обчислюватиметься вже десятками мільйонів гривень, що сприятиме впровадженню принципів самокупності та самофінансування у виробничо-господарській діяльності фабрики.

Розвиваючи співпрацю з одним із лідерів банкнотної індустрії в світі, підприємство набуло необхідного практичного досвіду виготовлення високотехнологічної продукції, обов'язкового для участі в міжнародних тендерах. Удосконалюючи й надалі інноваційну сферу, вміло використовуючи і максимально збалансовуючи існуючі у світі засоби та способи розвитку технологій, фабрика отримує багато нових можливостей для ефективної зовнішньоекономічної діяльності, співробітництва та самостійного виходу на нові ринки. Цікаві перспективи підприємства на світовому ринку високозахищеної продукції можуть розкритися також у співпраці з Банкнотномонетним двором Національного банку України.

У будь-якому випадку експортні поставки, розпочаті Фабрикою банкнотного паперу у 2014 році, та значне розширення експортної діяльності у 2015-му, стануть гарним прикладом і поштовхом для інших колективів щодо кращої, гнучкішої організації управління та злагодженої ефективної праці. І це не просто пафосні слова. Збільшення фабрикию обсягів продажів виробленої продукції сприяє розвитку інших підприємств по всій Україні: місцевих виготовлювачів піддонів, виробників картонних виробів зі Львова та Ново-волинська, пакувальних матеріалів із Києва, допоміжної паперової хімії з Дніпропетровська, Дніпродзержинська, Харкова, Просяної та Калинівки, перевізників паперової продукції з Одеси. А це, в свою чергу, хай і фрагментарно, але сприятиме соціально-економічному розвитку громад перелічених міст і подоланню кризових явищ в Україні.

Розмову записав **Дмитро Крохмалюк**,
"Вісник Національного банку України".

Interviewed by **Dmytro Krokhmaluk**,
"Herald of the National Bank of Ukraine".

Фото **Владислава Негребецького** та з архіву фабрики.
Photos by **Vladyslav Nehrebetyskyi** and from the Mill archives.

Від редакції. З підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Україні необхідно буде поступово переходити на євростандарти. А Фабрика банкнотного паперу в місті Малин за цими стандартами працює вже давно. Сповідуючи європейську школу та маючи багатий досвід, надійні ділові зв'язки, команда професіоналів, поглиблює фахову освіту, безперервно вдосконалює технології, шукає і застосовує нові види захисту. Сподіваємося, що за нинішнього багатства засобів і способів підвищення ступеня захищеності паперу від фальсифікацій і підробок підприємство і в майбутньому зможе в стислі терміни і в необхідних обсягах виготовляти якісну і високотехнологічну продукцію, яка порадує найширше коло споживачів своєю ексклюзивністю та задовольнить їхні нові вимоги. Чого і зичимо дружньому колективу Фабрики банкнотного паперу – колективу патріотів і професіоналів.

Офіційно/

Пенсійний фонд НБУ працює стабільно

The NBU Pension Fund operates stably

Останнім часом у Національному банку України проводиться масштабна реорганізація, яка торкнулася й Корпоративного недержавного пенсійного фонду НБУ (КНПФ), зокрема нещодавно тут змінилося керівництво. Водночас у деяких засобах масової інформації з'явилися публікації, в яких колишні керівники фонду вважають нинішню його діяльність неефективною. Це викликало підвищений інтерес громадян до ситуації навколо найбільшого в Україні недержавного пенсійного фонду. У зв'язку з чим 13 березня в НБУ за участі Голови Національного банку Валерії Гонтаревої відбулася зустріч учасників фонду з директором департаменту з управління діяльністю Корпоративного недержавного пенсійного фонду Національного банку України Олегом Курінним, на якій було дано роз'яснення щодо нинішнього становища КНПФ.

The National Bank of Ukraine is going through the large-scale reorganization these days. The NBU Corporate Non-State Pension Fund (CNSPF) also underwent some changes; in particular, its authorities were changed. In some mass media, there appeared publications, in which the former authorities described Fund's operation as inefficient. This aroused interest of citizens in the situation around the largest non-state pension fund in Ukraine. In this connection, on 13 March 2015, there was held a meeting of the Fund participants with Director of the Department of NBU Corporate Non-State Pension Fund Management Oleh Kurinnyi, where the situation around the CNSPF was clarified. NBU Governor Valeriia Gontareva also participated in the meeting.

Відкриваючи зустріч, Валерія Гонтарева зазначила, що Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України є найбільшим та найнадійнішим недержавним пенсійним фондом в Україні. Нині керівництво фонду докладає всіх зусиль для подальшої стабілізації роботи установи та підвищення її ефективності. (При цьому варто зауважити, що НБУ підтримує відкриття Службою безпеки України кримінального провадження за фактами розтрати та легалізації грошових коштів колишніми службовими особами КНПФ. — Ред.). Валерія Гонтарева також приділила увагу питанням оплати праці співробітників Національного банку, наголосивши на необхідності розробки нової — зрозумілої і транспарентної її системи на ринковій основі.

Директор департаменту з управління діяльністю Корпоративного недержавного пенсійного фонду Національного банку України Олег Курінний розповів, що колишнє керівництво фонду, вкладаючи кошти пенсіонерів, не проводило належного аналізу економічного, фінансового, ринкового стану емітентів, а також інвестиційних оцінок їхньої діяльності, тож вони часто інвестувалися в задалегідь неліквідні облігації. Також приймалися рішення щодо розміщення коштів фонду на депозити в комерційних банках без попереднього аналізу їхнього фінансового стану та рівня ліквідності, зокрема у деяких випадках за такими розміщеннями не було навіть потрібної застави за депозитом. Тому фонду довелося списати частину активів, пов'язаних із

втратою коштів, розміщених на депозитах у банках, які перебувають на стадії ліквідації, а також у зв'язку зі знеціненням коштів, укладених попереднім керівництвом у так звані "сміттєві цінні папери". Нині КНПФ активно пра-

Олег Курінний і Валерія Гонтарева під час зустрічі з учасниками фонду.

цює над якнайшвидшим поверненням заставного майна для відшкодування активів фонду та відновленням платоспроможності емітентів облігацій, якими він володіє.

Щодо нинішньої ситуації у фонді, то Олег Курінний запевнив присутніх, що наразі його роботу стабілізовано, зокрема завдяки заходам, які проводяться з метою повернення заставного майна для відшкодування активів та відновлення платоспроможності емітентів облігацій, якими він володіє. Для подальшої оцінки реальної вартості активів фонд запросив одну з найбільших світових аудиторських компаній KPMG, яка здійснить оцінку справедливої вартості інвестиційного портфеля КНПФ. При цьому згідно з уже проведеною попередньою переоцінкою активів вони є достатніми та дають змогу фонду виконувати всі необхідні зобов'язання перед його учас-

никами. Відповідно до результатів фінансової діяльності фонду за три останні місяці основний дохід установи отримала за рахунок переоцінки вартості валюти, оренди, виплат за державними цінними паперами та депозитами у національній та іноземних валютах у державних банках. Олег Курінний навів дані щодо поточної фінансової ситуації у фонді, а також результати інвестиційної діяльності та роботи з адміністрування цієї установи. Зокрема з грудня 2014-го до лютого 2015 року здійснено пенсійні виплати і переведення до інших фінансових установ 2 050 учасникам фонду на суму понад 43 млн. грн.

При цьому керівник КНПФ наголосив, що надалі за рішенням Ради фонду установа дотримуватиметься консервативної інвестиційної політики — кошти розміщуватимуться виключно на депозитах у державних банках та інвестуватимуться в державні цінні папери строком обігу до трьох років. Завдяки вжитим заходам ліквідність фонду збережено та буде збільшено, отже, він і надалі залишатиметься флагманом свого сегмента і найбільш привабливим та надійним інструментом збереження пенсійних нагромаджень співробітників Національного банку України. Олег Курінний відповів також на численні запитання учасників фонду.

За матеріалами управління інформації та громадських комунікацій Національного банку України.

By materials given by the Information and Public Relations Office of the National Bank of Ukraine.

Інновації/

■ **Станіслав Широцин**
Stanislav Shyrochyn

Директор департаменту технологій роздрібних платежів Національного банку України, кандидат технічних наук

Ph.D. (Engineering), Director of the Retail Payment Technologies Department of the National Bank of Ukraine

E-mail: SShyrochyn@gmail.com

■ **Роман Гартінгер**
Roman Hartinger

Начальник відділу забезпечення діяльності Національної системи масових електронних платежів департаменту роздрібних платежів Національного банку України, кандидат економічних наук

Ph.D. (Economics), Head of the Division for NSMEP Support of the Retail Payments Department of the National Bank of Ukraine

E-mail: Rmn.Hartinger@gmail.com

Платежі в мережі Інтернет: у пошуках “срібної кулі”

Internet payments: in search of a “silver bullet”

У статті авторами розглядається можливість використання QR-коду як одного з інструментів для здійснення безпечних платежів в мережі Інтернет. Запропонована технологія, на думку авторів, має право на існування як один із додаткових продуктів Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП).

Протягом 2014 року платежі в мережі Інтернет залишались одним із найпоширеніших об'єктів, щодо яких вчинялися шахрайські дії. Тенденція до постійного збільшення показників кібершахрайства в Інтернеті характерна не лише для українського ринку, а й для більшості країн світу. Наприклад, за даними Банку Франції, платежі в Інтернеті з використанням платіжних карток у цій країні становили 7% від загальної кількості карткових операцій. Водночас саме на інтернет-платежі припадає 65% від загальної кількості шахрайських операцій з використанням платіжних карток.

Причина цього полягає насамперед у незахищеності даних, які передаються під час здійснення так званих “card not present” -операцій. Вони не

потребують фізичного використання платіжної картки, достатньо лише її реквізитів (номера картки (PAN), терміну дії (expired), в окремих випадках – контрольного коду CVV2/CVC2). Як свідчить практика, ймовірність несанкціонованого перехоплення цієї інформації досить висока. Отримавши реквізити платіжної картки, злочинець може скористатися ними для шахрайських платежів ще декілька разів. Крім того, деякі інтернет-торговці зберігають дані про платіжні картки покупок на власних серверах. У разі злому шахраями такого серверу відбувається крадіжка відразу всіх карткових даних.

The article considers the possibility of using the QR-code as one of instruments for safe internet payments. The suggested technology, by authors' opinion, has a right to exist as one of additional products of the National System of Mass Electronic Payments (NSMEP).

During 2014, internet payments were one of the most widespread objects suffering from fraud. A tendency towards a gradual growth in cyber fraud indicators on the Internet was characteristic of not only Ukrainian market but of the majority of world countries. For example, by Bank of France data, internet payments with the use of payment cards in the country made up 7% of the total number of payment card operations. At the same time, internet payments are accounted for 65% of the total number of fraud operations with the use of payment cards.

Unprotected data being transferred during card-not-present transactions are the main factor causing the above-mentioned problems. The transactions do not require the physical use of a payment card; it is sufficient to write its identification data viz. the payment account number (PAN), expiration date, and in some cases, the check code CVV2 (Card Verification Value) or CVC2 (Card Verification Code). As practice shows, the probability of the unauthorized

data interception is rather high. Having gained the identification data, a fraudster can use them during its fraud payments some more times. Moreover, some internet-traders save the identification data of buyers on their own servers. In case of hacking the server the fraudsters steal the identification data of all the payment cards at once.

ПЕРЕДУМОВИ ПОШУКУ НОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ІНТЕРНЕТ-ПЛАТЕЖІВ

Черіан Ебрегем, експерт компанії “Дроп Лебс” (Drop Labs), опосередковано підтверджує зазначену тенденцію на прикладі ситуації з шахрайством у новітній платіжній системі “Еппл Пей” (Apple Pay). За його даними, рівень шахрайства на ринку США за операціями з фізичним використанням кредитних карток становить близько 0.1%. Водночас у платіжній системі “Еппл Пей” рівень шахрайства нині сягає 6%. Незважаючи на використання в цій системі прогресивних технологій, зокрема – сканера відбитків пальців Touch ID та бездротового високочастотного зв'язку малого радіуса дії NFC, слабким місцем “Еппл Пей”, на думку експерта, залишається внесення користувачами даних про належні їм платіжні картки [1].

Таким чином, шахрайство за “card not present”-платежами, тобто без фізичного використання картки, посідає друге місце в “анти-рейтингу” шахрайських дій із платіжними картками (найпопулярнішим способом залишається підробка карток) [2].

Схема роботи мобільного платіжного інструменту з використанням QR-коду

Усе зазначене вище свідчить про актуальність пошуку нових, менш ризикових інструментів для здійснення платежів в Інтернеті. На нашу думку, доцільно по можливості уникати прямого використання реквізитів платіжної картки як ідентифікатора джерела коштів для інтернет-платежу. Бажано також відійти від передачі даних клієнта інтернет-торговцю (або компанії-посереднику платежу).

У контексті взаємодії учасників

здійснення інтернет-платежу найважливішою ланкою вбачається взаємодія між покупцем і торговцем. З позиції платіжної системи, в якій здійснюється платіж, реалізація взаємодії саме між цими двома учасниками є найвитратнішою. Це пов'язано з тим, що покупець і торговець в Інтернеті не можуть бути “довіреними сторонами”, у них навіть немає спільної третьої “довіреної сторони” (банку).

ТЕХНОЛОГІЯ QR-КОДУ ЯК НОВИЙ ПЛАТІЖНИЙ ЗАСІБ У НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ МАСОВИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ (НСМЕП)

Отже, ставлячи за мету максимальне здешевлення проведення платежу між покупцем (клієнтом) і торговцем, на нашу думку, доцільно забезпечити не “матеріальну”, а “віртуальну” природу як платіжного пристрою, так і платіжного засобу.

У ролі платіжного засобу пропонуємо розглянути можливість використання програмного додатка для смартфона. При цьому, на відміну від безконтактних платежів за технологією NFC, у нашому випадку смартфон не потребує обов'язкового обладнання модулем безпеки (secure element). Це дасть змогу банку взаємодіяти з клієнтом, оминаючи посередництво операторів мобільного зв'язку та компаній – виробників смартфонів.

Як уже зазначалося, в умовах підвищеного ризику шахрайських дій під час передавання даних від покупця (клієнта) до інтернет-торговця бажано такі дані торговцю не передавати взагалі. Отже, вважаємо за доцільне концептуально змінити підхід до здійснення платежу: від “Пулл” (“PULL”)-системи до “Пуш” (“PUSH”)-системи, коли сам торговець передає “інвойс” або іншу інформацію, необхідну для здійснення платежу, а клієнт, використовуючи отримані дані, здійснює платіж. Зрозуміло, що процес передавання такої інформації торговцем покупцю має бути автоматизовано. Як транспорт для передавання даних пропонуємо використовувати QR-код¹.

На схемі у загальному вигляді показано порядок взаємодії учасників сис-

теми. Торговець генерує графічний QR-код з інформацією про певний товар чи замовлення. Покупець (клієнт) зчитує QR-код за допомогою камери смартфона або планшета (1). Спеціальний мобільний додаток, встановлений на мобільному пристрої, розпізнає дані замовлення та, після підтвердження клієнтом, забезпечує передавання до банку-емітента інформації, зашифрованої в QR-коді (даних про торговця, товар, вартість товару тощо), а також запит про ініціювання платежу (2). Інформація з мобільного пристрою передається до банку засобами безпроводної мережі Інтернет. Банк-емітент перевіряє дані клієнта і, в разі успішної його ідентифікації та наявності коштів на рахунку, списує з нього необхідну суму. Після цього через процесинговий центр банк-емітент надсилає до банку-еквайра повідомлення про оплату товару (3, 4). Банк-еквайр інформує про успішну оплату товару торговця (5А), а також надсилає відповідь банку-емітенту (5, 6), який, у свою чергу, надсилає повідомлення про статус операції на мобільний пристрій клієнта (7).

У 2013 році під час міжнародної конференції “Платіжний форум” Національним банком було презентовано технологію мобільних платежів із використанням QR-коду в НСМЕП на базі відкритих міжнародних стандартів як один із продуктів цієї платіжної системи, призначений для здійснення інтернет-платежів.

Особливості функціонування цього продукту НСМЕП базуються на зазначених вище принципах та визначені нормативними документами НСМЕП “Специфікація мобільного платіжного інструменту на базі технології QR-код”² та Положення “Про застосування технології QR-коду в Національній системі масових електронних платежів на базі відкритих міжнародних стандартів”³.

Перелік операцій, які можуть бути виконані з використанням технології QR-коду в НСМЕП, а також порядок взаємодії учасників детальніше подано в таблиці. Серед основних характеристик застосування QR-коду в НСМЕП виокремимо такі.

Інформаційне наповнення QR-

¹ QR-код (від англ. quick response – “швидка відповідь”) – матричне (двовірне) графічне зображення, що формується за спеціальним алгоритмом і дає змогу розпізнавати й обробляти закладену в ньому інформацію програмним засобом скануючого пристрою (смартфона, планшета тощо).

² Затверджено рішенням ради Платіжної організації НСМЕП, протокол № 221/2013 від 16.09.2013 р.

³ Затверджено рішенням ради Платіжної організації НСМЕП, протокол № 236/2014 від 19.05.2014 р.

коду в НСМЕП суттєво відрізняється від типового підходу до використання QR-коду в інших практиках. Зазвичай QR-код несе інформацію про “посилання” на сайт (URL) до тієї інформації, що потрібна користувачу. Слабким місцем такого підходу є можливість легкої модифікації інформації, оскільки в URL не існує формальних ознак, за якими можна перевірити, чи його не спотворено. Натомість у платіжному засобі НСМЕП QR-код фактично несе інформацію “інвойсу”, що має фіксований формат та захищений електронно-цифровим RSA-підписом. Завдяки цьому навіть якщо хтось модифікує інформацію, це буде виявлено і не призведе до помилкового (шахрайського) платежу.

Окремо перелічимо деякі інші переваги цього продукту:

- для інтернет-платежів, які передбачають доставку товару клієнту, існує спеціальна система захисту покупки: поки товар не буде доставлено і клієнт не прийме його, він не передає доставнику код операції, який торговець, у свою чергу, має надати еквайру для отримання коштів. Якщо код не буде надано протягом визначеного часу, кошти повертаються клієнту;
- з'являється можливість приймати платежі за кількома новими каналами продажу, такими, як телевізійні продажі та продажі з афіш чи оголошень;
- під час використання технології QR-коду на касових апаратах суттєво зменшуються витрати на приймання платежів, оскільки достатньо лише змінити програмне забезпечення, та немає необхідності в обладнанні платіжного терміналу або ПІН-паду;
- це рішення дає можливість реалізувати послугу моментальних переказів між клієнтами;
- QR-код НСМЕП може бути використаний для отримання готівки в банкоматі (звісно, для цього слід відповідно доопрацювати програмне забезпечення банкомата);
- оскільки всі способи застосування, що покривають практично весь спектр платіжних послуг, не потребують використання матеріального платіжного пристрою або платіжного засобу, суттєво зменшуються витрати на організацію платежів порівняно з іншими технологіями.

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Практика використання QR-коду у сфері платежів не нова. Напри-

клад, у 2012 році “Онї Банк Акор” (Oney Banque Accord), банківський підрозділ провідної французької мережі супермаркетів “Ашан” (Auchan),

представив бренд багатоканальних мобільних платежів на основі QR-коду під назвою “Флеш’н Пей” (Flash’n Pay).

Платіжні операції, які можуть бути здійснені з використанням технології QR-коду в НСМЕП	
1	2
Розрахунок в Інтернеті за віртуальні товари	Розрахунок в Інтернеті за реальні товари
• Клієнт на сайті торговця обирає товар, вказує спосіб оплати – QR НСМЕП, торговець формує підсумковий рахунок. • QR-код зчитується програмним додатком клієнта, дані демонструються клієнту. У разі згоди клієнт шляхом введення ПІН-коду ініціює відправку запиту оплати до емітента. • Емітент перевіряє підпис клієнта, у разі відповідності оцінює ризик-параметри (зокрема, якщо за цими реквізитами клієнт уже здійснював платежі або якщо сума менша за встановлений ліміт, необов'язково використовувати другий канал аутентифікації). • Якщо другий канал усе ж використовується, емітент генерує одноразовий пароль (ОТР) і надсилає його на номер телефону клієнта SMS-повідомленням. Програмний додаток клієнта (або сам клієнт, якщо програмний додаток такої функції не підтримує) зчитує одноразовий пароль (ОТР) із повідомлення і повторно відправляє запит на оплату. • Після перевірки клієнта емітент списує кошти з його рахунку і в разі успішного завершення відправляє повідомлення про оплату до процесингу, підписуючи його своїм ключем. Процесинг перевіряє підпис емітента і відправляє повідомлення про оплату еквайру. • Еквайр після перевірки QR-коду підтверджує оплату, повертає клієнту (через процесинг та емітента) код транзакції і повідомляє торговцю про зарахування коштів на рахунок. Торговець видає віртуальний товар. Клієнт отримує необхідний товар.	• Під час розрахунку за реальні товари використовується схема оплати з підтвердженням доставки. • Клієнт на сайті торговця обирає товар, вказує спосіб оплати – QR НСМЕП, торговець формує підсумковий рахунок. • QR-код зчитується програмним додатком клієнта, дані демонструються клієнту. В разі згоди клієнт шляхом введення ПІН-коду ініціює відправку запиту оплати до емітента. • Емітент перевіряє підпис клієнта, у разі відповідності оцінює ризик-параметри (зокрема, якщо за цими реквізитами клієнт уже здійснював платежі або якщо сума менша за встановлений ліміт, необов'язково використовувати другий канал аутентифікації). • Якщо другий канал усе ж використовується, емітент генерує одноразовий пароль і надсилає його на номер телефону клієнта SMS-повідомленням. Програмний додаток клієнта (або сам клієнт, якщо програмний додаток такої функції не підтримує) зчитує одноразовий пароль (ОТР) із повідомлення і повторно відправляє запит на оплату. • Після перевірки клієнта емітент списує кошти з його рахунку і в разі успішного завершення відправляє повідомлення про оплату до процесингу, підписуючи його своїм ключем. Процесинг перевіряє підпис емітента і відправляє повідомлення про оплату еквайру. • Еквайр після перевірки QR-коду підтверджує оплату, повертає клієнту (через процесинг та емітента) код транзакції і повідомляє торговцю про отримання коштів на його користь. Торговець організовує доставку товару. Клієнт отримує необхідний товар і передає торговцю код транзакції. Торговець через свій програмний додаток передає код транзакції еквайру й отримує гроші на рахунок.
Розрахунок у магазині	Оплата товару в телемагазині
• Клієнт обирає товар, вказує спосіб оплати – QR НСМЕП, йому формується підсумковий рахунок і QR-код на чеку. • QR-код зчитується програмним додатком клієнта, дані демонструються клієнту. У разі згоди клієнт шляхом введення ПІН-коду ініціює відправку запиту оплати до емітента. • Емітент перевіряє підпис клієнта, у разі відповідності оцінює ризик-параметри (зокрема, якщо за цими реквізитами клієнт уже здійснював платежі або якщо сума менша за встановлений ліміт, необов'язково використовувати другий канал аутентифікації). • Якщо другий канал усе ж використовується, емітент генерує одноразовий пароль і надсилає його на номер телефону клієнта SMS-повідомленням. Програмний додаток клієнта (або сам клієнт, якщо програмний додаток такої функції не підтримує) зчитує одноразовий пароль із повідомлення і повторно відправляє запит на оплату. • Після перевірки клієнта емітент списує кошти з його рахунку і в разі успішного завершення відправляє повідомлення про оплату до процесингу, підписуючи його своїм ключем. Процесинг перевіряє підпис емітента і відправляє повідомлення про оплату еквайру. • Еквайр після перевірки QR-коду підтверджує оплату, повертає клієнту (через процесинг та емітента) код транзакції. Торговець запитує у еквайра стан замовлення (шляхом передачі даних, зашифрованих в QR-код) й отримує підтвердження оплати. Клієнт отримує необхідний товар.	• Під час розрахунку за реальні товари в телемагазині використовується схема оплати з підтвердженням доставки. • Клієнт за допомогою програмного додатка клієнта зчитує з телевізора QR-код. • Дані, зазначені вище, демонструються клієнту. Клієнт за допомогою ПІН-коду дає згоду, вводить реквізити доставки (адресу, дату і час, контактний телефон) і відправляє запит оплати до емітента. • Емітент перевіряє підпис клієнта, у разі відповідності оцінює ризик-параметри (зокрема, якщо за цими реквізитами клієнт уже здійснював платежі або якщо сума менша за встановлений ліміт, необов'язково використовувати другий канал аутентифікації). • Якщо другий канал усе ж використовується, емітент генерує одноразовий пароль і надсилає його на номер телефону клієнта SMS-повідомленням. Програмний додаток клієнта (або сам клієнт, якщо програмний додаток такої функції не підтримує) зчитує одноразовий пароль із повідомлення і повторно відправляє запит на оплату. • Після перевірки клієнта емітент списує кошти з його рахунку і в разі успішного завершення відправляє повідомлення про оплату до процесингу, підписуючи його своїм ключем. Процесинг перевіряє підпис емітента і відправляє повідомлення про оплату еквайру. • Еквайр після перевірки QR-коду підтверджує оплату, повертає клієнту (через процесинг та емітента) код транзакції і повідомляє торговцю про отримання коштів на його користь. • Торговець організовує доставку товару. Клієнт отримує необхідний товар і передає торговцю код транзакції. Торговець через свій програмний додаток передає код транзакції еквайру й отримує кошти на рахунок.

1	2
Оплата товару / квитків з афіші	Зняття готівки в банкоматі
- Під час розрахунку за товари та послуги з афіші використовується схема оплати з підтвердженням доставки. - Клієнт за допомогою програмного додатка клієнта зчитує з афіші QR-код. - Дані демонструються клієнту. Клієнт за допомогою ПІН-коду дає згоду, вводить реквізити доставки (адресу, дату і час, контактний телефон) і відправляє запит оплати до емітента. - Емітент перевіряє підпис клієнта, у разі відповідності оцінює ризик-параметри (зокрема, якщо за цими реквізитами клієнт уже здійснював платежі або якщо сума менша за встановлений ліміт, необов'язково використовувати другий канал аутентифікації). - Якщо другий канал усе ж використовується, емітент генерує одноразовий пароль і надсилає його на номер телефона клієнта SMS-повідомленням. Програмний додаток клієнта (або сам клієнт, якщо програмний додаток такої функції не підтримує) зчитує одноразовий пароль (OTP) із повідомлення і повторно відправляє запит на оплату. - Після перевірки клієнта емітент списує кошти з його рахунку, і в разі успішного завершення відправляє повідомлення про оплату до процесингу, підписуючи його своїм ключем. Процесинг перевіряє підпис емітента і відправляє повідомлення про оплату еквайру. - Еквайр після перевірки QR-коду підтверджує оплату, повертає клієнту (через процесинг та емітента) код транзакції і повідомляє торговцю про отримання коштів на його користь. - Торговець організовує доставку товару. Клієнт отримує необхідний товар і передає торговцю код транзакції. Торговець через свій програмний додаток передає код транзакції еквайру і отримує кошти на рахунок.	- Клієнт на клавіатурі банкомата набирає необхідну суму, вказує спосіб оплати – QR НСМЕП, йому формується підсумковий рахунок, у тому числі в вигляді QR-коду. - QR-код зчитується програмним додатком клієнта, дані демонструються клієнту. В разі згоди клієнт шляхом введення ПІН-коду ініціює відправку запиту оплати до емітента. - Емітент перевіряє підпис клієнта, у разі відповідності оцінює ризик-параметри (зокрема, якщо за цими реквізитами клієнт уже здійснював платежі або якщо сума менша за встановлений ліміт, необов'язково використовувати другий канал аутентифікації). - Якщо другий канал усе ж використовується, емітент генерує одноразовий пароль і надсилає його на номер телефона клієнта SMS-повідомленням. Програмний додаток клієнта (або сам клієнт, якщо програмний додаток такої функції не підтримує) зчитує одноразовий пароль (OTP) із повідомлення і повторно відправляє запит на оплату. - Після перевірки клієнта емітент списує кошти з його рахунку і в разі успішного завершення відправляє повідомлення про оплату до процесингу, підписуючи його своїм ключем. Процесинг перевіряє підпис емітента і відправляє повідомлення про оплату еквайру. - Еквайр після перевірки QR-коду підтверджує оплату, повертає клієнту (через процесинг та емітента) код транзакції і передає на банкомат інформацію про видачу готівкових коштів. Клієнт отримує запитану суму.
Переказ коштів із рахунку клієнта на рахунок іншого клієнта	
- Клієнт-отримувач у своєму програмному додатку обирає опцію "показати реквізити". На мобільному пристрої (телефоні) відображається QR-код. - QR-код містить нульову суму, за якою розраховується підпис, а сума переказу вказується відправником. - QR-код зчитується програмним додатком клієнта-відправника, дані демонструються клієнту. Він вводить суму платежу і в разі згоди шляхом введення ПІН-коду ініціює відправку запиту оплати до емітента. - Емітент перевіряє підпис клієнта, у разі відповідності оцінює ризик-параметри (зокрема, якщо за цими реквізитами клієнт уже здійснював платежі або якщо сума менша за встановлений ліміт, необов'язково використовувати другий канал аутентифікації). - Якщо другий канал усе ж використовується, емітент генерує одноразовий пароль і надсилає його на номер телефона клієнта SMS-повідомленням. Програмний додаток клієнта (або сам клієнт, якщо програмний додаток такої функції не підтримує) зчитує одноразовий пароль (OTP) із повідомлення і повторно відправляє запит на оплату. - Після перевірки клієнта емітент списує кошти з його рахунку і в разі успішного завершення відправляє повідомлення про оплату до процесингу, підписуючи його своїм ключем. Процесинг перевіряє підпис емітента і відправляє повідомлення про оплату еквайру. - Еквайр після перевірки QR-коду підтверджує оплату, повертає клієнту-відправнику (через процесинг та емітента) код транзакції і зараховує клієнту-отримувачу необхідну суму коштів. Клієнт-отримувач може переглянути залишок коштів на рахунок або історію операцій і виявити зарахування.	

“Щоб використовувати “Флеш’н Пей”, покупцям необхідно завантажити додаток для смартфона, а потім “прив’язати” свої платіжні картки та картки лояльності до свого облікового запису. Під час оплати покупцеві на касовому терміналі пред’являється QR-код. Покупець захоплює його зображення за допомогою камери свого телефону і вводить ПІН-код для завершення платежу. “Флеш’н Пей” також застосовується для проведення операцій електронної та мобільної комерції. Наприклад, для

здійснення купівлі в інтернет-магазині покупці використовують свій телефон для захоплення зображення 2D штрих-коду, який генерується при оплаті, а потім вводять ПІН-код на своїх телефонах” [3].

У США подібний крок зробили “Вол-Март” (Wal-Mart), “Таргет” (Target), “7-ілевен” (7-Eleven), “Бест Бай” (Best Buy) та інші великі компанії-рітейлери. У серпні 2012 року вони спільно створили “Мерчент Кестемер Іксчендж” (Merchant Customer Exchange, MCX) — нову компа-

нію мобільних платежів та акцій, що запропонувала покупцям універсальну мобільну комерцію, яка поєднує в собі зручність оплати на касі з персоналізованими пропозиціями.

Окремі українські банки також впровадили технологію QR-коду для здійснення платіжних операцій, наприклад, для отримання готівки в банкоматі без використання платіжної картки.

Водночас схема інформаційних потоків, яка пропонується до використання в продукті НСМЕП, суттєво відрізняється від інших варіантів та забезпечує мінімальні ризики під час міжбанківської взаємодії. Варто зазначити, що використання QR-коду в НСМЕП розглядається не як заміна використання “класичних” інструментів інтернет-платежів (зокрема, CNP-платежів із залученням “хмарних” технологій, токенів тощо), а як спосіб розширення продуктової лінійки та підвищення привабливості цієї платіжної системи для банків і клієнтів.

ПОТОЧНИЙ СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ QR-КОДУ В НСМЕП

На сьогодні компанії — розробники програмно-технічних засобів НСМЕП отримали від Національного банку специфікації технології QR-коду та проводять розроблення відповідних рішень для мобільних телефонів, спеціалізованих терміналів (у тому числі на базі касових апаратів), а також рішень для процесингових центрів та систем банків (емітентів та еквайрів). Дві компанії успішно завершили випробування та починають пілотні проекти з впровадження зазначених рішень до промислової експлуатації за участі банків — учасників НСМЕП.

Список використаних джерел

1. Smart Mouse Traps and Lazy Mice // Drop Labs. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.droplabs.co/?p=1204>.
2. Операции CNP (card not present) // Banki.ru. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.banki.ru/wikibank/cnp-operatsii/>.
3. Oney Banque Accord launches QR code-based mobile payments service in France // The Paypers. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.thepappers.com/mobile-payments/oney-banque-accord-launches-qr-code-based-mobile-payments-service-in-france/749533-16>.

Експрес-аналіз/

■ Дмитро Гладких
Dmytro Hladkykh

Завідувач сектору грошово-кредитної політики Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України, кандидат економічних наук, доцент

Head of the Monetary Policy Sector of the National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine

E-mail: dgladkikh@ukr.net

Ризики і загрози банківській безпеці України за підсумками 2014 року

Risks and threats to the banking security of Ukraine by the 2014 results

Минулий рік був надзвичайно складним як для економіки України в цілому, так і для банківського сектору зокрема. У цьому контексті наш постійний позаштатний оглядач на основі даних відкритої фінансової звітності банків пропонує розглянути основні проблеми, ризики та загрози, які постали перед банківською системою протягом 2014 року, та які, швидше за все, зберігатимуть свою актуальність у поточному році. Зауважимо, що даний експрес-аналіз, коментарі та висновки відображають точку зору автора і не є офіційною оцінкою діяльності банків з боку Національного банку України.

The previous year was extremely difficult for the economy of Ukraine in general and for the banking sector in particular. In this context, our permanent observer considers topical problems, risks, and threats that the banking system faced in 2014 and which the most likely will be urgent in the current year. You should know that this express-analysis, comments, and conclusions reflect the author's point of view and are not the official appraisal of banks' activities by the National Bank of Ukraine.

У третьому номері журналу “Вісник Національного банку України” за поточний рік опубліковано структуру активів, зобов’язань, власного капіталу, інформацію про прибутки і збитки банків України станом на 01.01.2015 р. Цього разу статистика описує 158 установ, натомість звітність на 01.01.2014 р. охоплювала 180 банків, через це дані досить складно порівняти і зробити висновки про динаміку окремих показників для всієї банківської системи (адже до деяких банків протягом року було введено тимчасову адміністрацію, декілька установ були переведені в режим ліквідації, внаслідок чого вони не потрапили до звітності станом на 01.01.2015 р.). Проте для аналізу показників діяльності кожного банку окремо опублікованих даних цілком достатньо.

Отже, аналіз звітних даних по бан-

ківській системі в цілому та в розрізі окремих банків дає змогу визначити такі ключові проблеми, що були актуальними для банківського сектору економіки України 2014 року:

- відплив залучених коштів, у першу чергу вкладів населення;
- відповідне скорочення активів, зокрема наданих кредитів;
- погіршення якості кредитного портфеля;
- зростання обсягів витрат на формування страхових резервів, у першу чергу під кредитні операції;
- збитковість значної кількості банків і банківського сектору в цілому;
- зниження рівня капіталізації банківської системи;
- посилення залежності банківських установ від коливань валютних курсів;
- збереження диспропорцій у

структурі активів, залучених коштів, капіталу значної кількості банків.

Крім негараздів безпосередньо у банківській системі, держава стала перед низкою проблем, котрі стосуються грошово-кредитної та валютно-курсової політики:

- значне (триразове) скорочення золотовалютних резервів, на обсяги яких вплинули: необхідність своєчасного повернення державного та гарантованого державою зовнішнього боргу, дефіцит зведеного платіжного балансу, валютні аукціони та цільові інтервенції на валютному ринку з метою підкріплення кас банків, адресні валютні інтервенції на користь НАК “Нафтогаз України”, зростання чистої купівлі безготівкової валюти на міжбанківському ринку;
- зростання обсягів емісії. Протягом 2014 році НБУ був змушений профінансувати уряд та НАК “На-

фтогаз України” на суму 175 млрд. грн., або майже на 40% від зведеного бюджету країни;

- зниження курсу національної грошової одиниці, ключовими чинниками якого були скорочення ринкової пропозиції валюти внаслідок падіння обсягів експорту товарів (на 14% за 2014 рік, у тому числі до Росії — на 35%) та зростання попиту на валюту з боку населення як результат недовіри до банківської системи (відплив депозитів призвів до збільшення обсягу готівки поза банками на 19% та зростання монетарної бази на 8.5%, а чиста купівля населенням іноземної валютної готівки сягнула за рік 2.4 млрд. доларів США);

- загострення майже забутої останніми роками проблеми інфляції, що в умовах скорочення ВВП має ознаки стагфляції. Протягом 2014 року зростання споживчих цін становило 24.9%, ціни виробників зросли на 31.8%, ціни на сирі продовольчі товари — на 22.3%, адміністративно регульовані ціни і тарифи — на 30.4%, житлово-комунальні послуги подорожчали на 34.3%.

Одна з основних причин загострення кризових явищ у банківській системі — *значний відплив пасивів*, викликаний як політичною, так і макроекономічною нестабільністю. При цьому юридичні особи — клієнти банків змушені оперувати власними коштами у безготівковій формі, отже, можуть змінювати банк, переміщувати кошти з поточних рахунків на депозитні (чи навпаки), з валютних на гривневі тощо, проте практично не мають законних підстав перетворити безготівкові гроші на готівку і вивести їх із банківської системи або відправити за кордон без відповідного надходження в Україну товарів чи послуг. Натомість фізичні особи завжди мають вибір: зберігати власні заощадження у банках чи у готівці (а в якій валюті — вже другорядне питання) поза банками.

Слід зауважити, якщо за 2013 рік у банківській системі відбулося зростання обсягів коштів фізичних осіб на 72 млрд. грн., або на 19%, то за 2014 рік *динаміка коштів населення* була від’ємною.

Таблиця 1 містить перелік банків, які мають найбільшу позитивну та негативну динаміку вкладів населення за 2014 рік.

Під час аналізу *зростання вкладів населення* у структурі банківських

Таблиця 1. Динаміка вкладів населення за 2014 рік

Банки ¹ — лідери за зростанням вкладів населення (≥ 500 млн. грн.)	Значення показника, тис. грн.	Приріст, %
Укресімбанк	4 603 759	27
БАНК “ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ”	3 316 440	28
ОТП Банк	2 313 896	43
АЛЬФА-БАНК	1 258 148	14
ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	1 213 974	11
УКРГАЗБАНК	1 149 328	20
ПРИВАТБАНК	998 686	1
БАНК “ВОСТОК”	784 823	82
Платинум Банк	779 989	19
ПРОКРЕДИТ БАНК	761 284	57
Ощадбанк	662 937	2
МІЖНАРОДНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	619 979	103
КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	568 060	15
Банки, які суттєво скоротили обсяги вкладів населення (≥ 40%)	Приріст, %	Значення показника, тис. грн.
ФІНБАНК	-82	-885 061
КРЕДИТ ОПТИМА БАНК	-69	-11 629
“ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР”	-66	-60 322
ФІНЕКСБАНК	-61	-31 729
БТА БАНК	-53	-658 275
КЛАСИКБАНК	-52	-5 990
БАНК “3/4”	-49	-259 522
ДІВІ БАНК	-48	-47 753
ЕКСПРЕС-БАНК	-47	-466 999
БАНК “ФОРВАРД”	-47	-821 085
“СОЮЗ”	-46	-213 331
ВТБ БАНК	-45	-3 152 876
“ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ”	-43	-18 158
БАНК “ВЕЛЕС”	-42	-4 527
КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	-40	-7 768

пасивів також слід враховувати валютний чинник, адже всі показники у банківських балансах обраховуються у гривневому еквіваленті. Отже, балансове зростання валютних вкладів не означає їхнього автоматичного зростання у валюті угоди і може бути лише наслідком переоцінки валютних вкладів за офіційним курсом Національного банку.

Зауважимо також, якщо значне зростання вкладів населення за звітний період однозначно позитивно характеризує банк як привабливий з точки зору роздрібних клієнтів, то скорочення пасивів фізичних осіб не є безумовною ознакою якихось негараздів, адже може свідчити, скажімо, про зміну маркетингової політики на більш помірковану, а це може

¹ Тут і далі назви банків подано за орфографією їхніх реєстраційних документів.

проявлятися у зниженні банком відсоткових ставок, яке спричиняє тимчасовий відплив вкладів населення.

Відплив банківських пасивів протягом минулого року автоматично призводив до *скорочення активів*. Коли перед банками постала проблема дефіциту ресурсів, вони закономірно були змушені скорочувати активні операції, у першу чергу кредитний портфель.

Активи банківської системи станом на 01.01.2015 р. становили 1.3 трлн. грн., що на 3% більше, ніж рік тому. Проте це зростання відбулося виключно за рахунок переоцінки валютної частки активів на тлі зміни курсу національної валюти. Насправді ж і гривневі, і валютні активи скорочувалися. Для порівняння: за 2013 рік абсолютне зростання активів банків становило 150 млрд. грн., або 13%.

Стосовно окремих банків, то, на нашу думку, в разі зростання активів того чи іншого банку його значення доцільно аналізувати насамперед з урахуванням абсолютних сум, а в разі зменшення — відносних. Відповідні дані наведено в таблиці 2.

На перший погляд, *зростання активів* окремого банку протягом звітного періоду свідчить про розвиток установи, розширення активно-пасивних операцій (адже зростання активів, за визначенням, неможливе без відповідного зростання пасивів) і є запорукою відповідного зростання процентних доходів та прибутку. Проте механічне збільшення портфеля активів ще не гарантує адекватного зростання прибутковості банку. Потрібен додатковий аналіз якості нових активів. Так само і скорочення активів ще не є однозначно негативним, адже зазнати скорочення (виведення поза баланс або списання) можуть проблемні активи, натомість обсяг якісних активів паралельно з цим може залишатися незмінним або навіть зростати.

Отже, зростання активів окремого банку протягом звітного періоду само собою ще не є критерієм його високої надійності й привабливості для інвесторів і вкладників. До речі, як і зменшення (зрозуміло, що йдеться лише про незначні відносні коливання цього показника). Набагато важливішою є спроможність банку ефективно використовувати наявні активи.

Наступний показник, що характеризує ділову активність банку і на який хотілося б звернути увагу, — *динаміка кредитного портфеля* за звітний

Таблиця 2. Динаміка активів окремих банків України за підсумками 2014 року
Зростання обсягів активів (≥ 2 млрд. грн.)

Назва банку	Сума зростання, тис. грн.	Відносне зростання, %
Укрексімбанк	31 650 770	34
Ощадбанк	24 535 662	24
Промінвестбанк	12 918 732	33
ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	11 645 645	33
ВТБ БАНК	11 216 571	44
БАНК "ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ"	8 480 920	33
АЛЬФА-БАНК	7 400 526	25
КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	6 936 428	49
УКРСОЦБАНК	5 201 659	12
СІТІБАНК	4 532 652	75
"ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА"	4 513 521	35
"ПІВДЕННИЙ"	3 584 309	32
Райффайзен Банк Аваль	3 399 331	8
ОТП Банк	2 783 156	15
ІНГ Банк Україна	2 432 140	25
ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	2 231 908	7
УКРСИББАНК	2 225 033	9

Зменшення обсягів активів (≥ 20%)

Назва банку	Відносне зменшення, %	Сума зменшення, тис. грн.
НЕОС БАНК	-80	-2 088 552
ДІВІ БАНК	-70	-4 185 818
БАНК "3/4"	-64	-2 728 545
"СОЮЗ"	-57	-2 626 971
БТА БАНК	-54	-3 331 616
Дойче Банк ДБУ	-53	-987 082
БАНК "ЮНІСОН"	-47	-630 716
СМАРТБАНК	-44	-248 890
"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	-43	-455 137
ФІНБАНК	-39	-1 161 168
БАНК "ФОРВАРД"	-37	-1 346 575
КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	-35	-78 741
АПЕКС-БАНК	-34	-429 906
КРЕДИТ ОПТИМА БАНК	-33	-86 719
"Траст-капітал"	-24	-113 004
ЕКСПРЕС-БАНК	-23	-567 164

період. Скорочення кредитного портфеля, взяте окремо, не слід розглядати однозначно негативно, адже воно може свідчити лише про планове погашення стандартних кредитів або про списання проблемних кредитів за рахунок страхового резерву. Натомість зростання кредитних портфелів окремих банків на тлі загального скорочення цього показника є позитивним сигналом, що свідчить про наявність у певних банків вільних ресурсів і прагнення ефективно їх розміщувати.

Обсяг кредитного портфеля банківської системи в цілому за 2014 рік зріс на 74 млрд. грн., або на 9% (за 2013 рік відповідно зріс на

105 млрд. грн., або на 15%), проте формальне зростання відбулося виключно за рахунок валютної переоцінки. Таблиця 3 містить перелік банків, які найсуттєвіше збільшили і зменшили обсяги своїх кредитних портфелів.

Таблиця 3. Динаміка кредитних портфелів окремих банків України за підсумками 2014 року

Банки, які збільшили обсяги кредитних портфелів на ≥ 2 млрд. грн.	Абсолютне зростання, тис. грн.	Відносне зростання, %
ПРИВАТБАНК	18 790 634	13
Ощадбанк	17 725 609	34
ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	11 780 072	45
ВТБ БАНК	10 597 544	57
Промінвестбанк	10 100 563	36
Укрексімбанк	9 819 957	23
БАНК "ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ"	9 616 362	47
ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	5 935 719	30
АЛЬФА-БАНК	5 381 050	27
УКРСОЦБАНК	5 115 968	19
"ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА"	3 189 810	28
КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	3 093 287	27
Райффайзен Банк Аваль	2 658 393	10
"ПІВДЕННИЙ"	2 658 058	33
ІНГ Банк Україна	2 600 930	40
Банки, які зменшили обсяги кредитних портфелів на ≥ 20%	Відносне зменшення, %	Абсолютне зменшення, тис. грн.
НЕОС БАНК	-96	-1 506 991
ДІВІ БАНК	-67	-3 673 977
Український банк реконструкції та розвитку	-63	-10 999
"СОЮЗ"	-51	-1 761 985
БАНК "ФОРВАРД"	-44	-1 321 241
ФІНБАНК	-34	-711 107
ЄВРОБАНК	-32	-231 189
"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	-29	-792 292
МетаБанк	-28	-151 145
АКЦЕНТ-БАНК	-23	-275 646
ФІНЕКСБАНК	-22	-19 601
"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	-20	-40 298

Економічна криза, падіння ділової активності суб'єктів господарювання та споживчих витрат населення закономірно провокує погіршення платіжної дисципліни позичальників, отже, і погіршення якості кредитного портфеля банків.

Серед коефіцієнтів, які характеризують якість активів, найпоказовішими, на нашу думку, є *відношення сформованих страхових резервів під кредитні операції до кредитного портфеля та відношення резервів під активні операції до активів* на звітну дату.

Якщо припустити, що всі банки адекватно оцінюють якість власних

активів і своєчасно та у повному обсязі формують страхові резерви, то чим меншими є значення цих показників, тим краще почувається той чи інший банк. І навпаки.

Станом на 01.01.2015 р. відношення резервів під кредитні операції до кредитного портфеля для банківської системи в цілому становило 22%, відношення резервів під активні операції до активів – 15% (рік тому – відповідно 15% та 10%). Отже, у таблиці 4 наведено перелік банків, які мають найвищі значення даних показників.

Таблиця 4. Відношення сформованих страхових резервів під активні операції до активів окремих банків України на 01.01.2015 р.

Банківські установи зі значним розміром сформованих страхових резервів під кредитні операції (≥ 25% кредитного портфеля)	Значення показника, %
Український банк реконструкції та розвитку	152
НЕОС БАНК	125
УКРГАЗБАНК	75
Укрексімбанк	47
Райффайзен Банк Аваль	47
"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	41
УКРСОЦБАНК	38
Ощадбанк	37
ПРАВЕКС-БАНК	37
БАНК "ВЕЛЕС"	34
БТА БАНК	34
ЮНІОН СТАНДАРД БАНК	29
ОТП Банк	29
ФІДОБАНК	29
"КОНКОРД"	26
БАНК "ФОРВАРД"	26
АКЦЕНТ-БАНК	25
Банківські установи зі значним розміром сформованих страхових резервів за всіма активними операціями (≥ 15% активів)	Значення показника, %
УКРГАЗБАНК	44
Райффайзен Банк Аваль	30
УКРСОЦБАНК	26
БАНК "ВЕЛЕС"	23
ОТП Банк	22
Ощадбанк	21
ПРАВЕКС-БАНК	21
Укрексімбанк	20
БАНК "НАРОДНИЙ КАПІТАЛ"	19
БАНК "ФОРВАРД"	19
"КОНКОРД"	18
ЮНІОН СТАНДАРД БАНК	18
КЛАСИКБАНК	17
СМАРТБАНК	17
"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	16
Платинум Банк	16
"ГЛОБУС"	15
КРЕДИТ ОПТИМА БАНК	15
"СТОЛИЧНИЙ"	15
НЕОС БАНК	15

Найбільш "проблемною" серед витратних статей будь-якого банку є відрахування в страхові резерви. Адже страхові резерви можуть збільшувати

тися не лише внаслідок зростання кредитного портфеля (що добре), але й унаслідок погіршення його якості (що погано). Аналогічно скорочення витрат на формування резервів може свідчити не лише про зменшення обсягу працюючого кредитного портфеля (що погано), а й про поліпшення його якості (що добре).

Банківська система в цілому за 2014 рік понесла витрати на **формування страхових резервів** у сумі 103 млрд. грн., що вчетверо більше, ніж за 2013 рік (25 млрд. грн.). Такий обсяг витрат став ключовим чинником збитковості банківського сектору.

Таблиці 5 та 6 містять перелік банків, які протягом 2014 року здійснили найбільші витрати на формування страхових резервів і отримали найбільші доходи від зменшення обсягів страхових резервів.

Таблиця 5. Банки, які протягом 2014 року понесли найбільші абсолютні витрати на формування страхових резервів і отримали найбільші доходи від зменшення обсягів страхових резервів

Банки, які понесли найбільші витрати на формування страхових резервів (≥ 300 млн. грн.)	Значення показника, тис. грн.
Укресімбанк	17 196 789
Ощадбанк	12 289 630
Промінвестбанк	4 585 875
Райффайзен Банк Аваль	4 487 595
АЛЬФА-БАНК	4 113 528
УКРГАЗБАНК	4 070 392
ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	3 226 849
УКРСОЦБАНК	2 891 317
ОТП Банк	2 872 651
ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	2 718 862
ПРИВАТБАНК	2 675 974
УКРСИББАНК	1 812 967
КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	1 250 106
ВТБ БАНК	1 108 742
БАНК "ФОРВАРД"	912 751
ФІДОБАНК	908 868
Платинум Банк	861 060
ПІРЕУС БАНК МКБ	396 276
УНІВЕРСАЛ БАНК	338 738
"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	311 821
Банки, які отримали значний дохід від зменшення обсягів страхових резервів (≥ 5 млн. грн.)	Значення показника, тис. грн.
"ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА"	852 701
ПРАВЕКС-БАНК	277 064
"СОЮЗ"	36 146
БАНК "КИЇВСЬКА РУСЬ"	18 394
КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК	18 033
"Траст-капітал"	11 789
"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	10 153
"ТК КРЕДИТ"	9 827
ЮНІОН СТАНДАРД БАНК	8 540
Дойче Банк ДБУ	5 712

Таблиця 6. Банки, які протягом 2014 року понесли найбільші відносні витрати на формування страхових резервів (≥ 40% від валових витрат)

Назва банку	Значення показника	
	% від валових витрат	тис. грн.
КЛАСИКБАНК	87	81 197
Укресімбанк	63	17 196 789
"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	62	311 821
УКРГАЗБАНК	55	4 070 392
БАНК "АЛЬЯНС"	53	26 430
ПІРЕУС БАНК МКБ	53	396 276
"КОНКОРД"	52	16 506
БАНК "ФОРВАРД"	52	912 751
Український банк реконструкції та розвитку	51	10 370
Ощадбанк	50	12 289 630
Райффайзен Банк Аваль	49	4 487 595
Промінвестбанк	48	4 585 875
ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	47	3 226 849
АЛЬФА-БАНК	47	4 113 528
"ПРЕМІУМ"	47	95 468
БАНК "ВЕЛЕС"	46	16 196
КСГ БАНК	46	26 685
ОТП Банк	45	2 872 651
БАНК "НАРОДНИЙ КАПІТАЛ"	44	25 234
ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	42	2 718 862
КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	41	1 250 106
БАНК "ПОРТАЛ"	40	9 536
УКРСОЦБАНК	40	2 891 317

Абсолютний розмір фінансового результату є одним із основних показників діяльності банку. В останні роки абсолютна більшість вітчизняних банків мала додатне значення цього показника. Проте фінансовий результат банківської системи за минулий рік був від'ємним і дорівнював майже –53 млрд. грн., що стало найгіршим показником за всі роки досліджень. При цьому кількість збиткових банків становила 52 (тобто кожний третій). Нагадаємо, що за 2013 рік прибуткових банків було 160, збиткових – 20, а прибуток банківського сектору дорівнював 4.9 млрд. грн.

Таблиця 7 містить перелік банків – лідерів та аутсайдерів з точки зору фінансового результату за 2014 рік.

Серед банків, які зафіксували найгірший фінансовий результат за 2014 рік, бачимо кілька державних банків: Укресімбанк – 9806 млн. грн.; Ошадбанк – 8564 млн. грн.; УКРГАЗБАНК – 2801 млн. грн.

Всі ці установи також фігурують у таблицях 5 та 6 як банки, що понесли найбільші абсолютні та відносні витрати на формування страхових резервів під проблемні активи: Укресімбанк – 17 197 млн. грн.; Ошадбанк – 12 290 млн. грн.; УКРГАЗБАНК – 4070 млн. грн.

Таблиця 7. Фінансовий результат окремих банків України за 2014 рік

Банківські установи зі значним розміром поточного прибутку (≥ 30 млн. грн.)	Значення показника, тис. грн.
СІТІБАНК	1 379 831
ПРИВАТБАНК	749 036
ВТБ БАНК	642 795
ІНГ Банк Україна	228 880
КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК	170 086
БМ БАНК	133 317
ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	108 049
КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	90 416
ПРОКРЕДИТ БАНК	78 663
ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	54 200
БАНК "МИХАЙЛІВСЬКИЙ"	51 507
"ПІВДЕННИЙ"	44 440
ВіЕс Банк	40 598
БАНК "ВОСТОК"	40 585
МЕГАБАНК	35 861
ЮНІОН СТАНДАРД БАНК	34 482
Полтава-банк	34 300
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	30 770
Банківські установи, які мали поточні збитки (≥ 30 млн. грн.)	Значення показника, тис. грн.
Укресімбанк	-9 805 548
Ошадбанк	-8 564 446
Промінвестбанк	-3 453 846
УКРГАЗБАНК	-2 801 124
УКРСОЦБАНК	-2 662 247
ОТП Банк	-1 999 097
Райффайзен Банк Аваль	-1 367 334
УКРСИББАНК	-870 138
АЛЬФА-БАНК	-744 050
НЕОС БАНК	-598 160
УНІВЕРСАЛ БАНК	-467 937
ПІРЕУС БАНК МКБ	-323 827
ПРАВЕКС-БАНК	-293 657
Платинум Банк	-280 990
БАНК "ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ"	-215 674
"ХРЕЩАТИК"	-141 144
МАРФІН БАНК	-112 815
БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	-109 978
"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	-90 190
"ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА"	-86 394
ДІВІ БАНК	-50 775
ФІНБАНК	-32 708
Банк "Контракт"	-30 697

Порівняння фінансових результатів і витрат на формування резервів цих банків дає підстави стверджувати, що **витрати на формування резервів усіх державних банків більші, ніж збитки**. Таким чином, **якби не було необхідності формування резервів, усі державні банки були б прибутковими**.

На нашу думку, цей факт можна пояснити тим, що державні установи, будемо відверті, за визначенням є значно законослухнянішими порівняно з іншими пересічними фінансовими установами. Вони класифікують власні активи, за інших незмінних умов, більш достовірно, ніж решта банків. Відповідно їхні витрати на формування страхових резервів – адекватніші та "чесніші".

Збитковість банку протягом звіт-

ного періоду може бути викликана низкою об'єктивних причин, серед яких:

- необхідність формування страхових резервів під активні операції (у тому числі й під “нові” кредити);
- збільшення обсягів портфеля відносно “дорогих” роздрібних депозитів;
- підвищення відсоткових ставок за депозитами з метою збереження необхідного обсягу портфеля пасивів;
- розширення мережі відділень тощо.

Для адекватно капіталізованого банку одноразова (за один рік) фіксація збитку також не є чимось аномальним і критичним.

Абсолютний розмір власного капіталу є чи не найголовнішим окремо взятим показником “здоров’я” та надійності банку, адже капітал відіграє роль своєрідної “подушки безпеки” і захисту від впливу негативних зовнішніх та внутрішніх чинників як для самого банку, так і для його клієнтів. У банківському секторі в цілому за минулий рік власний капітал скоротився до розміру 148 млрд. грн., або на 23%. Нагадаємо, що за 2013 рік відбулося зростання капіталу в обсязі 22 млрд. грн., або на 13%.

Таблиці 8 і 9 містять перелік банківських установ, котрі мають найбільші і найменші обсяги власного капіталу, і банків, у яких спостерігається найкраща та найгірша динаміка його зростання.

З точки зору бухгалтерського обліку, банківський капітал є залишковою вартістю активів після вирахування всіх банківських зобов’язань. Таким чином, чим більший розмір власного капіталу, тим надійнішим (за інших незмінних умов) є банк. Виходячи з цього, зазначені у верхній частині таблиці 8 банківські установи станом на 01.01.2015 р. можна вважати найбільш захищеними від потенційних ризиків.

Опублікована фінансова звітність банків України станом на 01.01.2015 р. також містить інформацію про декілька фінансових установ з від’ємним розміром власного капіталу (див. таблицю 10). У всі ці банки протягом 2014 року було введено тимчасові адміністрації.

Питома вага валютних кредитів у кредитному портфелі характеризує залежність банку від курсових коливань і суттєво впливає на його ліквідність та фінансову стійкість. Нато-

Таблиця 8. Обсяг власного капіталу окремих банків України на 01.01.2015 р.

Банки з найбільшими обсягами балансового капіталу (≥ 2 млрд. грн.)	Значення показника, тис. грн.
Ощадбанк	22 749 157
ПРИВАТБАНК	22 696 359
Укресімбанк	13 536 221
УКРСОЦБАНК	6 238 628
Райффайзен Банк Аваль	6 148 300
Промінвестбанк	6 075 543
ВТБ БАНК	5 087 654
ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	4 777 262
ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	3 904 103
АЛЬФА-БАНК	3 509 689
БАНК “ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ”	2 649 050
“ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА”	2 573 713
ФІДОБАНК	2 536 701
Банки з найменшими обсягами балансового капіталу (≤ 120 млн. грн.)	Значення показника, тис. грн.
КРЕДИТ ОПТИМА БАНК	68 682
Український банк реконструкції та розвитку	70 066
“НОВИЙ”	80 531
БАНК “ТРАСТ”	82 608
БАНК “ФАМІЛЬНИЙ”	84 492
РЕГІОН-БАНК	88 855
“Траст-капітал”	92 480
АРТЕМ-БАНК	96 727
Банк “Контракт”	99 578
АКОРДБАНК	102 509
“ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ”	113 047
Банк “Український капітал”	118 309
Держзембанк	119 224

мість **питома вага валютних пасивів** у структурі зобов’язань та **валютних вкладів** у структурі залучених коштів населення характеризує здатність банку безперебійно виконувати свої зобов’язання в умовах курсових коливань.

Останніми роками держава в особі Національного банку поступово, але неухильно дотримується політики “дедоларизації” економіки. Якщо точніше, йдеться про перелік переважно непрямих інструментів, спрямованих на стимулювання активнопасивних операцій у національній валюті, зокрема про зміну вимог до формування резервів під активні операції та нормативи обов’язкового резервування залучених коштів, які заохочують банки залучати кошти і розмішувати кредити й інвестиції передусім у національній грошовій одиниці. Така політика, безумовно, мала сприяти підвищенню рівня захищеності економіки від зовнішніх факторів та курсових коливань різного походження. Як наслідок, станом на 01.01.2014 р. **питома вага валютних кредитів** скоротилася до рівня 35% від загального кредитного портфеля порівняно з 37% на початок 2013 року. Відповідно **частка ва-**

Таблиця 9. Динаміка власного капіталу окремих банків України за 2014 рік

Банки, які суттєво збільшили обсяги власного капіталу (≥ 100 млн. грн.)	Абсолютне зростання, тис. грн.	Відносне зростання, %
ПРИВАТБАНК	2 384 738	12
Ощадбанк	2 293 646	11
ВТБ БАНК	1 880 710	59
СІТІБАНК	863 330	92
Промінвестбанк	691 353	13
БМ БАНК	590 445	220
БАНК “ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ”	540 429	26
“ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА”	513 606	25
БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	250 130	87
БАНК “МИХАЙЛІВСЬКИЙ”	238 139	80
ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	237 318	6
ІНГ Банк Україна	228 880	14
УКРІНБАНК	205 718	36
БАНК “АЛЬЯНС”	194 922	216
“ПІВДЕННИЙ”	165 565	10
БАНК “КРЕДИТ ДНІПРО”	161 086	28
ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	124 962	3
ПІРЕУС БАНК МКБ	117 670	29
Банки, обсяги власного капіталу яких зменшилися на ≥ 10%	Відносне зниження, %	Абсолютне зниження, тис. грн.
НЕОС БАНК	-81	-600 163
УКРГАЗБАНК	-65	-2 951 975
ОТП Банк	-59	-1 984 585
Платинум Банк	-39	-163 185
УКРСІББАНК	-33	-869 687
УКРСОЦБАНК	-28	-2 429 110
ПРАВЕКС-БАНК	-28	-311 196
Укресімбанк	-25	-4 547 055
КРЕДОБАНК	-23	-149 379
“ХРЕЩАТИК”	-21	-147 200
Банк “Контракт”	-18	-21 321
АЛЬФА-БАНК	-16	-689 067
МАРФІН БАНК	-15	-95 328
КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	-15	-252 005
Райффайзен Банк Аваль	-15	-1 088 438
“КЛІРИНГОВИЙ ДІМ”	-14	-84 647
ФІНБАНК	-14	-32 080
Український банк реконструкції та розвитку	-14	-11 102
БАНК “ФОРВАРД”	-13	-43 340

Таблиця 10. Банки з тимчасовою адміністрацією та від’ємним розміром власного капіталу на 01.01.2015 р.

Назва банку	Значення показника, тис. грн.
ВІЕЙБІ Банк	-7 132 649
МІСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	-3 513 798
Банк “Демарк”	-837 043
ЕКСПОБАНК	-660 270
БАНК “КАМБІО”	-592 140
“ПОРТО-ФРАНКО”	-435 505
БГ БАНК	-318 227
ЛЕГБАНК	-98 569
МЕЛІОР БАНК	-10 698
“АКСІОМА”	-690

лютних зобов'язань українських банків за 2013 рік знизилася з 52% до 46%, у тому числі *частка валютних пасивів населення* – з 51% до 43% від загального обсягу залучених коштів фізичних осіб. Таким чином, заходи Національного банку, спрямовані на поступову переорієнтацію кредитно-грошової системи на активно-пасивні операції в національній валюті, можна було визнати цілком успішними.

На жаль, курсові коливання протягом 2014 року звели нанівець позитивні наслідки політики Національного банку, спрямованої на подолання залежності від негативних зовнішніх чинників, унаслідок чого питома вага валютних кредитів у банківській системі станом на 01.01.2015 р. зросла до 46%, а частка валютних зобов'язань – до 54%, у тому числі частка валютних вкладів населення – до 53% від загального обсягу залучених банками коштів фізичних осіб.

За підсумками 2014 року більшість вітчизняних банків мала помірні значення питомої ваги валютних кредитних портфелів, валютних зобов'язань та валютних вкладів населення. Натомість таблиці 11 та 12 містять перелік банків, які станом на 01.01.2015 р. фіксували значний вплив активно-пасивних операцій у валюті на структуру власних балансів.

Таблиця 11. Питома вага валютних кредитів у структурі кредитних портфелів окремих банків України на 01.01.2015 р.

Банківські установи зі значною часткою валютних кредитів у структурі кредитних портфелів (≥ 60%)	Значення показника, %	Значення показника, тис. грн.
КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК	92	997 424
ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	89	33 520 323
НЕОС БАНК	87	48 424
ІНГ Банк Україна	84	7 672 626
ВТБ БАНК	82	24 004 290
ПІРЕУС БАНК МКБ	79	1 043 457
БАНК "ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА"	78	524 186
Промінвестбанк	77	29 574 764
УНІВЕРСАЛ БАНК	73	3 003 658
АКОРДБАНК	72	294 376
МІЖНАРОДНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	70	1 209 650
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	67	788 912
Укрексімбанк	67	34 766 711
УКРСОЦБАНК	66	21 600 168
БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	61	2 161 811
ТАСКОМБАНК	61	1 284 216
"Траст-капітал"	61	156 863
МЕГАБАНК	61	3 486 433

Таблиця 12. Питома вага валютних пасивів у структурі зобов'язань окремих банків України на 01.01.2015 р.

Банківські установи зі значною питомою вагою валютних пасивів у структурі зобов'язань (≥ 70%)	Значення показника, %	Значення показника, тис. грн.
"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	93	423 972
ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	90	38 480 128
КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК	86	1 584 651
"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	82	3 606 699
ІНГ Банк Україна	81	8 254 954
Промінвестбанк	80	37 475 127
БАНК "ФАМІЛЬНИЙ"	80	114 985
ВТБ БАНК	79	24 740 986
"ТК КРЕДИТ"	78	1 302 005
ПІРЕУС БАНК МКБ	76	2 038 841
Укрексімбанк	75	84 566 353
ФІНБАНК	75	1 194 870
БАНК "ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА"	75	697 890
ВіЕс Банк	74	1 478 627
УНІВЕРСАЛ БАНК	72	4 079 178
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	71	829 801
АЛЬФА-БАНК	70	23 216 751
Банківські установи зі значною питомою вагою валютних вкладів у структурі залучених коштів населення (≥ 80%)		
БАНК "АВАНГАРД"	100	5 291
"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	94	28 575
ЄВРОПРОМБАНК	94	498 121
"Центр"	91	12 122
ФОРТУНА-БАНК	89	975 586
ДІВІ БАНК	89	45 720
БАНК "ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА"	88	324 998
АПЕКС-БАНК	88	272 173
"Траст-капітал"	86	60 986
ОКСІ БАНК	86	205 494
КРЕДИТВЕСТ БАНК	85	52 982
ІНГ Банк Україна	85	10 381
ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	85	9 087 218
Банк "Український капітал"	84	129 603
"СОЮЗ"	82	204 380
БАНК "ВОСТОК"	81	1 416 576
МІСТО БАНК	80	696 438

Одним із ризиків, який загрожує стабільності банківської системи, є збереження та накопичення диспропорцій у структурі балансів деяких банків, яке може проявлятися у надмірних (максимальних або мінімальних) значеннях окремих співвідношень складових їхніх активів, зобов'язань та капіталу. Перелічимо основні показники, які доцільно розглянути в цьому контексті.

• *Питома вага кредитного портфеля у структурі активів.* Кредити – традиційне і здебільшого головне

джерело банківських доходів. Проте конкретний банк може бути новоствореним і ще не сформувати значного обсягу кредитного портфеля, а може свідомо надавати перевагу міжбанківським активним операціям, інвестиціям у цінні папери чи іншим фінансовим інструментам. Отже, цей показник дає змогу визначити, чи є кредитування основним напрямом діяльності банку.

• *Питома вага кредитів юридичних і фізичних осіб у структурі кредитного портфеля* дає підстави визначити перелік банків, які орієнтуються на кредитування відповідно підприємств і населення.

• *Питома вага цінних паперів у структурі активів* банківської системи в останні роки не перевищує 10–12%. Проте існують цілком надійні, ефективні і прибуткові банки, які з різних причин мають вагому частку активів, розміщених у вигляді як державних, так і корпоративних цінних паперів.

• *Питома вага основних засобів і нематеріальних активів* у структурі активів останніми роками не перевищує 3–4% від загальних активів банківської системи, взята окремо вона не є однозначно позитивною чи негативною ознакою. Деякі банки свідомо розміщують свої відділення в орендованих приміщеннях, аби мати змогу оперативно їх закрити в разі потреби. Інші банки, навпаки, купують приміщення для нових відділень, щоб не залежати від примх орендодавців, цінових коливань на ринку офісної нерухомості та економити на майбутніх витратах на оренду. Доцільно також враховувати низьку ліквідність основних фондів даного призначення, принаймні тривалий термін їх реалізації.

• *Питома вага інших активів у структурі активів* також є одним із показників ефективності управління банківською установою. Адже чим менше його значення, тим меншою є відносна частка активів, котрі не приносять дохід.

• *Питома вага заборгованості перед юридичними особами у структурі зобов'язань* характеризує напрям діяльності банківської установи у сфері залучення пасивів, її орієнтацію на корпоративний чи роздрібний бізнес.

• *Питома вага коштів населення у структурі зобов'язань* свідчить про рівень залежності банку від достатньо динамічних і схильних до зміни банку вкладників.

Отже, *питома вага кредитного портфеля у структурі активів* визначає основний напрям діяльності банку, адже розподіляє всі банки на ті, що спрямовані на кредитування кінцевого позичальника, і ті, котрі надають перевагу іншим видам активних операцій (міжбанківським кредитам, цінним паперам тощо).

Таблиця 13 містить перелік банків, які мають найбільші та найменші значення цього показника порівняно з середнім рівнем у банківському секторі, який на 01.01.2015 р. становив 66% (на 01.01.2014 р. — 63%).

Таблиця 13. Питома вага кредитних портфелів в активах окремих банків України на 01.01.2015 р.	
Банківські установи зі значними розмірами кредитних портфелів (≥ 85%)	Значення показника, %
ДІВІ БАНК	99
ІНВЕСТИЦІЙНО-ТРАСТОВИЙ БАНК	99
СМАРТБАНК	98
ЄВРОПРОМБАНК	96
"СТОЛИЧНИЙ"	94
ФОРТУНА-БАНК	92
АСВІО БАНК	91
КЛАСИКБАНК	91
БАНК "ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ"	87
ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	87
БАНК "АЛЬЯНС"	86
БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	85
БАНК "НАРОДНИЙ КАПІТАЛ"	85
Банківські установи з незначними розмірами кредитних портфелів (≤ 20%)	Значення показника, %
Держзембанк	0
"ГЕФЕСТ"	0
БАНК "АВАНГАРД"	0
"РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР"	0
Український банк реконструкції та розвитку	6
НЕОС БАНК	11
"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	12
АЛЬПАРИ БАНК	19

Надмірно високе значення показника питомої ваги кредитного портфеля в структурі активів не завжди свідчить про орієнтацію банку переважно на кредитні операції. Іноді це також може бути наслідком суттєвих фінансових негараздів у банківській установі (наприклад, у разі, коли більшість кредитів — сумнівні до повернення, а всі ліквідні активи вже витрачені на виконання платіжних вимог клієнтів).

Відповідно надто низька питома вага кредитів у структурі активів може свідчити про домінування в ній не міжбанківських кредитів і державних цінних паперів, а основних засобів, дебіторської заборгованості або інших складових, які не приносять банку доходів.

Низька питома вага кредитного портфеля в структурі активів також може свідчити про те, що банк недавно почав працювати на ринку і просто фізично не встиг досягти адекватного рівня кредитного портфеля відносно активів.

Зіставлення *питомої ваги кредитів юридичних осіб і кредитів фізичних осіб у структурі кредитного портфеля* дає підстави скласти переліки банків, які орієнтуються переважно на кредитування відповідно підприємств чи населення.

Таблиця 14 містить перелік банків, котрі мають найбільшу та найменшу питому вагу кредитів населення у кредитних портфелях порівняно з середнім рівнем по банківській системі, що на 01.01.2015 р. дорівнює 17% (станом на 01.01.2014 р. — 18%). Виходячи з цього, частка кредитів підприємств у середньому в банківському секторі становила 83% (на 01.01.2014 р. — 82%).

Відсутність (або мінімальний обсяг) у структурі кредитного портфеля позик населення може свідчити як про свідому відмову того чи іншого банку від роздрібного кредитування (наприклад, СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК, Дойче Банк ДБУ), так і про "молодість" банківської установи, яка ще не встигла розвинути цей напрям активних операцій або мережу відділень (АЛЬПАРИ БАНК).

Український фондовий ринок в останні роки з багатьох причин перебуває у досить пригніченому стані. Особливо це стосується корпоративного сегмента цього ринку. На нашу думку, саме тому *питома вага цінних паперів у структурі активів* банківської системи в цілому станом на 01.01.2015 р. становила лише 12% (без змін відносно 01.01.2014 р.), що свідчить про досить низьку зацікавленість більшості банків у здійсненні цього виду активних операцій. Проте є банки, які з різних причин мають достатньо вагому частку активів, розміщених у вигляді як державних, так і корпоративних цінних паперів. У таблиці 15 наводиться перелік цих банків.

Питома вага основних засобів і нематеріальних активів у структурі активів (див. таблицю 16), розглянута окремо, не є однозначно позитивною чи негативною ознакою фінансової стабільності банківської установи, проте, аналізуючи показники діяльності банку, варто враховувати низьку ліквідність основних фондів такого призначення, принаймні тривалий

Таблиця 14. Питома вага кредитів фізичних осіб у кредитних портфелях окремих банків України на 01.01.2015 р.

Банківські установи зі значними розмірами кредитних портфелів фізичних осіб (≥ 40% наданих кредитів)	Значення показника, %
Ідея Банк	98
АКЦЕНТ-БАНК	84
ПРАВЕКС-БАНК	77
БАНК "ФОРВАРД"	77
БАНК "ФАМІЛЬНИЙ"	72
Платинум Банк	62
БАНК "ТРАСТ"	58
УКРСИБАНК	50
БАНК "3/4"	49
УНІВЕРСАЛ БАНК	48
УКРСОЦБАНК	46
БАНК "РЕНЕСАНС КАПІТАЛ"	45
НЕОС БАНК	40
ОТП Банк	40
Банківські установи з незначними розмірами кредитних портфелів фізичних осіб (≤ 1% наданих кредитів)	
ФІНАНС БАНК	
"Траст-капітал"	
ФІНЕКСБАНК	
БАНК "ВОСТОК"	
БАНК "СІЧ"	
"СОЮЗ"	
"ГЛОБУС"	
БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	
Укресімбанк	
"НОВИЙ"	
ІНГ Банк Україна	
АСВІО БАНК	
ФІНБАНК	
КРЕДИТВЕСТ БАНК	
КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	
Промінвестбанк	
УНІКОМБАНК	
БАНК "НАРОДНИЙ КАПІТАЛ"	
БАНК "СОФІЙСЬКИЙ"	
ФОРТУНА-БАНК	
БАНК "АЛЬЯНС"	
"КОНКОРД"	
БАНК "ВЕЛЕС"	
СМАРТБАНК	
ЄВРОПРОМБАНК	
"ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА"	
ДІВІ БАНК	
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	
ІНВЕСТИЦІЙНО-ТРАСТОВИЙ БАНК	
Дойче Банк ДБУ	
Український банк реконструкції та розвитку	
АЛЬПАРИ БАНК	

термін їх реалізації. Середнє значення цього показника для всієї банківської системи станом на 01.01.2015 р. дорівнювало 2.9% (на 01.01.2014 р. — 3.1%).

Загалом же можна стверджувати, що низьку питому вагу основних засобів у структурі активів мають банки, котрі з різних причин або ще не встигли розбудувати мережу відділень, відкритих у власних приміщен-

Таблиця 15. Питома вага цінних паперів та інвестицій у структурі активів окремих банків України на 01.01.2015 р.

Банківські установи, які мають значні інвестиції у цінні папери (≥ 20%)	Значення показника, %
Дойче Банк ДБУ	59
СІТІБАНК	55
БТА БАНК	51
Український банк реконструкції та розвитку	46
Укрексімбанк	35
Ощадбанк	31
ЄВРОБАНК	30
КРЕДОБАНК	29
УКРГАЗБАНК	27
"ХРЕЩАТИК"	27
БАНК "ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА"	26
ФІДОБАНК	23
БАНК "БОГУСЛАВ"	22

Таблиця 16. Питома вага основних засобів та нематеріальних активів у структурі активів окремих банків України на 01.01.2015 р.

Банківські установи зі значними розмірами основних фондів (≥ 10%)	Значення показника, %
Український банк реконструкції та розвитку	28
ФІНБАНК	18
ПРОФІН БАНК	16
"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	14
БАНК "ЮНІСОН"	13
Агрокомбанк	13
ПОЛІКОМБАНК	13
БАНК "ФАМІЛЬНИЙ"	12
ПРАВЕКС-БАНК	12
"КОНКОРД"	11
Полтава-банк	11
Банківські установи з незначними розмірами основних фондів (≤ 0.5%)	
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	
БМ БАНК	
"НОВИЙ"	
КРЕДИТ Європа БАНК	
АПЕКС-БАНК	
МІЖНАРОДНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	
ДІВІ БАНК	
БАНК "ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА"	
СІТІБАНК	
БАНК "ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ"	
УНІКОМБАНК	
Інтеграл-банк	
КРЕДИТВЕСТ БАНК	
"ТК КРЕДИТ"	
АРТЕМ-БАНК	
"СОЮЗ"	
"ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА"	
КЛАСИКБАНК	
ІНВЕСТИЦІЙНО-ТРАСТОВИЙ БАНК	
"Траст-капітал"	
ІНГ Банк Україна	
Дойче Банк ДБУ	
БАНК "НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	

нях, або свідомо орієнтуються на операції, не пов'язані з активізацією роздрібного бізнесу.

Питома вага інших активів у структурі активів є одним із показників ефективності управління банківською установою. Адже чим мен-

ше його значення, тим менша відносна частка активів, які не приносять дохід.

Таблиця 17 містить перелік банківських установ, котрі мають найбільші значення даного коефіцієнта, з урахуванням того, що середнє значення цього показника для всієї банківської системи на 01.01.2015 р. дорівнювало 0.4% (без змін порівняно з 01.01.2014 р.).

Таблиця 17. Питома вага інших активів у структурі активів окремих банків України на 01.01.2015 р.

Банківські установи зі значними розмірами інших активів (≥ 2% активів)	Значення показника, %
"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	15.9
"Траст-капітал"	10.1
"КАПІТАЛ"	9.9
НЕОС БАНК	7.4
БТА БАНК	6.0
ПРОФІН БАНК	5.6
УКРСОЦБАНК	3.4
"ЛВІВ"	3.3
"НОВИЙ"	2.3

Одним із показників, що характеризують напрям діяльності банківської установи у сфері залучення пасивів, є **питома вага заборгованості перед юридичними особами у структурі зобов'язань**. Значення цього показника для банківської системи в цілому станом на 01.01.2015 р. становило 25% (на 01.01.2014 р. – 24%).

Надмірне (що прямує до 100%) значення цього співвідношення може бути як наслідком свідомої відмови від залучення окремим банком відносно "дорогих" депозитів населення і міжбанківських кредитів, так і певною ознакою недовіри до даної кредитної установи з боку фізичних осіб та інших банків. Низьке або нульове значення цього показника може бути наслідком різних причин, що провокують повільне збільшення клієнтських зобов'язань. Наприклад, нещодавно створений банк може фізично не встигнути залучити значну кількість клієнтів – юридичних осіб зі значними обсягами пасивів, як от банки "ГЕФЕСТ", "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР".

Отже, таблиця 18 містить перелік банківських установ, що мають найбільшу і найменшу питому вагу коштів юридичних осіб (підприємств) у структурі залучених коштів.

Питома вага коштів населення у структурі зобов'язань є красномовним показником привабливості банку з точки зору роздрібних клієнтів. До речі, цей показник, за наявності відповідних даних, доцільно розгля-

Таблиця 18. Питома вага заборгованості перед юридичними особами у структурі зобов'язань окремих банків України на 01.01.2015 р.

Банківські установи зі значними частками заборгованості перед підприємствами у структурі зобов'язань (≥ 60%)	Значення показника, %
ІНВЕСТИЦІЙНО-ТРАСТОВИЙ БАНК	99
УНІКОМБАНК	99
"ТК КРЕДИТ"	97
СМАРТБАНК	92
"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	90
ВЕКТОР БАНК	88
КЛАСИКБАНК	86
СІТІБАНК	82
ФІНЕКСБАНК	78
КСГ БАНК	78
"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	77
БАНК "РЕНЕСАНС КАПІТАЛ"	72
"НОВИЙ"	69
УКРБУДІНВЕСТБАНК	69
МОТОР-БАНК	69
КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	67
Дойче Банк ДБУ	66
БАНК "АЛЬЯНС"	63
БАНК "АВАНГАРД"	62
РАДИКАЛ БАНК	60
ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	60
Банківські установи з незначними частками заборгованості перед підприємствами у структурі зобов'язань (≤ 10%)	Значення показника, %
"ГЕФЕСТ"	0
Держзембанк	0
Український банк реконструкції та розвитку	1
БАНК "ТРАСТ"	2
БАНК "ФОРВАРД"	5
"ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА"	6
"РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР"	8
АКЦЕНТ-БАНК	8
ВЕРНУМ БАНК	8
БТА БАНК	8
БАНК "3/4"	9
ІНВЕСТБАНК	9
ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ	10

дати не лише станом на звітну дату, а й у динаміці. Отже, таблиця 19 містить перелік банків, які найбільше залежать від цих вкладів та / або є лідерами на ринку депозитів населення.

Стосовно банківської системи в цілому, то станом на 01.01.2015 р. питома вага коштів фізичних осіб у структурі зобов'язань усіх банків становила 36% (на 01.01.2014 р. – 41%).

Незважаючи на наявність описаних вище проблем у банківській системі в цілому, існує деяка кількість банків, які фіксують значний абсолютний та відносний (порівняно з активами та капіталом) прибуток, наращують капітал, сплачують до бюджету чималі суми у вигляді податку на прибуток, отже, показують високий рівень стабільності.

Прибутковість активів визначається як відношення фінансового

Таблиця 19. Вклади населення в структуру зобов'язань окремих банків України на 01.01.2015 р.

Банківські установи зі значною питомою вагою вкладів населення у структурі зобов'язань (≥ 50%)	Значення показника, %	Значення показника, тис. грн.
АКЦЕНТ-БАНК	88	1 733 908
Платинум Банк	72	4 932 568
ЄВРОПРОМБАНК	71	529 910
МетаБанк	67	328 373
Ідея Банк	67	1 710 276
КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	64	11 844
ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	63	579 135
АСВІО БАНК	62	183 190
"КАПІТАЛ"	61	966 489
ПОЛІКОМБАНК	60	187 970
ПРИВАТБАНК	59	107 710 315
ІНДУСТРІАЛБАНК	59	1 080 532
ІНВЕСТБАНК	58	239 108
МІСТО БАНК	56	868 698
БАНК "БОГУСЛАВ"	55	189 991
БАНК "КРЕДИТ ДНІПРО"	54	3 648 006
БАНК "ГРАНТ"	53	476 583
ТАСКОМБАНК	52	1 374 036
АКОРДБАНК	52	238 266
ПРОКРЕДИТ БАНК	52	2 101 504
ПРОФІН БАНК	52	204 735
ПРАВЕКС-БАНК	51	2 111 108
Інтеграл-банк	51	493 115
"ГЛОБУС"	50	563 040
Банк "Контракт"	50	320 293
УКРІНБАНК	50	3 132 273
АПЕКС-БАНК	50	310 552
"ЛЬВІВ"	50	521 283

Таблиця 20. Прибутковість активів окремих банків України за підсумками 2014 року

Банківські установи, які мали прибутковість активів ≥ 1.0% за рік	Значення показника, %
СІТІБАНК	16.7
КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК	8.9
ЮНІОН СТАНДАРД БАНК	4.5
БМ БАНК	4.4
БАНК "МИХАЙЛІВСЬКИЙ"	3.7
БАНК "АВАНГАРД"	3.5
КРЕДИТВЕСТ БАНК	2.8
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	2.6
Полтава-банк	2.5
БАНК "ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА"	2.3
ПРОКРЕДИТ БАНК	2.3
ІНГ Банк Україна	2.1
ВТБ БАНК	2.1
Дойче Банк ДБУ	2.1
ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	1.9
ВіЕс Банк	1.7
Держзембанк	1.5
РАДИКАЛ БАНК	1.5
ІНВЕСТИЦІЙНО-ТРАСТОВИЙ БАНК	1.4
БАНК "ВОСТОК"	1.1
МОТОР-БАНК	1.0
МІСТО БАНК	1.0

результату до середньої вартості активів за звітний період. Значення цього показника за 2014 рік для банківської системи в цілому є від'ємною

величиною. Стосовно окремих банківських установ, які мали найбільші значення цього показника, то відповідні дані наведено в таблиці 20.

Прибутковість капіталу визначається як відношення фінансового результату до середньої суми власного капіталу за звітний період. Значення цього показника за 2014 рік для банківської системи в цілому також є від'ємною величиною. Таблиця 21 містить перелік банківських установ, які мали найкращу прибутковість капіталу.

Таблиця 21. Прибутковість капіталу окремих банків України за підсумками 2014 року

Банківські установи, які мали прибутковість капіталу ≥ 5% за рік	Значення показника, %
СІТІБАНК	100.8
КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК	43.7
БМ БАНК	23.7
ПРОКРЕДИТ БАНК	21.0
БАНК "ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА"	16.4
РАДИКАЛ БАНК	15.9
ВТБ БАНК	15.5
ІНГ Банк Україна	13.0
БАНК "МИХАЙЛІВСЬКИЙ"	12.4
КРЕДИТВЕСТ БАНК	12.3
Полтава-банк	12.3
Дойче Банк ДБУ	12.0
МІЖНАРОДНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	12.0
ЮНІОН СТАНДАРД БАНК	11.5
БАНК "АВАНГАРД"	11.1
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	10.6
БАНК "ВОСТОК"	10.4
ВіЕс Банк	6.9
КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	5.9
АКЦЕНТ-БАНК	5.2
МЕГАБАНК	5.2
МІСТО БАНК	5.1

Банк, як і будь-яка інша комерційна структура, що працює з метою отримання максимального прибутку в інтересах своїх власників, повинен щоквартально сплачувати податок на прибуток. **Витрати на сплату податку на прибуток** усього банківського сектору за 2014 рік становили 2.3 млрд. грн. (за 2013 рік – 1.6 млрд. грн.).

Отже, таблиця 22 містить перелік банків, які сплатили до бюджету найбільші суми податку на прибуток протягом 2014 року.

В умовах, що склалися, держава в особі НБУ здійснювала і продовжує здійснювати низку заходів, спрямованих на подолання кризових явищ у фінансовій сфері, зокрема у банківській системі.

• Збільшено з 50% до 75% розмір обов'язкового продажу валютної виручки підприємствами-експортера-

Таблиця 22. Банки України, які сплатили до бюджету найбільші (≥ 5 млн. грн.) суми податку на прибуток протягом 2014 року

Назва банку	Сума податку на прибуток, тис. грн.
ПРИВАТБАНК	318 426
СІТІБАНК	204 989
Промінвестбанк	109 946
УКРГАЗБАНК	55 517
ІНГ Банк Україна	52 752
КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	29 935
ПРОКРЕДИТ БАНК	18 967
"ПІВДЕННИЙ"	16 869
БАНК "ФОРВАРД"	12 776
БАНК "ВОСТОК"	10 657
МЕГАБАНК	9 445
ІНДУСТРІАЛБАНК	9 282
Полтава-банк	8 688
КРЕДОБАНК	8 396
Банк "Контракт"	8 354
Дойче Банк ДБУ	7 593
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	7 476
ВіЕс Банк	6 963

ми, що має слугувати зростанню пропозиції валюти на міжбанківському ринку.

• У межах протидії інфляційному та девальваційному тиску послідовно підвищується облікова ставка: з 15.04.2014 р. – із 6.5% до 9.5%, з 17.07.2014 р. – до 12.5%, з 13.11.2014 р. – до 14%, з 06.02.2015 р. – до 19.5%, з 04.03.2015 р. – до 30%. Основна мета такого підвищення – досягнення позитивного значення відносно очікуваного рівня інфляції.

• За умов низької взаємної довіри між учасниками міжбанківського ринку здійснювався перерозподіл ліквідності із залученням як інструментів її стерилізації, так і шляхом рефінансування. При цьому рефінансування надавалося виключно в межах відпливу депозитів.

• Підвищено вимоги до капіталу нових банків до 500 млн. грн. та затверджено план підвищення розмірів власного капіталу банків до цієї позначки з мінімального на сьогодні рівня 120 млн. грн.

• Протягом 2014 року проведено стрес-тестування 35 найбільших банків, унаслідок якого було визначено за необхідне здійснити докапіталізацію 18 установ на загальну суму 66 млрд. грн.

• З метою оздоровлення банківської системи протягом 2014 року в 33 банки було введено тимчасову адміністрацію, стосовно 17 банків прийнято рішення про ліквідацію, у 51 банк призначено кураторів.

Зазначені заходи були повністю адекватними в цій складній ситуації, проте недостатніми. Очевидно, по-

дальші дії держави щодо вирішення зазначених проблем мають передбачати такі кроки:

- обмеження емісії;
- подальше обмеження обсягу ліквідності, що надається з боку НБУ учасникам ринку, виключно рівнем відпливу депозитів; впровадження прозорих критеріїв надання кредитів рефінансування лише за умови надання прийняттого забезпечення;
- посилення ролі облікової ставки як базової ставки монетарної політики, тісна прив'язка до її рівня процентних ставок за інструментами регулювання ліквідності;
- забезпечення низького та стабільного рівня інфляції в умовах політики гнучкого обмінного курсу, що дасть змогу економіці пристосуватися до його нового рівноважного значення, одночасно сприяючи стабільному накопиченню резервів;
- удосконалення механізму проведення валютних інтервенцій у зв'язку з підготовкою остаточного переходу до режиму таргетування інфляції; формування валютного курсу гривні під впливом фундаментальних чинників; згладжування надмірних короткострокових коливань курсу гривні, спричинених не фундаментальними чинниками;
- стимулювання додаткової капіталізації банків з боку їхніх акціонерів;
- підтримка процесу консолідації банківського капіталу, вдосконалення процедури та сприяння впровадженню законодавчих змін щодо процедури злиття учасників фінансового сектору;
- впровадження у середньостроковій перспективі нових вимог щодо достатності капіталу та платоспроможності фінансових установ відповідно до принципів Базеля III та інших вимог ЄС;
- модернізація системи банківського регулювання та нагляду з метою виявлення та скорочення кредитування пов'язаних осіб; подальше посилення контролю за операціями банків з пов'язаними особами та відповідальності власників істотної участі, керівників банків та інших пов'язаних осіб за дії, що провокують неплатоспроможність;
- посилення захисту прав кредиторів та підвищення інвестиційної привабливості банківського сектору економіки шляхом внесення змін до законодавства про іпотеку та банкрутство;

- внесення змін до Цивільного кодексу України, які унеможливають дострокове розірвання строкових депозитних угод і неочікуване скорочення банківських пасивів;

- інші заходи, спрямовані на залучення у банківську систему додаткових пасивів, бажано довгострокових і в національній валюті. При цьому слід пам'ятати, що найбільше потенційне джерело залучення пасивів — кошти населення поза банками. Їхній потенціал — у рази більший, ніж очікувані позики від міжнародних фінансових організацій;

- системні заходи, які забезпечать загальне оздоровлення економіки, поліпшать якість кредитного портфеля та інших банківських активів, що дасть змогу банкам зменшити витрати на формування страхових резервів і вийти на рівень беззбитковості;

- подальше оздоровлення банківської системи шляхом виведення з ринку проблемних банків, передусім тих, які не дотримуються затверджених планів рекапіталізації.

На завершення слід зробити ряд висновків.

1. Аналіз структури балансу і звітних даних банку — лише один з етапів його діагностики. Жоден з описаних показників безвідносно до інших не є остаточним свідченням стабільності чи негараздів у тій чи іншій банківській установі.

2. Ключові ризики банківської системи і загрози її стабільності, що проявилися у 2014 році, безумовно, зберігатимуть свою актуальність і протягом поточного року:

- вплив пасивів, що негативно позначається на ліквідності й обмежує ресурси для активних операцій, насамперед для кредитування реального сектору економіки;

- подальше погіршення якості активів унаслідок економічної кризи, що змушує банки нести додаткові витрати на формування резервів;

- збитковість банківського сектору внаслідок необхідності формування страхових резервів під проблемні активи;

- скорочення обсягів власного капіталу за рахунок збитків і списання проблемних активів;

- збереження диспропорцій у структурі активів, залучених коштів, капіталу значної кількості банків.

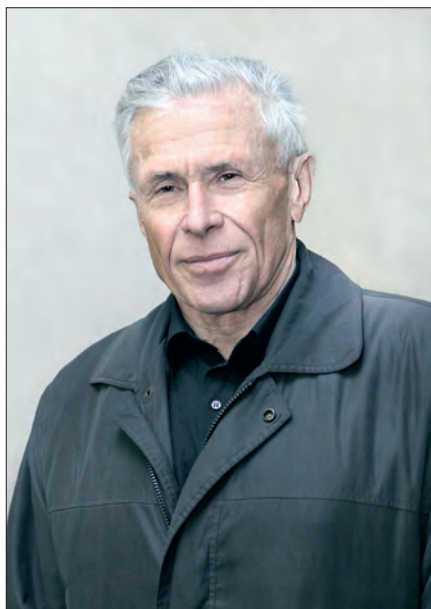
3. За умов, що склалися, держава в особі НБУ здійснює низку заходів, спрямованих на подолання кризових

явищ у грошово-кредитній сфері, зокрема у банківській системі: збільшено норми обов'язкового продажу валютної виручки експортерами, послідовно підвищується облікова ставка, здійснюється перерозподіл ліквідності як інструментами її стерилізації, так і шляхом рефінансування, підвищено вимоги до розміру капіталу банків, проводиться стрест-тестування банків, внаслідок якого визначається необхідний обсяг їх докапіталізації, у проблемні банки вводяться куратори або тимчасова адміністрація.

4. Подальші дії держави щодо вирішення описаних проблем мають передбачати такі кроки: обмеження емісії, подальше обмеження обсягу ліквідності, що надається учасникам ринку, виключно рівнем відпливу депозитів; тісна прив'язка процентних ставок за інструментами регулювання ліквідності до рівня облікової ставки; забезпечення низького та стабільного рівня інфляції в умовах політики гнучкого обмінного курсу, що дасть змогу економіці пристосуватися до його нового рівноважного значення; удосконалення механізму проведення валютних інтервенцій у рамках переходу до режиму таргетування інфляції; формування валютного курсу гривні під впливом фундаментальних чинників; стимулювання додаткової капіталізації банків з боку їхніх акціонерів; підтримка процесу консолідації банківського капіталу; впровадження у перспективі нових вимог щодо достатності капіталу та платоспроможності фінансових установ відповідно до принципів Базеля III та інших вимог ЄС; модернізація системи банківського регулювання та нагляду з метою виявлення та скорочення кредитування пов'язаних осіб; подальше посилення контролю за операціями банків з пов'язаними особами; посилення захисту прав кредиторів та підвищення інвестиційної привабливості банківського сектору шляхом ініціювання законодавчих змін; законодавча заборона дострокового розірвання депозитних угод та інші заходи, спрямовані на залучення у банківську систему додаткових пасивів та загальне оздоровлення економіки, що дасть змогу банкам зменшити витрати на формування страхових резервів і вийти на рівень беззбитковості; подальше оздоровлення банківської системи шляхом виведення з ринку проблемних банків.

Дослідження/

■ **Юрій Василенко**
Yurii Vasilenko

Доктор економічних наук, професор Бучацького інституту менеджменту
Sc.D. (Economics), Professor of the Buchach Institute of Management and Audit

Фактори розвитку економіки України

Factors of Ukraine's economy development

У статті за допомогою комп'ютерної системної імітаційної моделі проведено багатоваріантний аналіз впливу одного або багатьох факторів на розвиток економіки України з урахуванням тіньового сектору. Досліджено дію довгострокових інвестицій для створення нової продукції, короткострокових інвестицій для зменшення норми матеріальних і/або трудових витрат, для будівництва житла за різної результативності інвестицій, кредитів на ці інвестиції, споживчих кредитів, кредитних ставок. Розроблено рекомендації кожному виробнику, імпортеру та уряду.

Having used a computer simulation model the author did the multivariate analysis of an impact of one or several factors on the development of Ukraine's economy taking into account the informal sector. The analysis covers the following issues: long-term investment for creation of new products; short-term investment for reducing rates of material and/or labor costs for home construction under different investment efficiency; consumer loans; and interest rates. The author gives recommendations to every producer and importer as well as to the government.

Ключові слова: каузальна системна модель, багатоваріантний аналіз, тіньовий сектор, фактори розвитку, рекомендації.

Key words: causal systemic model, multivariate analysis, informal sector, development factors, recommendations.

Найближчим часом в економіці України мають відбутися зміни. Щоб оцінити їхні наслідки, необхідно провести багатоваріантні аналізи та скласти прогнози. Це можна зробити лише на каузальній моделі, тобто такій, яка відображає причинно-наслідкові зв'язки. Саме таку модель для багатоваріантного прогнозування та аналізу факторів розвитку економіки України під впливом девальвації та інфляції, екзогенних змін в експорті й імпорті, обсягів і ставок кредитів, норм податків та відрхувань тощо було розроблено в [1, 2]. У [2] доведено адекватність моделі та розроблено кілька варіантів прогнозу на 2014–2015 роки. Ретроспективні прогнози на 2008–2013 роки з введенням до моделі екзогенних параметрів та вхідних даних, відомих з офіційної статистики, продемон-

стрували, що результативні показники, розраховані на моделі, збіглися з реальними показниками економіки України з достатньою точністю: легальний ВВП відрізнявся від офіційного, що надається Держкомстатом, на $-0.7-0.4\%$, легальний обсяг валового прибутку – на $-1.8-2.6\%$, випуск – на $-9-2.1\%$, обсяг зарплати – на $-2.9-2\%$. На 2014 рік прогнозувалося падіння ВВП на 5.4% за умови зменшення експорту на 7.5% . За даними Державної служби статистики, за січень – листопад 2014 року експорт товарів зменшився на 11.3% . Якщо прийняти річне падіння експорту на цьому рівні, то модель дає прогноз ВВП -7.37% . Отже, є підстави вважати, що точність розрахунків за цією моделлю достатня. Оскільки економічні події, особливо в перехідних економіках, належать

до класу стохастичних подій, а не імовірнісних, то надати якісь імовірнісні характеристики розрахунків на моделі (типу довірчого інтервалу) неможливо.

На цій моделі проведемо аналіз впливу інвестицій і кредитів на розвиток економіки України.

ІНВЕСТИЦІЇ, КРЕДИТИ

У моделі інвестиції розподілено на три типи:

а) для зменшення норми матеріальних і/або трудових витрат на одиницю традиційної продукції (прийнято, що в середньому вони дають віддачу через рік, а також – що кредити на такі інвестиції в середньому беруться на один рік, а повертаються в наступному році разом із відсотками);

б) для створення нової продукції, яка продаватиметься за вищою ціною, а її собівартість буде меншою або більшою (температура змін ціни і собівартості можна регулювати). Прийнято, що вони дають віддачу лише на четвертий рік, кредити на них беруться на 6 років, а повертаються в 4-му, 5-му і 6-му роках рівними частинами;

в) для будівництва житла в Україні плата вноситься заздалегідь (отже, будівельники кредитів не беруть), покупці беруть кредити на 10 років і повертають їх у 1–10-му роках рівними частинами.

Прийнято, що з власних доходів інвестиції робляться в наступному циклі, а з кредитів і попередніх заощаджень – у поточному. Крім того, в поточному циклі кожен виробник бере кредит для поповнення або збільшення оборотних коштів, розмір якого на одиницю продукції встановлюється на рівні базового року. Потім він може змінитися через подорожчання товарів проміжного споживання (внаслідок інфляції або девальвації), зміну ставок кредиту (внаслідок інфляції або суб'єктивного рішення банку) чи норми матеріальних витрат на одиницю продукції (внаслідок інвестицій типу а або б).

В Україні кредити беруться не лише для накопичення і споживання, а й для спекуляцій, з метою їх неповернення тощо. Отже, на легальні цілі йдуть лише їхні частини, визначити які важко, але облік кредитів хоча б таким чином підвищує адекватність моделі. Експериментальним шляхом встановлено, що в 2007 році вони становили: типу а – 73%, типу б – 64%, типу в – 25%, за споживчими кредитами – 22.5%. Такі значення зберігаються на всі цикли. Саме ці частини мають на увазі нижче.

Модель написана в Excel і займає 17 аркушів, кожен з яких, крім двох перших, моделює один річний цикл процесу відтворення економіки. До неї можна додати будь-яку кількість аркушів, тобто циклів.

Умови аналізу: в базовому циклі модель ідентифікована за даними 2006 року. На кожен наступний цикл усі параметри та екзогенні фактори встановлюються однаковими, отже, моделюється, як би розвивалася економіка України за встановлених значень параметрів і факторів. За цикли 1–6 коливання, пов'язані з передіс-

торією, зазвичай закінчуються (в першому циклі вводяться кредити, тому ВВП робить стрибок; у другому – включається плата за кредити, тому ВВП різко зменшується; в третьому – діють тільки відхилення від плати за кредити, тому ВВП змінюється менше і т. д.), а з сьомого – встановлюється більш-менш стаціонарний процес. Основний показник – це повний (тобто сума легального і тіньового) реальний ВВП, тому що в [2] було доведено, що для правильної економічної, соціальної, фінансової та валютної політики уряд і Національний банк мають використовувати саме повні показники. Прийнято, що вся сума інвестицій і кредитів розподіляється між підприємствами пропорційно їхньому валовому прибутку (пізніше проаналізуємо інші розподіли, наприклад, коли вся сума йде у переробку промисловості або у виробництво експорту тощо).

Можна встановити будь-який розподіл доходів найманих працівників і власників підприємств. Спочатку встановимо такий розподіл: працівники 90% своїх доходів використовують для кінцевого споживання і 10% заощаджують; для будівництва квартир і купівлі дорогих речей вони можуть використовувати заощадження минулих років і/або кредити на 10, 3 і 1 рік. Власники підприємств 10% своїх доходів відправляють за кордон, 20% залишку заощаджують; із залишку 47.6% використовують для нагромадження, 52.4% – для кінцевого споживання; з інвестицій 14% іде на будівництво квартир, решта – в інвестиції на 1 або 3 роки; вони також можуть використовувати заощадження минулих років і/або кредити на 10 і 3 роки на інвестиції і на 3 роки – для кінцевого споживання.

За незмінності всіх параметрів та екзогенних факторів 2006 року і за відсутності кредитів та інвестицій вихідні показники в усіх 15 циклах, природно, є постійними.

А. Без кредитів. Якщо в базовому циклі лише за рахунок власних доходів здійснювалися **інвестиції першого типу** і їхня результативність¹ була 0.25, то в першому циклі реальний ВВП зростає на 0.23%. Механізм такий: зростання виробництва та ім-

порту інвестиційних товарів сприяє підвищенню зарплати, прибутку і податків на підприємстві² 3_N . Це збільшує обсяги споживання його працівниками, власником і сектором державного управління (СДУ) всіх видів товарів: споживчих 1 , якими не торгують, і 2 , якими торгують, але лише на внутрішньому ринку (отже, збільшує їхню дистрибуцію 2_D і роздрібну торгівлю 2_R); товарів проміжного споживання 3 , призначених для внутрішнього ринку; інвестиційних (без житла) 3_N і житла 3_J та їх імпорт IM_4 , IM_5 , IM_{5N} , IM_{5J} (отже, і їхню дистрибуцію та роздрібну торгівлю 4 , 5 , 5_N , 5_J). Відповідно зростає виробництво всіх цих товарів, після цього – зарплати, прибутки та податки, а, отже і ВВП.

Одночасно діє протилежний механізм: у наступних циклах через інвестиції збільшуються обсяги основних фондів, отже, й амортизація, яка підвищує собівартість усіх товарів; через що зростають поточні кредити на обігові кошти і виплати за ними, а це також додатково збільшує собівартість. Внаслідок чисті прибутки й податки з них зменшуються (валові прибутки (змішані доходи), які включають зростаючу амортизацію, повільно зростають); зменшуються доходи бюджету.

У наступних циклах індекс ВВП дещо зменшується, так що в 15-му циклі³ він дорівнює 3.2%, сума ВВП за 15 циклів становить 12.41 трлн. грн., сума за 1–5-й цикли – 4.091 трлн. грн.

Якщо результативність інвестицій першого типу дорівнює 0.5, то індекс ВВП становить 5.2%, сума ВВП за 15 циклів – 12.51 трлн. грн., за 1–5-й цикли – 4.091 трлн. грн.; якщо результативність 1, то – 8.2%, сума ВВП за 15 циклів – 12.69, за 1–5-й цикли – 4.091 трлн. грн. (див. таблицю 1).

При цьому ВВП за споживчими та інвестиційними товарами та їх імпорт зростає на 32–65%, а за товарами проміжного споживання, їх імпортом і банківськими послугами зменшується на 28–39%. Механізм цього явища такий: оскільки питомі

² Нагадаємо, що для підвищення адекватності моделі агрегування товарів зроблено за принципами СНР, а не по галузях економіки. Прийнято, що всі товари одного типу виробляють два підприємства: приватне і державне, тобто вся економіка складається з 28 підприємств і 29-те – сектор державного управління (ДУ). Позначення товарів таке ж, як у [2].

³ Нижче вживатимемо просто “індекс ВВП”, якщо не зазначене інше.

Таблиця 1. Вплив інвестицій та кредитів на 1 рік на динаміку економіки

Результативність інвестицій	0.5			0.75			1		
Рівень кредитування, відсотки	Сума реального ВВП, трлн. грн.		Індекс ВВП у 15-му циклі	Сума ВВП		Індекс ВВП	Сума ВВП		Індекс ВВП
	за 15 циклів	за 1–5 цикли		за 15 циклів	за 1–5 цикли		за 15 циклів	за 1–5 цикли	
0	12.51	4.091	5.2	12.61	4.090	6.8	12.69	4.091	8.2
25	12.53	4.092	5.4	12.63	4.092	7.2	12.71	4.092	8.6
50	12.55	4.094	5.7	12.65	4.093	7.5	12.74	4.093	9.0
100	12.58	4.097	6.1	12.69	4.096	8.1	12.79	4.096	9.8
300	12.64	4.103	7.1	12.77	4.103	9.4	12.88	4.102	11
600	12.89	4.131	10.54	13.08	4.131	13.8	13.256	4.136	17

матеріальні витрати зменшуються, то прибутки, а значить, і ВВП за кожним товаром зростають. Але одночасно скорочується й потреба у вітчизняних та імпортованих **товарах проміжного споживання і банківських послугах**. Їх кількість зменшується швидше, ніж зростають прибутки на одиницю товару, тому сумарні прибутки за ними, оплата праці, отже, і ВВП зменшуються. Причому тим швидше, чим більше скорочуються матеріальні витрати, тобто чим більша результативність інвестицій. Тому за результативності 2.2 прибуток приватного підприємства 3 в 11-му циклі вже не забезпечує кінцевого споживання, а в 12-му — і в державному.

Згідно із закладеним у модель алгоритмом у такій ситуації власник підприємства не заощаджує кошти, а використовує весь прибуток на споживання та інвестиції. Звичайно, це їх різко збільшує, а тому, виробництво даних товарів зростає. Через ці додаткові кошти ВВП в 11-му циклі зростає на 1.1% порівняно з 0.9% за звичайного заощадження. Важливо зауважити, що тут чистота експерименту порушується, оскільки поряд з одним фактором — інвестиціями з'являється й другий — додаткові кошти, які сприяють додатковому зростанню ВВП. За результативності 3 ця ситуація настає вже у 6-му циклі, а в 7-му прибутку не вистачає навіть для простого відновлення основних фондів (обсяг яких (отже, й амортизація) в результаті інвестицій зростає); у 4-му — в державному підприємстві 5, у 9-му та в приватному і повторюється до 15-го циклу. У кожній такій ситуації частина прибутку відповідного підприємства перерозподіляється із заощадження на споживання та інвестиції, тому ВВП зростає на 21%.

Чим більша результативність, тим вище зростання ВВП за споживчими та інвестиційними товарами і в цілому по країні, й тим більше падіння ВВП

за товарами проміжного споживання.

Таким чином, наша модель, яка, на відміну від відомих досі, відображає виробництво товару проміжного споживання й системний його зв'язок із виробництвом інших товарів, продемонструвала цікаву закономірність: **якщо в результаті інвестицій питомі матеріальні витрати на будь-який товар зменшуються, то й потреба в товарах проміжного споживання зменшується пропорційно. Його виробництво падає, що знижує прибуток і зарплату, отже, й усю додану вартість. Як бачимо, технічний прогрес цього типу має взаємно протилежні наслідки: збільшуючи прибутки від реалізації споживчих та інвестиційних товарів, він зменшує виробництво й додану вартість товарів проміжного споживання.** Дана закономірність впливає також із загальних економічних міркувань, але досі на це не звертали уваги, тому автору не траплялася рекомендація для **виробників товарів проміжного споживання**, яка впливає із зазначеної закономірності: **скорочувати своє виробництво (і відповідно основні фонди) з темпом, рівним середньозваженому (за обсягами виробництва) темпу зниження питомих матеріальних витрат на виробництво всіх товарів, включаючи й самі товари проміжного споживання.** Якщо застосувати цю рекомендацію, то за результативності 2.2 ситуація, коли прибуток за будь-яким товаром стає меншим від допустимої межі, не настає і в 15-му циклі. Якщо ж її не застосовувати, то виникає **перевиробництво товарів проміжного споживання**. Саме така ситуація з перевиробництвом мається на увазі вище і нижче (якщо не сказано інше), тому що виробникам товарів проміжного споживання ніхто цю рекомендацію раніше не надавав.

Зауважимо, що в моделях, які не відображають виробництво товарів проміжного споживання і зокрема послуг банків, цей механізм не застосовується, що знижує їхню адекватність.

Відображення ж системного зв'язку виробництва товарів проміжного споживання з виробництвом інших товарів, на якому базується наша модель, підвищує її адекватність.

Б. Інвестиційні кредити на 1 рік збільшують обсяги ВВП (див. таблицю 1). Кредит на рівні 50% від базового року (2006 р.) за результативності 0.5 викликає за 15 циклів зростання ВВП у виробництві споживчих товарів на 8–9%, інвестиційних — на 38%, експортних споживчих — на 37% і проміжних — на 40%, житла — на 62%, дистрибуції і торгівлі їх імпортом — на 5–38%, а також падіння ВВП у виробництві та імпорті товарів проміжного споживання (на 17%) і послуг банків (на 11%). Темпи як зростання, так і падіння ВВП за окремими товарами від циклу до циклу зменшуються (з 1.1–2.6% у 7-му до 0.8–1.7% — у 15-му циклі). Індекс ВВП зростає на 5.7% замість 5.2% без кредиту, сума ВВП за 15 циклів — збільшується до 12.55 замість 12.51 трлн. грн., за 1–5-й до 4.094 замість 4.091 трлн. грн.

Через великі кредити в одних підприємствах раніше, а в інших пізніше прибуток стає меншим, ніж потрібно для споживання і/або відновлення основних фондів, отже, залучаються додаткові кошти, тобто виникає другий фактор, крім кредитів. Так, за кредиту на рівні 650% за результативності 1 прибутку приватного підприємства 3 в 14-му циклі не вистачає для кінцевого споживання його власника (далі матимемо на увазі споживання саме власника), а в 15-му така ж ситуація виникає і в державному підприємстві 3.

За виконання виробниками товарів проміжного споживання рекомендації з пункту А щодо скорочення виробництва динаміка значно краща: **нестача прибутків не виникає і в 15-му циклі, ВВП зростає більше** (в попередньому прикладі сума ВВП за 15 циклів — на 3.8%, за 1–5-й — на 4.8%, індекс — на 17%).

1. Якщо зменшити кредитну ставку, то прибутки і додана вартість на одиницю продукції нефінансових корпорацій зростають, а банків — зменшуються. Оскільки банки створюють значну частину доданої вартості країни (більше 5%), то її спад суттєво зменшує споживання всіх видів товарів, отже, і їх виробництво. Якщо це зменшення переважить зростання питомих прибутків і доданої вартості нефінансових корпорацій, то загаль-

ний ВВП скоротиться, якщо ні — зросте. Наприклад, якщо за кредиту на рівні 600% за результативності 1 ставки інвестиційних кредитів на 1 рік зменшити вдвічі, то індекс реального ВВП за 15 циклів по споживчих товарах зросте на 2.5%, їх дистрибуції та в роздрібній торгівлі — також, імпорту — на 2.4%; за проміжними товарами для внутрішнього ринку — на 0.12%; за інвестиційними — на 0.19%, їх імпортом — на 0.08%; за експортними споживчими товарами — на 0.54%, проміжними — на 0.53%; за житлом індекс ВВП зменшиться на 0.05%; за імпортом проміжних товарів — на 0.6%; за послугами банків — на 3%. Сума ВВП за 15 циклів зросте з 13257 до 13273 млрд. грн. (на 0.12%); індекс ВВП країни за 15 циклів збільшиться з 16.6 до 16.9%, сума ВВП за 1–5-й цикли зменшиться з 4137 до 4136 млрд. грн. Доходи бюджету зростуть на 2%, надходження до фондів соціального страхування й пенсійного зменшаться на 0.2%, сума бюджету і соцстраху зросте на 8%. Остання сума цікава тому, що за нестачі грошей у Пенсійному фонді або інших фондах соцстраху необхідні кошти беруться з бюджету.

Мале зменшення ВВП банків пояснюється тим, що лише невелика частина їхніх активів іде на кредитування реального сектору економіки.

В абсолютному вираженні зменшення реального ВВП банків у цьому прикладі становить 415 млрд. грн., а збільшення доходів бюджету — 349 млрд. грн. **Отже, можна розглянути доцільність такої пропозиції: банки зменшують кредитні ставки, реальний сектор розвивається, бюджет зростає і держава з бюджету відшкодовує банкам збитки.**

2. На моделі можна знайти оптимальне значення схильності до нагромадження за різними критеріями, головний із яких — максимум сумарного реального ВВП за певний період або на кінець періоду. Наприклад, без кредитів за результативності інвестицій 1 максимум суми ВВП за 15 циклів (12945.9 млрд. грн.) досягається за схильності 0.187, суми ВВП за 1–5 цикли (4294 млрд. грн.) — за схильності 0.182, зростання ВВП на 15-й рік (7.155%) — за схильності 0.2 (див. таблицю 2).

Але в принципі це багатокритеріальна задача, в якій необхідно враховувати і зарплату, і прибутки, і зовнішньоторговельне сальдо тощо, а

також проблеми розвитку окремих галузей та секторів. У наведеному прикладі в останньому випадку ВВП у виробництві споживчих товарів зростає на 39–40%, експортних товарів — на 29–31%, а у виробництві та імпорті інвестиційних товарів зменшується на 35–48%, товарів проміжного споживання — на 8–12%. Країну може не влаштовувати такий варіант, отже, можливо, необхідно поступитися максимумом ВВП заради меншого падіння виробництва товарів проміжного споживання, зменшивши схильність до нагромадження. Крім того, кожне конкретне приватне підприємство може не влаштовувати ця схильність, тому воно шукатиме свій оптимум за своїм ВВП або прибутком, або/та іншими показниками. **На цій моделі власник підприємства кожного типу може знайти такий оптимум для кожного типу підприємств.**

У наведеному прикладі сума реального ВВП за 1–5-й цикли найбільша за схильності 0.182, а сума за 15 циклів — за схильності 0.187. Отже, необхідно вибрати компромісний варіант, дещо поступившись якимсь критерієм. Зазвичай в околиці оптимуму темп зміни критеріального показника найменший, тому для досягнення компромісу можна значно змінити схильність до нагромадження, щоб наблизитись до іншого критерію, несуттєво зменшивши перший показник.

3. У пунктах 2–5 усі інвестиції та кредити йшли на зниження норми матеріальних витрат. Нехай тепер частина їх іде на зниження норми трудових витрат — чим вона більша, тим гірше розвивається економіка. Якщо ця частина дорівнює 50%, то за кредитів на рівні 100% за результативності 1 індекс і сума ВВП за 15 циклів зменшуються з 9.8% до 5.3% і з 12.79 до 12.46 трлн. грн., сума за 5 циклів — із 4.1 до 4.05 трлн. грн. Це зрозуміло, тому що робоча сила в Україні дешева.

Таблиця 2. Пошук оптимальної схильності до нагромадження за інвестицій на 1 рік

Схильність до нагромадження	Сума реального ВВП, трлн. грн.		Індекс ВВП у 15-му циклі, %
	за 15 циклів	за 1–5 цикли	
0.175	12.9299	4.2920	6.757
0.182	12.9418	4.2940	6.898
0.187	12.9459	4.2915	6.993
0.188	12.9459	4.2905	7.011
0.189	12.9456	4.2896	7.029
0.200	12.9315	4.2795	7.155
0.202	12.9279	4.2776	7.146

В. Розглянемо інвестиції другого типу: на 3 роки для створення нової продукції. Вони починають давати результати з 4-го року. Нехай темп зростання ціни нового продукту дорівнює частці інвестицій в активну частину основних фондів в усьому обсязі основних фондів (вважатимемо, що така результативність інвестицій дорівнює 1), а темп зростання собівартості становить 20% цієї частки. **Цей тип інвестицій є найвпливовішим: індекс ВВП дорівнює 44%.** Якщо результативність становить 0.5, то індекс дорівнює 15%, якщо 1.5 — то 100% (див. таблицю 3).

Але навіть ці інвестиції не застраховані від негативних побічних ефектів: за результативності 2 у 13–15-му циклах не вистачає прибутку для кінцевого споживання в державному підприємстві 4. Механізм такий: у 1-му циклі його валовий прибуток дорівнював 7.3 млрд. грн., споживання — $7.3 \times 0.524 = 3.825$ млрд. грн., а мінімально допустимий рівень споживання — 0.6 млрд. грн. У результаті розвитку виробництва нових споживчих та інвестиційних товарів агрегатний індекс цін на них у 13-му циклі зріс до 1.76. Валовий прибуток збільшився лише в 1.5 раза — до 11 млрд. грн., споживання — до $3.82 \times 1.5 = 5.74$ млрд. грн., і стало менше допустимої межі, яка, в свою чергу, зросла в 10.6 раза — до 6.5 млрд. грн. Цей механізм розвивається тим швидше, чим більші результативність інвестицій і кредит. За результативності 3 ця ситуація настає вже в 6-му циклі.

Зниження темпу зростання собівартості, а також виконання виробниками товарів проміжного споживання рекомендації з пункту А щодо скорочення виробництва поліпшують ситуацію, але не принципово.

1. **За схильності до нагромадження 0.68** за результативності 1 сума реального ВВП та індекс ВВП за 15 циклів досягають своїх максимальних значень. За більшої схильності у 15-му циклі вже не вистачає прибутку для кінцевого споживання в приватному підприємстві 4. Сума ВВП за 1–5 цикли набуває свого максимального значення за схильності 0.19. За меншої схильності у 4-му циклі не вистачає прибутку для простого відновлення основних фондів у приватному підприємстві 3_N (див. таблицю 4).

2. **Кредити на 6 років для інвестицій другого типу** мало змінюють розви-

Таблиця 3. Вплив інвестицій на 3 роки та кредитів на 6 років на динаміку економіки (темп зниження собівартості становить 20% від темпу приросту фондів, в останньому рядку – 50%)

Результативність інвестицій	0.5		0.75			1		1.5		
Рівень кредитування, відсотки	Сума реального ВВП, трлн. грн.		Сума реального ВВП, трлн. грн.		Індекс ВВП у 15-му циклі	Сума реального ВВП, трлн. грн.		Сума реального ВВП, трлн. грн.		Індекс ВВП у 15-му циклі
	за 15 циклів	за 1–5 цикли	за 15 циклів	за 1–5 цикли		за 15 циклів	за 1–5 цикли	за 15 циклів	за 1–5 цикли	
0	13.083	4.146	13.083	4.146	27.24	14.404	4.202	44.38	16.525	99.63
25	13.070	4.155	13.690	4.184	27.94	14.480	4.214	46.07	16.731 ⁴	104.11
50	13.056	4.164	13.715	4.195	28.60	14.552	4.227	47.66	16.929 ⁵	108.28
100	13.027	4.182	13.761	4.217	29.78	14.689	4.253	50.60	17.302 ⁶	115.77
150	12.996	4.200	13.802	4.240	30.81	14.818 ⁷	4.279	53.24	17.650 ⁸	122.42

ток економіки. За низької результативності (до 0.7) вони зменшують суму та індекс ВВП за 15 циклів, тому що відсотки за них зростають швидше, ніж прибутки від інвестицій. За високої – підвищують, але ненабагато (див. таблицю 3). Великі кредити (більше 150%) призводять до нестачі прибутку для кінцевого споживання. Сума ВВП за 1–5 цикли завжди зростає.

3. Зменшення вдвічі кредитної ставки впливає значно сильніше, ніж за кредитами на 1 рік: індекс реального ВВП за 15 циклів за споживчими товарами зростає на 8–9%, за їхньої дистрибуції та роздрібною торгівлі –

Таблиця 4. Пошук оптимальної схильності до нагромадження за інвестицій на 3 роки

Схильність до нагромадження	Сума реального ВВП, трлн. грн.		Індекс ВВП у 15-му циклі, %
	за 15 циклів	за 1–5 цикли	
0.68	15.35	4.14	68
0.67	15.31	4.14	67
0.20	13.13	4.30	10
0.19	13.09	4.30	9

на 6–7%, за імпортом – на 3.3%, за проміжними товарами – на 8%, за житлом – на 5.5%, за інвестиційними товарами – на 6%, їх імпортом – на 3.5%, за експортними споживчими товарами індекс ВВП зменшується на 0.3%, проміжними – на 0.18%, за імпортом проміжних товарів – на 3.5%. Сума ВВП за 15 циклів зростає на 1%, його індекс – на 2.8%, сума ВВП за 1–5-й цикли – на 0.3%, доходи бюджету – на 4%, надходження у фонди соціального страхування й пенсійний фонд зменшуються на 2.9%, сума бюджету й соцстраху зростає на 4%.

Цікаво, що індекс ВВП по банках зростає на 0.34%. Причиною цього є

⁴ У 15-му циклі не вистачило прибутку для кінцевого споживання в державному підприємстві 4.

⁵ Те саме.

⁶ У 13–15-му циклах – у державному підприємстві 4, в 14–15-му – в приватному.

⁷ У 14–15-му циклах – у державному підприємстві 4.

⁸ У 12–15-му циклах – у державному підприємстві 4, в 14–15-му – в приватному.

збільшення обсягів кредитів згідно зі зростанням виробництва.

Отже, банкам вигідно зменшувати ставку за кредитом на 6 років.

4. Після встановлення стаціонарного процесу розвиток економіки йде з наростаючим індексом ВВП із 6-го до 9–10-го циклу, а потім він зменшується. Чим більша результативність інвестицій, тим більша швидкість цього зростання і ще більша – падіння. За результативності 1 діапазон змін індексу становить 5.9–6.45–4.9%, а за результативності 3–17–26– (–6.5%). Рівень кредитування майже не впливає на цю особливість розвитку.

Г. Інвестиції третього типу – в будівництво житла, в першу чергу здійснюються з прибутків підприємств. Їхня частина в базовому році становила 14.06% від усього нагромадження. Вони діють одночасно з інвестиціями на 1 або 3 роки. Якщо на 1 рік, то перший рядок таблиці 5 збігається з першим рядком таблиці 1, якщо на 3 роки, – то з першим рядком таблиці 3.

1. Крім того, з прибутків підприємств на будівництво житла може виділятися **додаткова частина**. Тоді автоматично зменшуються ті їхні частини, які йдуть в інвестиції на 1 або 3 роки і на кінцеве споживання. Якщо всі власники підприємств **додатково вкладають у житло 16.65 млрд. грн.** (це 50% рівня базового року, що становить 1.025% від ВВП), то за результативності 1 індекс ВВП зростає з 8.19 до 8.46%; якщо 33.3 млрд. грн. (100%) – до 8.79%; якщо 66.6 млрд. грн. – до 9.77%. Отже, вплив цих інвестицій переважає вплив зменшення інших інвестицій, тому індекс ВВП ненабагато зростає. Більше в житло вкладати не можна, тому що не залишиться прибутку на просте відновлення основних фондів.

Але вплив цих додаткових інвестицій неоднозначний: за низької результативності (менше 0.5–0.6) їхнє зростання не може переважити

вплив зменшення інших інвестицій, тому індекс ВВП ненабагато зменшується. За високої результативності (більше 1.4–1.5) зростання цих додаткових інвестицій спочатку зменшує індекс ВВП, а потім різко збільшує. Сума реального ВВП за 15 циклів поводить аналогічно, а сума ВВП за 1–5 цикли завжди зростає (див. таблицю 5).

2. Кредити на 10 років для будівництва житла, які беруть власники всіх підприємств (крім будівельників) призводять до прямого зростання прибутків саме будівельників, а інших – тільки до опосередкованого (внаслідок збільшення попиту на всі товари), отже, невеликого. Відсотки за цими кредитами зменшують їхні прибутки більше, тому розвиток економіки уповільнюється (з 8.76% за кредитів на рівні 50% від базового року до 7.17% за 200%) (див. таблицю 5). Це відбувається за будь-якої результативності інвестицій. Сума реального ВВП за 15 циклів поводить аналогічно, а сума ВВП за 1–5 цикли завжди зростає (див. таблицю 5).

3. Зменшення кредитних ставок дещо поліпшує справи, але ненабагато: за кредитів на рівні 200% сума та індекс ВВП за 15 циклів за практично нульових ставок не зростають навіть до цифр за кредитів на рівні 100%.

4. Припустимо, що в результаті надлишкових кредитів та інвестицій у 15-му циклі з'ясувалося, що **перевиробництво житла** досягло 30%. Через це власники бізнесу перестали брати кредити і скоротили додаткові інвестиції в житло з 66.6 до 33.3 млрд. грн. Тоді ВВП у виробництві житла впаде на 51% (без цього він зріс би на 1.7%), а ВВП по країні – на 0.4 замість того, щоб зрости на 0.6. Якщо за того ж падіння додаткових інвестицій перевиробництво досягло 50%, то ВВП у виробництві житла впаде на 58%, а загальний ВВП – на 0.46%. Якщо за перевиробництва 30% падіння інвестицій сяг-

Таблиця 5. Вплив інвестицій та кредитів на 10 років на динаміку економіки

Результативність інвестицій	0.5		0.75		1		2	
Рівень кредитування, відсотки	Сума реального ВВП, трлн. грн.		Сума ВВП		Сума ВВП		Сума ВВП	
	за 15 циклів	за 1–5 цикли	за 15 циклів	за 1–5 цикли	за 15 циклів	за 1–5 цикли	за 15 циклів	за 1–5 цикли
0	12.514	4.091	12.608	4.090	12.688	4.091	13.027	4.096
50	12.508	4.095	12.610	4.097	12.702	4.099	13.011	4.108
100	12.507	4.100	12.619	4.105	12.725	4.110	13.041	4.127
200	12.516	4.114	12.652	4.126	12.794	4.137	13.363	4.177
Рівень кредитування	Рівень додаткових інвестицій, 100%							
50	12.492	4.106	12.603	4.111	12.708	4.116	13.021	4.133
100	12.4748	4.112	12.585	4.117	12.689	4.122	13.000	4.138
200	12.4381	4.122	12.547	4.127	12.649	4.131	12.956	4.148
200, ставка 0			12.568	4.130			12.980	4.152

нуло 75%, то ВВП у будівництві житла впаде на 66%, а загальний ВВП — на 0.42%. Тобто перевиробництво більше впливає на загальний обсяг ВВП, а падіння інвестицій — на ВВП у виробництві житла. Це є модель кризи, яка виникає через занадто великі інвестиції та кредити в житло. Якби інвестиції з першого циклу були б 16.65 млрд. грн. і кредити на рівні 25%, то шок у 15-му циклі був би менший: ВВП у виробництві житла впав би лише на 35% замість зрости на 2.2%), а індекс ВВП по країні — до 0.13 замість 0.44.

Г. Кредити для споживання на 3 роки і на 1 рік (кредити на 1 рік у моделі беруть тільки наймані працівники) діють однаково, тому розглядаємо їх одночасно. Вони зменшують зростання ВВП: за результативності 1 — з 8.2% без кредитів до 7.4% за кредитів на рівні 50% і до 3.1% за рівня 200%. Оскільки одночасно діють інвестиції на 1 рік, то за спільної їх дії індекс ВВП зменшується у виробництві споживчих товарів із 38–44% до 28–33%, житла — з 61% до –6%, інвестиційних — з 58% до –15%, експортних споживчих товарів із 68% до 52% і проміжних — із 76% до 58%, дистрибуції та торгівлі їх імпортом — із 35–42% до –6–33%, товарів проміжного споживання зростає з –38% до –29%, їх імпорту — з –32% до –21%, послуг банків — з –27% до –14%.

За рівнів кредитів більше 200% прибутки зменшуються нижче межі, допустимої для простого відновлення основних фондів.

За вдвічі менших кредитних ставок індекс ВВП дещо зростає, за нульових — ще зростає (див. таблицю 6).

Д. Одночасна дія двох або кількох інвестицій і/або кредитів не є простою сумою кожного з них через складні нелінійні внутрішні взаємозв'язки. Але на моделі вона дослі-

Таблиця 6. Вплив споживчих кредитів на 3 роки і на 1 рік на динаміку економіки

Результативність інвестицій	1		2	
Рівень кредитування, відсотки	Сума реального ВВП, трлн. грн.		Сума ВВП	
	за 15 циклів	за 1–5 цикли	за 15 циклів	за 1–5 цикли
0	12.688	4.091	13.027	4.096
50	12.637	4.109	12.929	4.127
100	12.545	4.106	12.821	4.125
200	12.359	4.095	12.631	4.117
200, ставки 50%	12.458	4.113	12.724	4.135
200, ставки 0	12.550	4.131	13.041	4.127

джується просто. Нехай діють усі кредити і всі інвестиції⁹ на рівні базового року (в тому числі додаткові інвестиції в житло). Щоб наблизитись до реальних умов, припустимо, що внутрішні ціни на всі товари кожного циклу зростають на 9.5%, місячна зарплата — на 12.5%, девальвація становить 10%.

У цій ситуації реальний ВВП за 15 циклів за споживчими товарами зростає на 32–37%, за їх дистрибуції та роздрібною торгівлі — на 36–38%, за їхнього імпорту — на 37%, за житлом — на 248%, його імпортом — на 150%, за інвестиційними товарами — на 144%, їх імпортом — на 79%, за експортними споживчими товарами — на 126%, проміжними — на 137%, за проміжними товарами ВВП зменшується на 38%, їх імпортом — на 69%, фінансовими послугами — на 71% (нагадаємо, що маються на увазі тільки послуги, які надаються нефінансовому сектору, спекулятивні доходи банків тримаємо постійними на рівні базового року). Сума реального ВВП за 15 циклів становить 13081 млрд. грн., його індекс — 20.8%, сума ВВП за 1–5-й цикли — 4105 млрд. грн., доходи бюджету зростають на 12.9%, надходження до

⁹ Інвестиції на 3 роки тут робляться тільки з кредитів.

фондів соціального страхування й пенсійного фонду зменшуються на 18%, сума бюджету і соцстраху зростає на 1.33%.

1. Збільшення кредитів до певної межі прискорює зростання економіки, причому тим більше, чим вища результативність інвестицій (див. таблицю 7).

Але за рівнів кредитів більше 110–120% прибутки дистрибуторів імпорту товару проміжного споживання, а потім і інших виробників не забезпечують мінімального споживання. За результативності більше 1.1–1.2 будь-яке кредитування зменшує прибутки нижче цієї межі.

Отже, для економіки кредити корисні в досить вузькому діапазоні: 60–110% від рівня 2006 року, що становить 9–17% ВВП.

2. За половинних кредитних ставок прибутки і додана вартість нефінансових корпорацій зростають на 3–5 п. п., а банків — зменшуються на 1.87 п. п. Сума ВВП за 15 циклів зростає з 13081 до 13161 млрд. грн., за 1–5-й — із 4105 до 4118 млрд. грн.; індекс ВВП за 15 циклів — із 20.8 до 21.5%, зростання доходів бюджету збільшується з 12.86 до 16.68%, падіння надходжень у фонди соціального страхування й пенсійний фонд зменшується з 18% до 17.8%, індекс

Таблиця 7. Вплив рівня всіх кредитів на динаміку економіки

Результативність інвестицій	0.75				1				1.1			
Рівень кредитування, відсотки	Сума реального ВВП, трлн. грн.		Індекс ВВП у 15-му циклі, %	Індекс надходжень до бюджету і соцстраху	Сума реального ВВП, трлн. грн.		Індекс ВВП у 15-му циклі	Індекс надходжень до бюджету і соцстраху	Сума реального ВВП, трлн. грн.		Індекс ВВП у 15-му циклі	Індекс надходжень до бюджету і соцстраху
	за 15 циклів	за 1–5 цикли			за 15 циклів	за 1–5 цикли			за 15 циклів	за 1–5 цикли		
0	12.471 ¹⁰	4.017	9.9	-2.0	12.662	4.02	13.7	-0.5	12.735	4.022	15.1	0.1
25	12.542	4.037	11.1	-1.9	12.768	4.042	15.5	-0.1	12.854	4.044	17.1	0.6
50	12.642	4.056	12.3	-1.6	12.873	4.064	17.3	0.3	12.973	4.067	19.1	1.1
100	12.751	4.093	14.7	-1.1	13.081	4.105	20.8	1.3	13.210	4.109	23.2	2.3
110	12.779	4.101	15.2	-1.0	13.123	4.113	21.5	1.5	13.257	4.118	24.0	2.6
100, ставки 50%					13.161	4.118	21.5	1.9				

суми бюджету і соцстраху зростає з 1.3% до 1.9%.

Отже, уряду доцільно запропонувати банкам зменшити кредитні ставки, внаслідок чого реальний сектор розвинується, наповнення бюджету зростає і держава з бюджету відшкодує банкам збитки.

3. Виконання виробниками товарів проміжного споживання рекомендації з пункту А (скорочувати своє виробництво й основні фонди) поліпшує динаміку економіки за всіма показниками, відстрочує ситуації, коли прибутки не забезпечують мінімального споживання або нагромадження, проте повністю не відмінює їх.

4. За зменшення ставки за короткостроковими кредитами на обігові кошти на 10% приріст ВВП нефінансових корпорацій зростає на 2–5 п. п. (тільки у дистрибуторів імпорту проміжних товарів зменшується на 0.3 п. п.), а банків – зменшується на 53 п. п. Сума ВВП за 15 циклів зростає з 13 081 до 13 161 млрд. грн., за 1–5-й – з 4 105 до 4 121 млрд. грн.; індекс ВВП за 15 циклів – із 20.8 до 22.2%, приріст доходів бюджету збільшується з 12.86 до 16.4%, падіння надходжень до фондів соціального страхування й пенсійного фонду зменшується з 18 до 17.3%, індекс суми бюджету й соцстраху зростає з 1.3 до 3.85%.

Рекомендація уряду аналогічна даній у пункті 2.

5. Якщо в моделі “увімкнути” залежність кредитів від доходів банків, то за всіх постійних параметрів самостійно розвивається коливальний процес. Амплітуда коливань ВВП збільшується за вищого рівня кредитування (див графік): на рівні кредитів 65% індекс ВВП коливається від 1.5% в 14-му циклі до 0.05% у 15-му, а на рівні 100% – від 3.7 до -2.2%.

¹⁰ У 15-му циклі не вистачило прибутку для кінцевого споживання в приватних банках F.

6. Усі ці розрахунки зроблено за мінімальних меж споживання та нагромадження – 20% від попереднього циклу. Якщо встановити реально можливі межі, скажімо, 70%, то ситуації, коли прибутки не забезпечують мінімального споживання або нагромадження, настають за значно менших рівнів кредитів та результативності інвестицій.

7. Висновок за кредитами такий: у вузькому діапазоні вони поліпшують розвиток економіки на короткий термін, але рано чи пізно погіршують фінансовий стан окремих підприємств, які виробляють товари певного типу, а потім і всієї економіки.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Багатоваріантний аналіз розвитку економіки України, як і ретроспективні прогнози на 2008–2013 роки, підтвердив високу адекватність моделі. Вона системно пов'язує всі показники з екзогенними параметрами, вхідними даними і результативні показники між собою.

2. Найвпливовішими факторами поліпшення стану економіки України

ни серед розглянутих є інвестиції для створення нової продукції, зменшення кредитної ставки за кредитами для цього. Використовуючи ці фактори, можна досягти зростання ВВП.

3. Інвестиції для зменшення норми матеріальних витрат мають взаємно протилежні наслідки: збільшуючи прибутки за споживчими та інвестиційними товарами, вони зменшують виробництво товарів проміжного споживання.

4. Звідси випливає рекомендація для їх виробників: скорочувати виробництво (і відповідно основні фонди) з темпом, який дорівнює середньозваженому (за обсягами виробництва) темпу зниження питомих матеріальних витрат за всіма товарами, включаючи й товари проміжного споживання. Якщо не застосовувати цю рекомендацію, то виникає перевиробництво, що зменшує їхні прибутки.

5. Кредити для цих інвестицій корисні в досить вузькому діапазоні: 60–110% від рівня 2006 року.

6. Інвестиції для зменшення норми трудових витрат погіршують розвиток економіки України.

7. Інвестиції на 10 років для будівництва житла збільшують ВВП будівельників і незначно — ВВП країни. Кредити на 10 років збільшують прибутки будівельників житла, а інших і ВВП країни — зменшують. За перевиробництва житла через зайві інвестиції і кредити в останніх циклах відбувається криза.

8. Якщо обсяги кредитів залежать від доходів банків, то за всіх постійних параметрів мимоволі розвивається коливальний процес.

9. На моделі можна знайти оптимальну схильність до нагромадження за будь-яким критерієм для кожного типу підприємств або країни в цілому.

10. Уряду доцільно запропонувати банкам зменшити кредитні ставки за всіма видами інвестиційних кредитів, унаслідок чого реальний сектор економіки розвинеться, бюджет зросте і держава з бюджету відшкодує банкам збитки. За кредитами підтворення нової продукції таке від-

шкодування зайве, тому що прибутки банків при цьому зростають.

11. Споживчі кредити погіршують розвиток економіки України.

Список використаних джерел

1. Василенко Ю. В. Економіка при девальвації та інфляції // К: Синопис, 2010. — 142 с. — (Ukrainian source).

2. Василенко Ю. Прогноз розвитку економіки України // Вісник Національного банку України. — 2014. — № 12. — С. 6–12. — (Ukrainian source).

Спортивне дозвілля/

Завершився чемпіонат Банківської футзальної ліги м. Києва The Kyiv Banks' Futsal League Championship came to an end

На початку весни традиційно відбулися завершальні матчі Банківської футзальної ліги м. Києва та нагородження призерів турніру. Чемпіоном Золотого дивізіону сезону 2014–2015 років стала команда Альфа-банку, друге місце посіли спортсмени з Євробанку, третє – команда Дочірнього банку Сбербанку Росії. У Срібному дивізіоні перемогу святкувала команда Укрсоцбанку, друге місце здобули спортсмени Національного банку України, третє – команда Правекс-банку.

At the beginning of spring, final games of the Kyiv Banks' Futsal League Championship were traditionally played, and the winners of the tournament were awarded. The Alfa Bank team became a champion of the Gold Division 2014 – 2015; the team of the Eurobank took the second place, and the team of the Sberbank of Russia Affiliate took the third place. In the final match of the Silver Division, the Ukrsozbank's team attained a victory, while the NBU team and the Pravex Bank team took the second and the third places, correspondingly.

Уже на відбірковому етапі змагань команди-учасниці було розподілено на два дивізіони. Золотий дивізіон сформували команди Альфа-банку, Платинум-банку, Дочірнього банку Сбербанку Росії, Євробанку, Промінвест-банку, Діамант-банку. До Срібного дивізіону увійшли команди Національного банку України, Укрсоцбанку, банку “Національний кредит”, Правекс-банку, Райффайзен-банку “Аваль”, банку “Ренесанс-кредит”. Матчі чемпіонату Банківської футзальної ліги м. Києва сезону 2014–2015 років відбувалися в спорткомплексі Київського політехнічного університету “КПІ”.

Запекла боротьба точилася на футзальному майданчику з першого і до останнього ігрового дня. Після кожних наступних матчів змінювався лідер у турнірній таблиці, і на фініші спортивна конкуренція у трійці лідерів кожного дивізіону була дуже високою.

У завершальному матчі Срібного дивізіону футболісти Національного банку України змагалися з принциповим суперником — гравцями банку “Національний кредит”, яким поступилися на відбірковому етапі. У другому матчі спортсмени з центрального банку здобули перемогу з рахунком 5:1.

Кращим гравцем Срібного дивізіону суддівська колегія визнала Олександра Нескея з команди Правекс-банку, кращим бомбардиром — Сергія Юхименка з команди Укрсоцбанку, на рахунку якого 18 забитих м'ячів, а кращим воротарем — Максима Кульчицького (Райффайзен-банк “Аваль”).

Команда Національного банку України з футзалу.

Серед команд — учасниць Золотого дивізіону кращим гравцем став Андрій Степанюк, а кращим воротарем — Артем Мельниченко (обидва — з команди Альфа-банку), титул кращого бомбардира дивізіону здобув Роман Остапенко з команди Євробанку, який забив 19 м'ячів.

Руслан Ясницький.
Ruslan Yasnyskyi.
Фото автора.
Photo by the author.

Дослідження/

■ **Володимир Міщенко**
Volodymyr Mishchenko

Доктор економічних наук, професор, директор Центру наукових досліджень Національного банку України

Sc.D. (Economics), Professor, Director of the Scientific Research Center of the National Bank of Ukraine
 E-mail: mischenko@bank.gov.ua

■ **Олександр Малютін**
Oleksandr Maliutin

Доктор економічних наук, головний спеціаліст відділу досліджень фінансово-банківської системи Центру наукових досліджень Національного банку України

Sc.D. (Economics), Chief Specialist of the Financial and Banking Division of the Scientific Research Center of the National Bank of Ukraine
 E-mail: Oleksandr.Maliutin@bank.gov.ua

Інструментальне забезпечення стабільності банківської системи на основі розробки агрегованого індексу

Instrumental support for banking system stability through the aggregate index development

Проаналізовано сучасний стан вітчизняної банківської системи. Розроблено та запропоновано для практичного використання агрегований індекс стабільності, який включає субіндекси за показниками достатності капіталу, ліквідності, якості активів, ефективності діяльності, а також чутливості до валютного та процентного ризиків. Визначено вагові коефіцієнти показників системи індикаторів фінансової стабільності банківської системи та розраховано їхні граничні значення, що дало змогу реалізувати “сигнальний” підхід при оцінці стабільності банківської системи України.

The article discusses the modern state of the domestic banking system. The authors developed the aggregate stability index that includes sub-indices on capital adequacy, liquidity, assets quality, development efficiency, and sensitivity to currency and interest risks, and suggested the index for the practical use. There were determined weights of financial stability indices of the banking system and calculated their limit values, which made it possible to realize the “signal” approach when assessing the stability of the banking system of Ukraine.

Ключові слова: банківська система, фінансова стабільність, агрегований індекс стабільності, ризик, криза.

Key words: banking system, financial stability, aggregate stability index, risk, crisis.

З а нинішніх складних фінансово-економічних умов вітчизняні державні інститути потребують нових методів та інструментів для контролю за станом фінансової системи з метою уникнення дисбалансів і забезпечення фінансової стабільності. Як інструменти для такого контролю можуть бути використані різноманітні кількісні показники стійкості й стабільності фінансової системи, сукупна дія яких на стан банківської системи характеризу-

ється відповідним агрегованим показником. Як свідчить світова практика, такий агрегований показник повинен бути тісно пов'язаний з основними індикаторами розвитку банківської системи. Це зумовлено тим, що підтримання стабільності функціонування банківської системи є визначальним фактором щодо розвитку національної економіки в умовах наявності відповідних зовнішніх і внутрішніх шоків, спричинених фінансово-економічною

кризою та військово-політичною нестабільністю.

Питанням розробки методичних і практичних аспектів оцінки стабільності вітчизняної банківської системи велику увагу приділено в працях О.І.Барановського, С.А.Буковинського, О.В.Дзюблюка, М.І.Дибі, В.В.Коваленко, Т.Т.Ковальчука, А.Я.Кузнецової, Л.В.Кузнецової, Б.Л.Луціва, І.О.Лютюго, С.В.Міщенко, С.В.Науменкової, Т.С.Смуженко, О.О.Чуб,

Н.М.Шелудько, І.А.Шумила та інших науковців. Однак проблема побудови агрегованого показника, за допомогою якого можна було б визначити стан фінансової стабільності вітчизняної банківської системи, ще перебуває на стадії вивчення та дослідження українськими економістами.

Метою цієї статті є оцінка показників розвитку вітчизняної банківської системи та розробка агрегованого показника її стабільності для подальшого його практичного використання як випереджального індикатора в українських реаліях.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Фінансово-економічні кризи останніх років зумовили посилення мандата центральних банків щодо забезпечення фінансової стабільності банківської системи. Це, в свою чергу, спонукало науковців і практиків до широкого використання в діяльності центральних банків системного підходу, який дає змогу поєднати ідентифікацію потенційних загроз, оцінку їхнього впливу на банківську систему та обсяг можливих втрат, а також розробляти програми випереджувальних дій з метою нівелювання впливу негативних внутрішніх і зовнішніх шоків та забезпечення подальшої фінансової стабілізації.

Відповідно до світової практики для оцінки фінансової стабільності банківської системи використовують такі показники, як обсяг активів, прибутку, капіталу, депозитів, коштів на рахунках у банках порівняно з ВВП країни тощо. Перелік цих показників обов'язково повинен бути доповнений економічними нормативами діяльності банківських установ, які є відповідними індикаторами збалансованого розвитку банківської системи. При цьому важливо, щоб дані показники були порівнянними на міжнародному рівні. Для досягнення цієї мети Міжнародним валютним фондом (МВФ) розроблено методологію складання показників фінансової стійкості [2]¹.

Сучасні умови функціонування вітчизняної банківської системи характеризуються відповідними структурними перетвореннями, які можна

спостерігати в національній економіці. Тому в травні 2014 року Національним банком України було підготовлено відповідного листа банкам України [3], в якому викладено основні проблеми щодо підтримки фінансової стабільності, ліквідності і платоспроможності вітчизняних банків, а також окреслено напрями сприяння стабілізації їхнього фінансового стану. До таких напрямів віднесено:

- підвищення рівня капіталізації та адекватності капіталу банків;
- підтримання ліквідності на достатньому рівні;
- підвищення довіри до банків;
- поліпшення якості активів та зниження кредитного ризику;
- підвищення ефективності діяльності банків;
- удосконалення систем управління ризиками.

У зв'язку з цим практичний інтерес має проведення комплексного дослідження банківської системи. Аналіз даних, наведених у таблиці 1, дає змогу зробити висновок про негативну динаміку основних показників функціонування банківської системи України в 2014 році. Так, загальні активи банків без урахування ва-

лютних коливань скоротилися на 16% (основною причиною чого стало скорочення обсягів кредитних операцій у вітчизняній банківській системі). Частка кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі кредитування та частка депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів у банківській системі вказують на високий рівень доларизації економіки, що підвищує чутливість до валютного ризику. Переведення 17 банків у 2014 році в режим ліквідації призвело до скорочення регулятивного та статутного капіталів у банківській системі на 16 млрд. грн. Водночас зменшився рівень адекватності капіталу, що не могло не позначитися на здатності банків захистити інтереси своїх кредиторів та власників від незапланованих збитків.

Суттєве збільшення обсягів грошової маси в 2014 році відображає негативні тенденції в економіці в цілому та є їхнім прямим наслідком, а не результатом виключно монетарної політики Національного банку України. Головними причинами збільшення обсягів грошової маси є постійне зростання впродовж останніх років дефіциту державного бюджету, а та-

Таблиця 1. Основні макроекономічні показники розвитку банківської системи України у другому півріччі 2014 р. та на початку 2015 р.

Показник	Період					
	01.08.2014 р.	01.09.2014 р.	01.10.2014 р.	01.11.2014 р.	01.12.2014 р.	01.01.2015 р.
Частка кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі кредитів, %	43.84	46.18	44.58	44.03	46.72	46.47
Частка вкладів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів, %	42.42	44.37	41.37	42.32	45.57	45.57
Депозити в національній валюті, млрд. грн.	378.7	380.7	389.5	369.2	362.9	364.5
Депозити в іноземній валюті, млрд. доларів США	22.7	22.0	24.0	23.7	21.7	19.4
Обсяг грошової маси, млрд. грн.	945.4	972.3	991.9	959.3	971.8	953.8
Монетарна база, млрд. грн.	348.8	341.4	351.4	332.5	328.3	333.2
Обсяг коштів на кореспондентських рахунках банків у НБУ, млрд. грн.	28.4	27.7	38.3	27.6	25.1	27.2
Обсяг обов'язкових резервів, млрд. грн.	34.2	36.1	35.5	34.3	38.0	39.4
Обсяг рефінансування НБУ комерційних банків, млрд. грн.	10.2	8.2	3.83	10.1	27.2	42.9
Середньозважена процентна ставка за операціями рефінансування, %	14.24	16.23	18.64	18.37	17.82	17.95
Придбання НБУ у власність державних цінних паперів, млрд. грн.	6.2	44.8	29.7	12.8	8.0	34.6
Операції з абсорбування ліквідності, млрд. грн.	176.3	104.8	153.0	125.6	133.0	155.5
Середньозважена процентна ставка за операціями з мобілізації коштів, %	5.55	7.12	8.07	7.96	8.18	8.34
Офіційний валютний курс гривні, за 100 доларів США	1 175.43	1 295.01	1 302.33	1 294.98	1 469.77	1 576.86
Офіційні резервні активи, млрд. доларів США	16.070	15.928	16.385	12.587	9.966	7.533
Зовнішній борг держави, млрд. грн.	373.9	412.1	411.6	409.5	474.6	Немає даних

Джерело: складено авторами за даними [1].

¹ Національним банком України щоквартально розраховуються індикатори фінансової стійкості вітчизняної банківської системи відповідно до методології МВФ.

кож воєнні дії на сході України та анексія Криму. Збільшення цього дефіциту на фоні скорочення виробництва та зростання курсу гривні призводить до високих інфляційних очікувань і потребує реалізації жорсткішої грошово-кредитної політики, яка згідно з вимогами МВФ повинна ґрунтуватися на гнучкому обмінному курсі.

Упродовж 2014 року відбувалося вилучення депозитів із банківської системи, що свідчить про недовіру населення та суб'єктів господарювання до банківської системи, яку нині можна характеризувати як нестабільну. Негативним фоном розвитку банківської системи України в 2014 році було збільшення зовнішнього боргу країни на тлі скорочення обсягу золотовалютних резервів, а також значне зростання обсягів рефінансування з метою підтримання рівня ліквідності банківської системи, пов'язаного передусім із необхідністю компенсації банками втрат ліквідності внаслідок вилучення депозитів.

Сегментована та нестійка банківська система може спричинити певні виклики для її збалансованого розвитку. Одним із чинників невільювання таких негативних наслідків може бути підвищення ліквідності міжбанківського ринку. Тому в другому півріччі 2014 року Національний банк України змушений був не лише збільшити обсяги рефінансування (див. таблицю 1), а й запровадити нові інструменти, пов'язані з наданням ліквідності під забезпечення платоспроможності.

З метою розширення грошової пропозиції в аналізованому періоді Національним банком України проводились операції з купівлі державних цінних паперів, що одночасно підвищувало можливість комерційних банків щодо нарошування своїх резервів і обсягів кредитування реального сектору економіки.

Водночас активна протидія Національного банку України в 2014 році економічним загрозам дала змогу зберегти відносну стабільність у вітчизняній банківській системі, що підтверджується значеннями відповідних економічних нормативів функціонування банківської системи [1].

Але з погляду реалізації антикризових заходів у фінансовій системі наприкінці 2014 року не було досягнуто результату щодо розширення фінансової підтримки реального сектору економіки. Збільшення простроченої

заборгованості за кредитами у вітчизняній банківській системі призвело до необхідності нарошування обсягів резервів під активні операції банків, що посилює тиск на ліквідність банківської системи. Через девальвацію національної грошової одиниці банківська система акумулювала високі валютні ризики. Зростання обсягів проблемних кредитів негативно впливало на процентні доходи вітчизняних банків, що призвело до негативного результату їхньої діяльності (станом на 1 січня 2015 року збиток становив 52,926 млрд. грн.) та від'ємних значень рентабельності капіталу й активів банківської системи (відповідно -30.46% та -4.07%).

Ці тенденції дають змогу зробити висновок про нестійкий стан банківської системи України, яка на початок 2015 року характеризується суттєвим збільшенням частки непрацюючих активів, посиленням залежності від рефінансування з боку Національного банку України, що в цілому може призвести до подальшого скорочення обсягів кредитування в усіх сегментах національної економіки.

ПОБУДОВА АГРЕГОВАНОГО ІНДЕКСУ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Як показав проведений аналіз, вітчизняній банківській системі в 2014 році були притаманні відповідні ризики, пов'язані з нестачею капіталу, низькою якістю активів, недостатнім рівнем ліквідності, підвищенням валютного курсу та проведенням фактично збиткової діяльності. Саме ці показники можуть бути покладені в основу побудови агрегованого індексу стабільності банківської системи.

Таким чином, якщо стабільність банківської системи характеризується окремими індикаторами, то агрегований індекс стабільності можна подати так:

$$I_{\text{стаб.}} = \sum_{i=1}^n w_i z_i, \quad (1)$$

де z_i — нормалізоване значення i -го субіндексу; w_i — ваговий коефіцієнт i -го індикатора в агрегований індекс стабільності банківської системи.

На основі проведеного аналізу, а також вивчення економічної літератури щодо практичних підходів до побудови агрегованих індексів стабільності банківської системи [4; 5; 6; 7] вважаємо, що в ролі індикаторів стабільності банківської системи України можна використати показники, які характеризують достатність капіталу, ліквідність, якість активів, ефективність банківської діяльності, чутливість до процентного ризику, чутливість до валютного ризику.

У рамках цього доцільне проведення факторного аналізу, спрямованого на виявлення вагомості окремого субіндексу в агрегованому індексі стабільності банківської системи. Розрахуємо попарні коефіцієнти кореляції між усіма обраними субіндексами (див. таблицю 2).

Як видно з наведеної вище матриці, рівень залежності між елементами недостатньо високий, що свідчить про важливість опису процесу забезпечення стабільності вітчизняної банківської системи саме обраним набором елементів. Це підтверджує і критерій Кеттеля, який наочно демонструє відсутність випадкових "шумів" при графічному відображенні картини падіння власних значень субіндексів (див. графік 1).

З графіка 1 видно, що значення індексу стабільності банківської системи майже на 70% описується першими двома факторами (достатністю капіталу та ліквідністю). Після аналізу внеску відповідних елементів в агрегований індекс стабільності банківської системи покажемо характер залежності між змінними (див. графік 2).

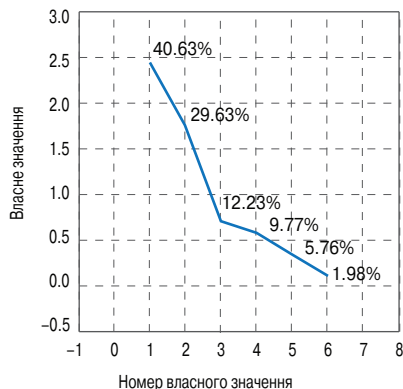
Як бачимо на графіку 2, з метою отримання найпростішої для інтерпретації факторної структури слід реалізувати метод варімакс, який забезпечить повноту відображення перехресних навантажень обраних факторів (див. таблицю 3).

Таблиця 2. Матриця кореляцій між складовими агрегованого індексу стабільності банківської системи

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4	Фактор 5	Фактор 6
Достатність капіталу	1.00	0.74	-0.40	-0.46	0.40	0.01
Ліквідність	0.74	1.00	-0.24	-0.08	0.37	-0.44
Якість активів	-0.40	-0.24	1.00	0.44	-0.17	-0.33
Ефективність діяльності	-0.46	-0.08	0.44	1.00	-0.13	-0.47
Чутливість до процентного ризику	0.40	0.37	-0.17	-0.13	1.00	-0.12
Чутливість до валютного ризику	0.01	-0.44	-0.33	-0.47	-0.12	1.00

Джерело: розраховано авторами.

Графік 1. Власні значення основних елементів агрегованого індексу стабільності банківської системи

Джерело: побудовано авторами.

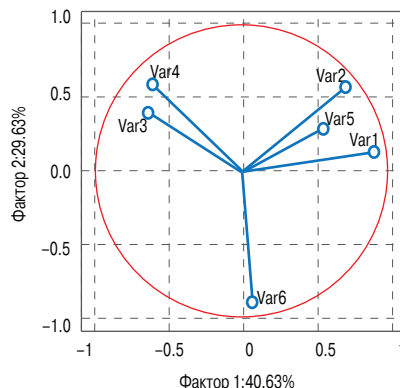
Узагальнено результати наведеного вище факторного аналізу для обраних індикаторів стабільності вітчизняної банківської системи (див. таблицю 4).

Дані, наведені на графіку 3, характеризують еволюцію основних складових агрегованого індексу стабільності банківської системи України. Показники було відкориговано таким чином, що збільшення індикаторів на діаграмах (див. графік 2) означає підвищення рівня стабільності банківської системи. Аналіз даних, наведених на графіку 3, свідчить, що в 2014 році відбувалося погіршення якості активів, спостерігалось зростання процентного ризику, а також суттєве зниження ефективності діяльності банків. Водночас завдяки підтримці з боку Національного банку України стан ліквідності банківської системи поліпшився.

ЗАСТОСУВАННЯ “СИГНАЛЬНОГО” ПІДХОДУ ДО ОЦІНКИ ЗАГРОЗИ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

З метою практичного використання запропонованих субіндексів було протестовано гіпотезу про ймовірність настання банківської нестабільності впродовж короткострокового періоду. Для цього розраховано відповідні граничні значення вказаних вище субіндексів, які будуть відправною точкою для встановлення критичного стану вітчизняної банківської системи. Це дало змогу реалізувати методологію “сигнального” підходу для комплексної оцінки негативних тенденцій, котрі можуть призвести до фінансової нестабільності.

Графік 2. Факторні навантаження основних елементів індексу стабільності банківської системи в координатній площині достатності капіталу та ліквідності

Джерело: побудовано авторами.

Таблиця 3. Матриця факторних навантажень між складовими агрегованого індексу стабільності банківської системи*

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4	Фактор 5	Фактор 6
Достатність капіталу	-0.886	0.280	0.197	0.167	-0.054	0.258
Ліквідність	-0.880	-0.013	0.169	0.133	0.326	-0.271
Якість активів	0.183	-0.188	-0.072	-0.948	0.163	-0.002
Ефективність діяльності	0.161	-0.934	-0.052	-0.196	0.246	-0.017
Чутливість до процентного ризику	-0.206	0.047	0.974	0.066	0.056	0.001
Чутливість до валютного ризику	0.153	0.247	-0.059	0.177	-0.938	0.021
ЗАГАЛЬНА ЧАСТКА	0.28	0.18	0.17	0.17	0.18	0.02

* Розраховано за допомогою методу варімакс у пакеті програм Statistica.

Джерело: розраховано авторами.

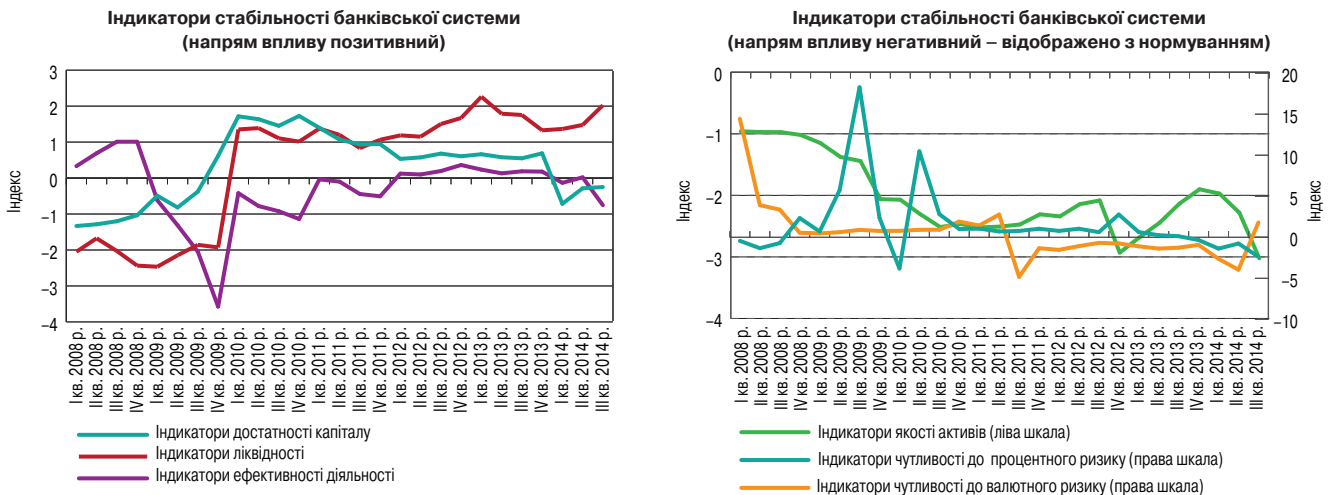
Таблиця 4. Система індикаторів для побудови агрегованого індексу стабільності банківської системи України *

Субіндекс	Показники	Напрямок впливу	Необхідність нормування залежно від напрямку впливу	Ваговий коефіцієнт
Достатності капіталу	Співвідношення регулятивного капіталу і зважених за ризиком активів	+	Ні	0.28
	Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня і зважених за ризиком активів	+		
Ліквідності	Співвідношення ліквідних активів і сукупних активів	+	Ні	0.18
	Співвідношення ліквідних активів і короткострокових зобов'язань	+		
Якості активів	Співвідношення недіючих кредитів і сукупних валових кредитів	-	Так	0.17
	Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів і капіталу	-		
Ефективності діяльності	Норма прибутку на активи	+	Ні	0.17
	Норма прибутку на капітал	+		
Чутливості до процентного ризику	Співвідношення процентної маржі і валового доходу	+	Так	0.18
	Спред між ставками за кредитами та депозитами	-		
Чутливості до валютного ризику	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті і капіталу	-	Так	0.02
	Співвідношення зобов'язань в іноземній валюті і сукупних зобов'язань	-		

* Розрахунок вагових коефіцієнтів проведено за допомогою методу головних компонент (із використанням пакета програми Statistica): на першому етапі виявлено вагові коефіцієнти для показників субіндексів, на другому – здійснено нормалізацію показників для усунення непорівнянності масштабів та волатильності окремих індикаторів фінансової стійкості, а також розраховано значення субіндексів за відповідними періодами; на третьому етапі проведено нормування субіндексів залежно від напрямку їхнього впливу на стабільність банківської системи та визначено їхні вагові коефіцієнти.

Джерело: розраховано авторами.

Графік 3. Індикатори стабільності банківської системи України в 2008–2014 рр.

Джерело: побудовано авторами.

Таблиця 5. Результати застосування “сигнального” підходу виникнення банківської нестабільності в Україні в 2008–2009 рр. та в 2014 р.

Субіндекс*	Граничне значення**	Відхилення від граничного значення (за розрахунками 2010–2013 рр.), %			Відхилення від граничного значення (за розрахунками 2006–2007 рр.), %					
		I кв. 2014 р.	II кв. 2014 р.	III кв. 2014 р.	I кв. 2008 р.	II кв. 2008 р.	III кв. 2008 р.	IV кв. 2008 р.	I кв. 2009 р.	II кв. 2009 р.
Достатності капіталу	1.85917	-138.48	-115.3	-113.42	-284.9	-278.3	-266.6	-243.6	-168.21	-213.51
Ліквідності	2.06550	-33.92	-28.5	-2.09	-466.4	-399.7	-462.8	-535.3	-541.09	-484.11
Якості активів	1.86254	-205.81	-222.5	-262.32	-159.7	-160.5	-160.5	-163.4	-171.72	-185.67
Ефективності діяльності	0.72092	-118.37	-97.3	-204.76	-78.42	-54.97	-34.13	-34.13	-140.43	-185.76
Чутливості до процентного ризику	6.77018	-120.41	-111.2	-134.87	-101.0	-103.1	-101.6	-94.59	-98.36	-86.76
Чутливості до валютного ризику	3.09675	-184.93	-227.6	-41.73	-48.46	-86.01	-87.99	-98.04	-98.31	-97.79

* Субіндекси відкориговано таким чином, що зменшення відносно граничного значення свідчить про погіршення ситуації.

**Визначено з використанням пакета програми Excel як сума середньоарифметичного значення на досліджуваному періоді та двократного стандартного відхилення (що забезпечує попадання в довірчий інтервал з імовірністю 95%).

Джерело: розраховано авторами.

вокувати кризу, можливо виявити на періоді в 9 місяців до розгортання кризи. Саме в цьому періоді спостерігаються найсильніші відхилення за більшістю досліджуваних показників. Це може свідчити про високу ймовірність зниження стабільності банківської системи впродовж наступних

дев'яти місяців, що й показують дані за 2014 рік, наведені в таблиці 5.

Таким чином, уже в першому кварталі 2014 року субіндекси подали сигнал про високу ймовірність настання кризових явищ у банківській системі в найближчій перспективі. Наочно це також видно з динаміки агрегованого

індексу стабільності банківської системи, наведеної на графіку 4.

Як бачимо на графіку 3, в досліджувані часові рамки можна виділити три основних періоди:

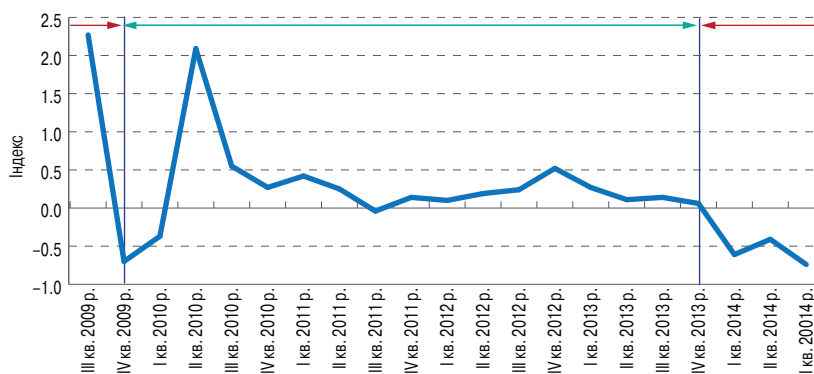
1) до кінця 2009 року, коли українська економіка знаходилася в кризовому стані, що знайшло відображення в суттєвому зменшенні агрегованого індексу стабільності;

2) 2009–2013 рр. – етап стабілізації банківської системи, вихід на позитивний результат діяльності банків, фаза зменшення валютного ризику;

3) кінець 2013 року – початок етапу рецесії, яку зумовлено недостатньою увагою до структурних та інституційних змін у банківській системі на попередньому етапі, тенденцією до зменшення достатності капіталу на фоні зниження ефективності діяльності банків, а також воєнними діями на сході України та анексією Криму.

Зниження агрегованого індексу ста-

Графік 4. Динаміка агрегованого індексу стабільності банківської системи України в 2009–2014 рр.

Джерело: побудовано авторами.

більності банківської системи в 2014 році на фоні кризових явищ у національній економіці та високих інфляційних очікувань потребує негайного формування відповідної “подушки” для потенційних ризиків, характерних для банківської системи України.

Таким чином, динаміка агрегованого індексу стабільності банківської системи сигналізує про відповідні ризики, притаманні нині вітчизняній банківській системі. В разі подальшого зниження економічної активності та підвищення процентних ставок українські банки можуть зіткнутися з небезпекою збільшення частки недіючих кредитів, що потребуватиме перегляду стратегії розподілу їхніх прибутків та збільшення обсягів необхідного капіталу.

ВИСНОВКИ

Кризові явища в національній економіці спонукають до налагодження ретельного моніторингу стану вітчизняної банківської системи. Для оцінки стабільності її функціонування доцільне використання низ-

ки кількісних показників на основі їхнього об'єднання в агрегований індикатор. Такий підхід до оцінки стабільності банківської системи можна використати на практиці з метою сприяння кращому розумінню всіх аспектів фінансової стабільності й поліпшенню ідентифікації майбутніх ризиків унаслідок зовнішніх і внутрішніх шоків. Крім того, він може сприяти поліпшенню ідентифікації та нейтралізації накопичених банківською системою ризиків і дисбалансів, а також використовуватися в процесі розроблення та реалізації Національним банком України макропруденційної політики.

Запропонований агрегований індекс стабільності банківської системи може бути підґрунтям для подальших досліджень щодо вдосконалення методології забезпечення стабільності всієї фінансової системи України.

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт Національного банку України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

2. Показатели финансовой устойчивости: Руководство по составлению / Міжнародний валютний фонд. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/rus/guide.pdf>.

3. Щодо забезпечення стабільної діяльності банків: Лист Національного банку України від 28.05.2014 р. № 47-112/26351 / Портал ЛІГА: Закон. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/LB14135.html.

4. Arzamasov V. A Financial Stability Index for Israel / Vadim Arzamasov and Henry Penikas // Procedia Computer Science. — 2014. — P. 31.

5. Brave S. Monitoring financial stability: A financial conditions index approach. / Scott Brave and R. Andrew Butters // Federal Reserve Bank of Chicago, Economic Perspectives. — 2011. — Q 1. — P. 22–43.

6. Corbet S. The European Financial Market Stress Index / Shaen Corbet // International Journal of Economics and Financial. — 2014. — Issues 4.1. — P. 217–230.

7. Vigneswara S. Banking Stability for Financial Stability / Swamy Vigneswara // Available at SSRN 249140. — 2014.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у лютому 2015 р.¹ Amendments to the State Register of Banks, which were made in February 2015

Повне офіційне найменування банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса	Банківська ліцензія:	
						номер	дата видачі
м. Київ і Київська область							
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “УКРАЇНСЬКИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ БАНК”	ПАТ	505 000 000	02.10.1991 р.	9	м. Київ, вул. Смирнова-Ласточкина, 10-а	23	18.10.2011 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “ТАСКОМБАНК”	ПАТ	299 200 000	21.10.1991 р.	45	м. Київ, вул. Симона Петлюри, 30	84	25.10.2011 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “ПІРЕУС БАНК МКБ”	ПАТ	2 077 274 220	31.01.1994 р.	234	м. Київ, вул. Іллінська, 8	91	17.10.2011 р.

¹ “Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків (станом на 1 січня 2015 р.)” опубліковано у “Віснику Національного банку України” № 2, 2015 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

Банки, яким змінено або в яких відкликано банківську ліцензію у лютому 2015 р. Banks whose banking licenses were changed or revoked in February 2015

Повне офіційне найменування банку	Юридична адреса	Банківська ліцензія:		Примітка
		номер	дата видачі	
м. Київ і Київська область				
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ЛЕГБАНК"	м. Київ, вул. Жилиняська, 27	45	04.11.2011 р.	Банківську ліцензію відкликано згідно з постановою Правління НБУ від 26.02.2015 р. № 135
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БГ БАНК"	м. Київ, вул. Дегтярівська, 48	140	30.09.2014 р.	Банківську ліцензію відкликано згідно з постановою Правління НБУ від 26.02.2015 р. № 134
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК КАМБІО"	м. Київ, вул. Заньковецької / Станіславського, 3/1	215	26.10.2011 р.	Банківську ліцензію відкликано згідно з постановою Правління НБУ від 27.02.2015 р. № 144
Дніпропетровська область				
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "МЕЛІОР БАНК"	м. Дніпропетровськ, вул. Ливарна, 9, приміщення 75	263	24.02.2012 р.	Банківську ліцензію відкликано згідно з постановою Правління НБУ від 10.02.2015 р. № 87

Матеріали для “Вісника Національного банку України” підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сілецька.

Дослідження/

■ **Сергій Швець**
Serhii Shvets

Кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник
 відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку
 Державної установи "Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України"

Ph.D. (Economics), Associate Professor, Senior Staff Scientist
 of the Economic Development Modeling and Forecasting Division of the Public Institution
 "Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine"

E-mail: smserg@ukr.net.

Фактори прискорення інфляційної динаміки в Україні з позицій фіскальної теорії рівня цін

Factors of inflation dynamics acceleration in Ukraine from the standpoint of the fiscal theory of the price level

У статті порушено питання вивчення інфляційної проблематики з позицій концепції фіскальної теорії рівня цін. Обґрунтовано результати практичної реалізації теоретичних положень указаної теорії на прикладі групи країн із різним рівнем економічного розвитку. За допомогою економетричного інструментарію багатфакторного моделювання на даних місячної статистики розвитку бюджетного і монетарного секторів доведено, що фіскальне розбалансування є вагомим чинником впливу на формування інфляційної динаміки в Україні. Шляхом сценарного моделювання окреслено межі ймовірних значень середньорічного приросту індексу споживчих цін (ІСЦ) залежно від обсягів державних запозичень на внутрішньому ринку капіталу в Україні у 2015 році.

The article raises a question of inflationary problems from the standpoint of the fiscal theory of the price level. There are analyzed the results of the practical realization of the mentioned theory by way of example of a group of countries with different levels of economic development. Using multivariate econometric modeling for data of the monthly statistics of the budgetary and monetary sectors, the author proves that the fiscal imbalance is a weighty factor impacting on the formation of the inflation dynamics in Ukraine. By means of scenario modeling he outlines the limits of the possible value of the average annual change in the consumer price index (CPI) depending on the volumes of government borrowings on the domestic capital market in Ukraine in 2015.

Ключові слова: інфляція, державний борг, багатфакторний економетричний аналіз, сценарне моделювання.

Key words: inflation, public debt, multivariate econometric analysis, scenario modeling.

Наприкінці минулого століття поряд із домінуванням відомих поглядів на причини та наслідки інфляції, започаткованих кейнсіанцями і монетаристами, включаючи сучасні трансформації у вигляді нових течій, отримала поширення фіскальна теорія рівня цін (англ.: fiscal theory of the price level). Нова фундамен-

тальна концепція про природу інфляційних коливань стала відомою після серії аналітичних досліджень, які активізувалися низкою світових економічних криз, котрі загострили проблематику балансування фіскального розриву на тлі зростання державного боргу. Зважаючи на прискорення інфляції в Україні з почат-

ку 2014 року та зростання дефіциту бюджету на фоні високих темпів нарошування державного боргу, виникає необхідність у проведенні ґрунтовного дослідження причинно-наслідкових зв'язків між зазначеними явищами та визначенням рівня їх впливу на ключові макроекономічні індикатори. У запропонованій статті

зроблено спробу підійти до визначення чинників інфляції з позицій фіскальної теорії рівня цін (надалі — ФТРЦ) із застосуванням багатофакторного регресійного аналізу та проведено сценарне моделювання зміни ІСЦ залежно від обсягів внутрішніх державних позик у 2015 році.

Питання координації взаємозв'язку фіскальної і монетарної політики знаходяться на вістрі передової економічної думки. Вагомим внеском у вирішення інфляційної проблематики в площині поєднання використання інструментів податково-бюджетного і грошово-кредитного регулювання стали праці вітчизняних науковців і практиків В.Стельмаха, А.Єпіфанова, Н.Гребеник, В.Мищенко, Р.Лисенка, О.Кіреєва, Т.Єрліна, М.Савлука, В.Лагутіна, В.Гейця, В.Зимовця та інших. Попри вагомий доробок українських учених у галузі розробки й реалізації фіскальної і монетарної політики, дослідження природи інфляційних коливань із позицій фіскальної теорії рівня цін потребують більш ґрунтовного і комплексного вивчення, особливо щодо практичної реалізації згаданої теоретичної концепції на фактичних даних розвитку економіки України.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ФТРЦ

Фіскальна теорія рівня цін (ФТРЦ) — відносно новий напрям досліджень природи інфляції. Вивчення ФТРЦ набуло поширення серед провідних теоретиків і практиків із макроекономіки кінця ХХ — початку ХХІ століть. Свою назву теорія отримала після ряду публікацій, зокрема Е.Ліпера (E.Leerer) у 1991 році, а пізніше — М.Вудфорда (M.Woodford) і К.Сімса (C.Sims) у 1994 році [1, 2, 3]. Сутність ФТРЦ полягає у встановленні зв'язку через ціновий параметр між обсягом державного боргу і сальдо доходів та видатків бюджету. Таке співвідношення називається бюджетним обмеженням держави (англ.: government budget constraint), яке в короткостроковому вимірі має вигляд:

$$\frac{B_{t-1}}{P_t} = FS(pv)_t, t = 1, 2, \dots, \quad (1)$$

де B_{t-1} — номінальна вартість обсягу внутрішнього державного боргу на кінець періоду $t-1$;

P_t — рівень цін періоду t ;

$FS(pv)_t$ — приведена теперішня вартість профіциту бюджету, який

буде отримано на кінець періоду t .

Ліва частина рівняння показує реальну вартість обсягу державного боргу, а права — розкриває джерела покриття боргових зобов'язань, які формуються за рахунок ресурсів перевищення доходів бюджету над видатками. Фактично обидві частини рівняння (1) є величинами, які вимірюються не у вартісному, а в кількісному еквіваленті, а рівню цін відводиться балансувальна роль. Тобто він змінюється таким чином, щоб у будь-який період часу зберігалось міжчасове бюджетне обмеження (англ.: inter-temporal budget constraint)¹. Обсяг реальної вартості внутрішнього державного боргу є величиною суто розрахунковою, тобто не йдеться про індексацію отриманих позик залежно від зміни рівня цін. Світова практика свідчить, що питома вага індексованих боргових інструментів у загальній сумі обсягу внутрішніх боргів держав світу має невелике значення. Навіть розвинутий ринок індексованих державних бондів Великобританії займає не більше 20% від загальної суми боргових зобов'язань держави.

Згідно з ФТРЦ умовою, за якої співвідношення (1) справджується, є так зване анти-Рікардівське припущення, що спростовує теорему еквівалентності Рікардо (англ.: ricardian equivalence theorem)². За цим припущенням зміна податково-бюджетної політики впливає на динаміку сукупного попиту, задоволення якого відбувається з-поміж інших факторів за рахунок зміни співвідношення між попитом і пропозицією на гроші, що призводить до зміни рівня цін в економіці (P_t). Теоретична концепція ФТРЦ розвивається у тісній взаємодії з кількісною теорією грошей за активної позиції податково-бюджетної політики. Це означає, що на балансувальну роль зміни рівня цін у рамках виконання бюджетного обмеження держави не впливає монетарне регулювання щодо дотримання цільових параметрів інфляції.

За період свого існування ФТРЦ

¹ Міжчасове бюджетне обмеження встановлює рівність між обсягом боргових зобов'язань держави на початок періоду і приведеною дисконтованою вартістю профіциту бюджету, отриманого на кінець періоду.

² Згідно з теоремою еквівалентності Рікардо зниження рівня оподаткування, яке фінансується через державні запозичення, не впливає на багатство індивідів і не приводить до підвищення сукупного попиту, оскільки існують об'єктивні очікування, що борги в майбутньому доведеться повертати шляхом підвищення рівня оподаткування.

набула не лише прихильників, а й противників. Центром теоретико-аналітичних баталій, навколо яких загострюються протиріччя, є визнання чи невизнання активної домінантності розвитку фіскальної або монетарної сфер. У даному випадку прихильники активної позиції розвитку бюджетної сфери і пасивної монетарної формують доказово-аналітичну базу тлумачення ФТРЦ, засновану на анти-Рікардівських принципах. У свою чергу, критики ФТРЦ, до відомих представників яких, зокрема, належать В.Б'юте (W.Buiter), С.Ейгері (S.Aiyagari), М.Гетлер (M.Gertler), М.Канзонері (M.Canzoneri) та Б.Діба (B.Diba) використовують доказово-аналітичне поле досліджень, яке базується на про-Рікардівських позиціях, що означає визнання активної ролі формування інфляційної динаміки з боку монетарної сфери і пасивної — з боку бюджетної [4, 5, 6]. При цьому визнання чи невизнання активної або пасивної форми впливу на визначення інфляції з боку бюджетної чи монетарної сфер не заперечує існування самого механізму взаємодії між зазначеними сферами, в аналітично-правовому полі якого й формується тлумачення ФТРЦ. Тобто можна говорити про черговість застосування теоретичних концепцій пояснення природи інфляції залежно від поточного стану податково-бюджетного й грошово-кредитного регулювання, механізми реалізації кожного з яких є майже незмінними і враховують дотримання правила міжчасового бюджетного обмеження.

Для прикладу: згідно з кількісною теорією обміну швидкість грошового обігу є величиною постійною (екзогенною), проте на практиці цей показник змінний і одним із чинників таких змін є номінальна відсоткова ставка на капітал. Відоме правило Тейлора для закритої економіки якраз і встановлює залежність між інфляцією та відсотковою ставкою³. Тому за умови навіть активної монетарної політики рівняння кількісного обміну набуває нового тлумачення. Враховуючи, що попри застосування інфляційного таргету на рівень цін впливає також зміна швидкості обігу грошей, активним регулятором формування інфляційної

³ У спрощеному вигляді правило Тейлора встановлює залежність між змінною номінальної процентної ставки та відхиленням інфляції від цільового її значення, а також ВВП — від поточної величини.

динаміки в рамках теорії кількісного обміну є номінальна відсоткова ставка, один із чинників зміни якої – обсяг боргових операцій уряду на ринку позичкового капіталу. Планування обсягів та використання інструментів реалізації боргової стратегії уряду є елементом податково-бюджетної політики. Оскільки вартість державних позик на внутрішньому ринку капіталу впливає на зміну процентної ставки, остання постає одним із чинників формування інфляційної динаміки. Таким чином, навіть за умови активної фази монетарного режиму інфляційного таргетування механізм зв'язку між борговими операціями уряду на внутрішньому ринку і рівнем цін в економіці є впливовим фактором грошово-кредитного регулювання [7, с. 3–5].

ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ РІВНЯ ЦІН

У разі порушення співвідношення між державними борговими зобов'язаннями і профіцитом бюджету поновлення балансу можна отримати щонайменше трьома шляхами: застосуванням суто фінансових методів, використанням сеньйоражу або нагромадженням нових боргів. За умовно незмінних номінальних значень обсягу внутрішнього державного боргу і додаткової грошової емісії для покриття бюджетних витрат зміна рівня цін не впливає на порушення співвідношення бюджетного обмеження держави. Тому дослідження впливу податково-бюджетної і грошово-кредитної політики на інфляцію згідно з ФТРЦ зосереджується на вивченні взаємозв'язку використання боргових інструментів держави для фінансування дефіциту бюджету і зміною кількісних параметрів складових рівняння обміну через зміну процентної ставки на капітал [8, с. 17].

У разі прискорення темпів нагромадження державного боргу механізми забезпечення виконання бюджетного обмеження держави можуть призвести до виникнення так званої інфляційної спіралі. Суть цього явища полягає в циклічному збільшенні темпів інфляції за реалізації активної фінансової і пасивної монетарної політики в умовах зростання бюджетного дисбалансу. Так, зростання дефіциту бюджету активізує боргове джерело фінансування фінансового розриву через викорис-

тання сеньйоражу та/або розміщення на первинному ринку державних цінних паперів. У результаті вжитих заходів збільшення пропозиції грошей в економіці стимулює прискорення інфляційних процесів, а випуск в обіг державних цінних паперів, крім того, сприяє підвищенню номінальної процентної ставки. Підвищення темпів інфляції прискорює зростання номінальної процентної ставки, що призводить до зростання вартості позик на ринку капіталу. У відповідь на прискорення інфляційних процесів і збільшення вартості позичкового капіталу скорочуються обсяги виробництва. У результаті дефіцит бюджету продовжує зростати й описаний цикл повторюється, поетапно збільшуючи загальний рівень цін в економіці (див. схему 1).

Схема 1. Утворення інфляційної спіралі згідно з фінансовою теорією рівня цін

Джерело: Bildirici M., Omer Ö. Fiscal theory of price level and economic crises: the case of turkey // Journal of economic and social research. – 2005. – Vol 7(2). – С. 86 та доповнення автора.

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ПІДТВЕРДЖЕННЯ ФТРЦ

Аналітичні дослідження, що проводяться з метою підтвердження ФТРЦ на практичних даних економічно розвинутих держав та країн, що розвиваються, не дають підстав повністю підтвердити або заперечити існування істотного впливу з боку бюджетної сфери на формування інфляційної динаміки. Проте слід зробити деякі зауваження. Більшість наукових праць, яка базується на використанні річної статистики, не підтверджує постулати ФТРЦ, у кращому разі демонструючи лише пасивний вплив бюджетного сектору за активної домінанції монетарної сфери. Також існують складнощі щодо узгодження податково-бюджетної та грошово-кредитної політики, коли активна чи пасивна роль одного з двох секторів економіки відносно визначення рівня цін є вельми непросторою.

Емпіричний аналіз групи з 10 країн ЄС на предмет оцінки впливу по-

датково-бюджетної політики на рівень цін в економіці на часовому проміжку річних даних 1970–2006 рр. не підтвердив активну роль бюджетної сфери, актуалізуючи перевагу монетарних інструментів у процесі формування інфляційної динаміки [9]. Аналогічний результат отримано за підсумками проведення іншого дослідження в розрізі групи країн ЄС–15 на відрізку річних даних 1970–2001 рр. із використанням економетричного інструментарію VAR-моделей⁴ [10].

На противагу наведеним вище зауваженням, результати аналітичної роботи співавторів з Італії, які досліджували вплив фінансових заходів на рівень цін у короткостроковому вимірі для групи країн ЄС (Бельгії, Франції, Німеччини, Італії, Порту-

галії та Іспанії) з використанням восьми економетричних моделей, зафіксували зв'язок між зміною непрямих податків та інфляцією. Проведене дослідження обґрунтувало також необхідність використання лагових змінних при визначенні чинників інфляційної динаміки, оскільки результати впливу дієвих факторів на рівень цін дають відчутні наслідки лише через нетривалий час [11].

Дослідження факторів інфляції в розрізі семи країн з економіками емерджентного типу на місячній статистиці часового проміжку 1995–2003 рр. із використанням VAR-моделей засвідчило наявність беззаперечної фінансової домінанції змін рівня цін у Бразилії й Аргентині, тоді як у Колумбії, Мексиці, Таїланді та Польщі результати мали дещо суперечливий характер. Крім того, у випадку Бразилії було встановлено існування суттєвого опосередкова-

⁴ Моделі побудовано з використанням авторегресійної складової першого, другого і т. д. порядку.

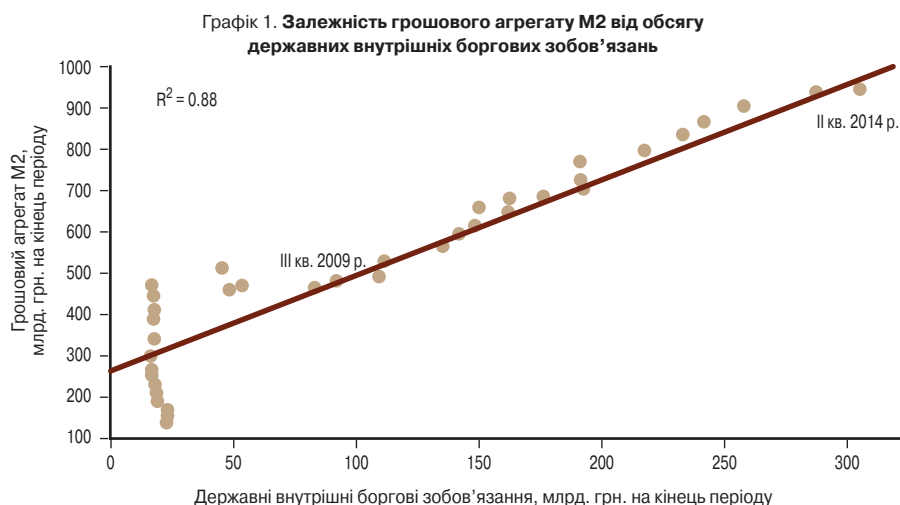
ного впливу податково-бюджетної політики на обмінний курс, що навіть випереджало реакцію на використання монетарних інструментів валютного регулювання [12]. Проведений аналіз чинників інфляції країн із перехідною економікою за 1990–2000 рр. на прикладі Болгарії, Румунії та Росії показав істотний вплив монетарних факторів. Водночас зміна дефіциту бюджету лише незначною мірою проявилася за результатами VAR-аналізу річних статистичних даних Болгарії через канал розширення широких грошей [13].

Детальне дослідження причин інфляції в Росії на основі використання регресійного аналізу на статистичних даних місячного і квартального розподілу впродовж 1994–2001 рр. виявило вплив монетарної експансії на формування інфляційної динаміки через трансмісійний канал, де відзначилися авторегресійна складова ІСЦ і валютний курс [14]. Аналогічна ситуація мала місце й у випадку дослідження чинників інфляції в Україні, де за результатами побудови багатофакторних регресій у місячному часовому вимірі протягом 1999–2008 рр., крім лагової змінної ІСЦ і валютного курсу, було зафіксовано виразний вплив зміни середньої заробітної плати, безробіття й соціальних трансфертів [15].

Аналіз результатів практичної реалізації ФТРЦ у розрізі країн світу з різним рівнем економічного розвитку засвідчив необхідність проведення досліджень із використанням статистичних рядів короткострокової динаміки, а також обов'язкового залучення до економетричної вибірки чинників інфляції лагових змінних, включаючи валютний курс. Тому для дослідження явища інфляції в Україні автором використано багатофакторний економетричний інструментарій побудови нелінійних регресій на основі однокрокового методу найменших квадратів на короткостроковій доказовій базі статистичних даних розвитку бюджетного і монетарного секторів.

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ІНФЛЯЦІЙНУ ДИНАМІКУ В УКРАЇНІ З ПОЗИЦІЙ ФТРЦ

В Україні впродовж 2014 року значно активізувалися інфляційні процеси — зростання ІСЦ за січень — грудень становило 24.9%. Серед най-

Джерело: Національний банк України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua> та розрахунки автора.

вагомішими причини прискорення інфляції — девальвація гривні, яка впродовж 2014 року впала в ціні відносно долара США на 95.4%. Тобто станом на початок 2015 року знецінення національної грошової одиниці майже в чотири рази випереджало інфляцію. Разом із тим розгортання війни на сході країни та пов'язані з цим негативні явища (збільшення позапланових витрат на оборону, припинення виробничої діяльності більшості промислових підприємств Донецького та Луганського регіонів, зростання соціальних виплат у зв'язку з міграцією переселенців, руйнація виробничої інфраструктури та втрата джерел постачання вугілля зі сходу країни тощо) значною мірою вплинули на рівень бюджету держави.

За попередніми оцінками фахівців Світового банку, дефіцит бюджету України в 2014 році не перевищить –5.8% ВВП⁵, що є однією з основних вимог МВФ, дотримання якої прямо впливає на ймовірність надходження наступних траншів. При цьому консолідований державний борг станом на 30 листопада 2014 року становив 1037.9 млрд. грн., або 67.4% ВВП⁶. Об'єктивний зв'язок між збільшенням дефіциту бюджету і зростанням державного боргу вказує на необхідність вирішення двох нагальних про-

блем для поновлення макроекономічної стабілізації в Україні: бюджетного збалансування і послаблення боргового впливу на перспективу відновлення економічного зростання.

Проведений порівняльний аналіз динаміки грошового агрегату М2 та обсягу внутрішнього державного боргу в Україні показав високу залежність між показниками. Починаючи з третього кварталу 2009 року, кореляція між зазначеними змінними є високою за шкалою Чеддока — $R^2 = 0.88$ (див. графік 1). Цей факт підкреслює боргову природу формування обсягу пропозиції грошей в економіці країни. Оскільки зміна обсягу грошової маси є одним із вагомих чинників інфляції, можна припустити, що запозичення уряду України на внутрішньому ринку капіталу опосередковано впливають на рівень цін.

Зв'язок між грошовим агрегатом М2 і обсягом внутрішнього державного боргу пояснюється описаною вище ФТРЦ, за якою для задоволення попиту держави на запозичення на внутрішньому ринку капіталу використовується борговий інструмент цінних паперів. Переважну частину вагу обсягу внутрішнього державного боргу України становлять цінні папери (станом на 30 листопада 2014 року питома вага цінних паперів у портфелі боргових зобов'язань держави на внутрішньому ринку становила 99.3%). Головними покупцями державних цінних паперів в Україні є два суб'єкти: НБУ і комерційні банки. При цьому перевага за результатами проведення торгів державними цінними паперами на фондовому ринку, починаючи з 2009 ро-

⁵ Україна. Економічний огляд / Світовий банк. — 2014, жовтень. — 2 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/ukraine/World-Bank-Macro-Update-October-2014_UKR-FIN.pdf.

⁶ Розраховано за матеріалами: Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, департамент макроекономічного прогнозування. — 2014. — Випуск 37. — 36 с.

ку, залишається на боці НБУ. Це пояснюється тим, що за стрімкого розкручування спіралі державних запозичень ризику неповернення боргів значно послаблюють мотивацію укладення угод купівлі-продажу комерційними банківськими установами визначеного боргового інструменту (див. таблицю 1). Зважаючи на низький рівень міжнародних резервів країни (9.97 млрд. доларів США в еквіваленті станом на перше грудня 2014 року), використання мобілізаційного інструменту стерилізації проведення торговельних операцій із ОВДП обмежене. Тому для забезпечення фінансування дефіциту бюджету задоволення попиту держави на тимчасово вільні грошові ресурси, які знаходяться на внутрішньому ринку капіталу, відбувається також за рахунок емісійних джерел надходження коштів (станом на 27 листопада 2014 року монетарна база з початку року зросла на 23.4 млрд. грн., або на 7.6%).

Підвищення попиту державної сфери на позичковий капітал сприяє зростанню його вартості на внутрішньому ринку, що звужує інвестиційні можливості підприємств приватного сектору⁷. Ситуація є такою, що величина дохідності гривневих ОВДП, розміщених на первинному ринку, фактично визначає динаміку процентної ставки в національній валюті за кредитами. Так, поряд зі зростанням попиту держави на борговий капітал підвищується ставка дохідності ОВДП, розміщених на первинному ринку. В свою чергу, це спонукає фінансових посередників до активізації процесу акумулювання депозитів шляхом підвищення процентної ставки за банківськими вкладками, що прогнозовано підвищує вартість позичкового капіталу (див. графік 2). Визначена закономірність між зміною вартості позичкового капіталу і зміною дохідності ОВДП пояснюється нарощуванням прискореними темпами, починаючи з початку фінансової кризи 2008–2009 рр., у портфелі активів депозитних корпорацій державних цінних паперів як відносно менш ризикового боргового інструменту (див. таблицю 1). Негативний вплив зростання вартості позичкового капіталу посилюється також за рахунок зни-

⁷ Негативний вплив зростання обсягу внутрішнього державного боргу на вартість позичкового капіталу, який є джерелом кредитування приватного сектору економіки, відомий під назвою “ефекту витіснення”.

Таблиця 1. Порівняльна динаміка обсягу чистих вимог до центральних органів державного управління в розрізі НБУ і депозитних корпорацій (крім НБУ)

Залишки коштів на кінець періоду, млрд. грн.										
	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
НБУ	0.4	0.4	0.4	9.0	52.9	53.7	74.6	100.1	146.9	325.7
Депозитні корпорації (крім НБУ)	3.3	4.2	5.8	16.9	20.2	57.5	60.1	61.2	88.1	104.6
Разом	3.8	4.6	6.2	26.0	73.2	111.2	134.7	161.3	235.0	430.3

Джерело: Національний банк України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.

Графік 2. Порівняльна динаміка дохідності розміщених на первинному ринку ОВДП, номінованих у гривні, та процентної ставки за кредитами в національній валюті, наданими депозитними корпораціями (крім НБУ) нефінансовим корпораціям

Джерело: Національний банк України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua> та розрахунки автора.

ження попиту приватного сектору на кредитні ресурси в зв'язку зі сповільненням економічної динаміки, зафіксованого з другої половини 2012 року одночасно з початком рецесії в промисловості.

КОРОТКОСТРОКОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЗМІНИ ІСЦ В УКРАЇНІ

Встановлені закономірності зв'язку між показниками стану внутрішніх боргових зобов'язань держави і макроіндикаторами розвитку монетарного сектору в Україні було використано при проведенні багатofакторного економетричного моделювання зміни ІСЦ на доказовій базі місячних рядів динаміки за 2006–2014 рр. Метою проведення моделювання є перевірка основних положень ФТРЦ на практичних даних розвитку економіки України. Отримане рівняння, в якому використано відносні показники зміни до попереднього періоду, має вигляд⁸:

$$\ln \Delta \text{CPI} = 0.089 \ln \Delta \text{M2}(-2) + 0.010 \ln \Delta \text{TBill}(-4) + 0.102 \ln \Delta \text{ExchRate}(-1) + 0.628 \text{AR}(1) \quad (2)$$

$$[3.48]^9 \quad [1.765] \quad [5.601] \quad [10.38]$$

$$R^2 = 0.754; F(4.111) = 84.854; SE = 0.007; DW = 1.737,$$

де ΔCPI – відношення ІСЦ до попереднього періоду (база – грудень 2004 року);

$\Delta \text{M2}(-2)$ – відношення значення грошового агрегату М2 з лагом два місяці до попереднього періоду;

$\Delta \text{TBill}(-4)$ – відношення обсягу чистих вимог депозитних корпорацій до центральних органів державного управління в частині цінних паперів (крім акцій) із лагом чотири місяці до попереднього періоду;

$\Delta \text{ExchRate}(-1)$ – відношення значення офіційного курсу обміну гривні до долара США (середньозваженого) з лагом один місяць до попереднього періоду;

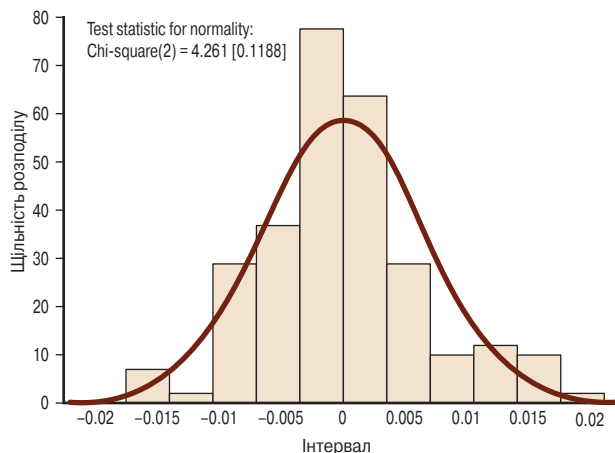
$\text{AR}(1)$ – авторегресійна складова залежної змінної першого порядку.

Економетричні характеристики регресії (2) мають задовільні результати. Враховуючи, що для оцінки зміни показника ІСЦ використано

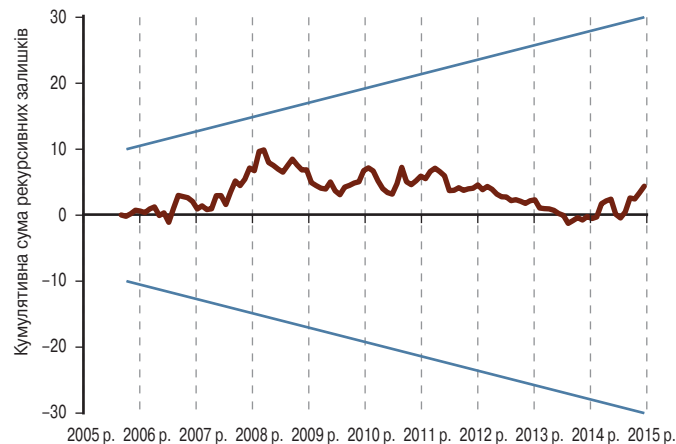
⁸ Моделювання проведено з використанням програмного економетричного пакета GRET.

⁹ У квадратних дужках подано значення t-статистики.

Графік 3. Дисперсія залишків регресії (2)

Графік 4. Результати CUSUM-тесту на стабільність регресії (2)

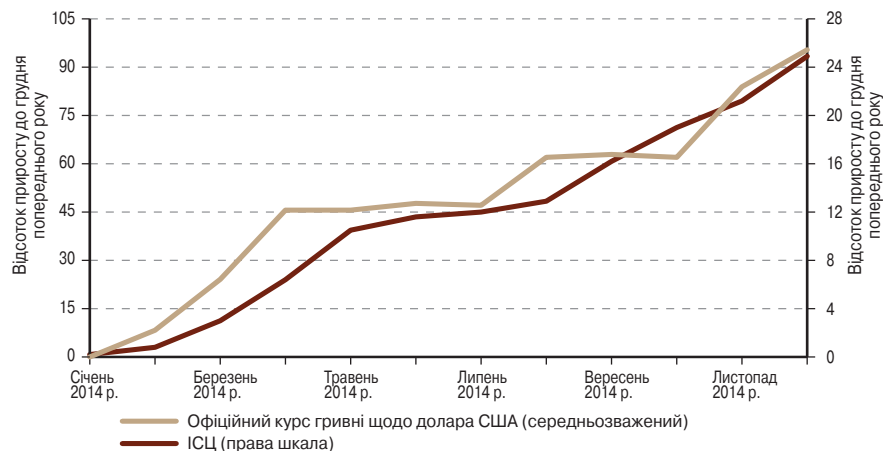
Джерело: авторські розрахунки окремих статистичних характеристик із використанням програмного економетричного пакета GRET.

лише частину потенційних факторів, значення коефіцієнта детермінації 0.75 цілком виправдовує статистичні очікування. За показником значення t -статистики авторегресійна складова залежної змінної має найбільше значення (10.38), що закономірно знижує характеристику DW, яка в цьому разі не є критичним аргументом. Для підтвердження вірогідності рівняння (2) на графіку 3 подано розподіл дисперсії залишків, а на графіку 4 зображено результати проведення CUSUM-тесту на стабільність указаної регресії. Графік дисперсії залишків симетрично вписується в контури теоретичної кривої, а розрахункова лінія CUSUM-тесту коливається навколо нульової позначки, яка мінімізує відхилення результатів модельних розрахунків від фактичних значень зміни ІСЦ на ретроспективному відрізку доказової бази.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ МОДЕЛЮВАННЯ

Якщо не брати до уваги показник інфляційних очікувань (AR), то найбільший вплив на зміну ІСЦ справляють валютні коливання з місячним лагом (значення постійного коефіцієнта регресії 0.096). Далі в напрямі зменшення рейтингу за рангом впливу йдуть зміна грошового агрегату M2 із двомісячним лагом і зміна обсягу державних цінних паперів у портфелі активів депозитних корпорацій із чотиримісячним лагом. Зважаючи на присутність у регресії (2) факторів, які відповідають за стан внутрішнього державного боргу (TBill), а також монетарної змінної (M2), можна констатувати, що процес формування інфляційної динаміки в Україні має ознаки проя-

Графік 5. Формування валютно-інфляційної спіралі в Україні у 2014 році

Джерело: Національний банк України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua> та розрахунки автора.

ву постулатів ФТРЦ. Оскільки динаміка грошового агрегату M2 на 88% корелює зі зміною обсягу внутрішнього державного боргу (див. графік 1), можна констатувати існування активного фінансового впливу за пасивної участі монетарного сектору на цінову динаміку¹⁰.

Присутність у регресії (2) показника зміни значення курсу обміну гривні щодо долара США вказує на ймовірність розкручування валютно-інфляційної спіралі. Зведені статистичні дані зміни ІСЦ і значення курсу обміну гривні щодо долара США до грудня попереднього року підтверджують висловлене припущення (див. графік 5). У цьому випадку знецінення гривні є каталіза-

тором активізації інфляційних процесів в Україні, одним із важливих чинників яких є дисбаланс бюджетних фінансів. Справа в тому, що зміщення балансу між попитом і пропозицією на валютному ринку в бік знецінення національної грошової одиниці зумовлене надмірним тиском надлишкової пропозиції гривні, яка надходить на ринок грошей унаслідок реалізації державних запозичень на внутрішньому ринку капіталу, котрі реалізуються через використання боргового інструменту державних цінних паперів (переважно ОВДП). Висловлене припущення підтверджується наявністю спорідненої динаміки значення курсу обміну гривні щодо долара США й обсягу чистих вимог депозитних корпорацій до центральних органів державного управління в частині цінних паперів, крім акцій, упродовж 2005–2014 рр. (див. графік 6).

¹⁰Згідно з регресією (2) вплив зміни обсягу чистих вимог депозитних корпорацій до центральних органів державного управління в частині цінних паперів (крім акцій) на формування пропозиції широких грошей в Україні розведений у часі в межах квартального терміну.

Графік 6. Порівняльна динаміка валютного курсу і чистих вимог депозитних корпорацій до центральних органів державного управління в частині цінних паперів (крім акцій) в Україні у 2005–2014 рр.

Джерело: Національний банк України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua> та розрахунки автора.

СЦЕНАРНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ

Економетричний аналіз факторів формування інфляційної динаміки в Україні та викладені зауваження щодо закономірностей взаємовпливу між зміною обсягу державних запозичень на внутрішньому ринку, зміною обсягу пропозиції широких грошей і зміною значення валютного курсу дали можливість застосувати регресію (2) для проведення прогнозних сценарних розрахунків середньорічного приросту ІСЦ у 2015 році. В даному випадку єдиним вихідним відносно інших змінних регресії (2) параметром є показник чистих вимог депозитних корпорацій до центральних органів державного управління в частині цінних паперів, крім акцій. Розрахункові прогнозні значення вказаного показника отримано з використанням експоненційного тренду і коефіцієнтів сезонності, усереднених на ретроспективному відрізку даних. Сценарні варіації реалізовано шляхом коригування нахилу експоненти (див. графік 6), за якого сумарні річні прогнозні значення вихідного параметра поетапно змінювалися від 90 до 170 млрд. грн.¹¹ Результати сценарних розрахунків агреговано до річних значень та зведено в таблиці 2.

У 2014 році обсяг ОВДП, розміщених на первинному ринку і номінованих у гривні, становив 218.0 млрд. грн., тоді як у 2013 році аналогічний показник дорівнював 65.2 млрд. грн. У додатку № 2 до Закону України

¹¹ Указані межі зміни показника TBill у рівнянні (2) було задано, виходячи з поточної економічної ситуації та враховуючи ретроспективну динаміку обсягу чистих вимог депозитних корпорацій до центральних органів державного управління в частині цінних паперів, крім акцій.

Таблиця 2. Зведені результати сценарного моделювання ІСЦ залежно від абсолютного збільшення обсягу чистих вимог депозитних корпорацій до центральних органів державного управління в частині цінних паперів, крім акцій, у 2015 році

Сценарії	ІСЦ, % приросту в середньому за рік	Абсолютне збільшення обсягу чистих вимог депозитних корпорацій до центральних органів державного управління в частині цінних паперів (крім акцій), млрд. грн.
1	15.5	94.9
2	16.7	101.7
3	18.0	109.0
4	19.3	116.7
5	20.6	125.0
6	22.0	133.7
7	23.4	143.0
8	24.9	152.8
9	26.4	163.3
10	28.0	174.4

Джерело: розрахунки автора.

“Про Державний бюджет України на 2015 рік” від 28.12.2014 р. № 80-VIII закладено суму фінансування дефіциту бюджету за рахунок внутрішніх позик у розмірі 112.9 млрд. грн. Проте зважаючи на складну економічну ситуацію в країні та враховуючи очікувані темпи падіння вітчизняного ВВП у 2015 році на рівні 4.3%¹², ймовірний перегляд вказаної суми внутрішніх державних позик у бік збільшення. За умови дотримання закладених у бюджеті планових орієнтирів випуску ОВДП можна очікувати, що середньорічні темпи інфляції у 2015 році становитимуть не більше 18–19%. У разі перегляду запланованих обсягів внутрішніх державних запозичень та наближення до минулорічних значень середньорічний приріст ІСЦ може сягнути понад 28%. Тому найвірогіднішим сценарієм є варіант, за якого обсяги випуску ОВДП у 2015 році не перевищать 120–140 млрд. грн. (зважаючи на збільшення питомої ваги зовнішніх позик у загальній сумі державного боргу – 181.0 млрд. грн. обсягу зовнішніх позик порівняно з 112.9 млрд. грн. обсягу запозичень на внутрішньому ринку), а середньорічні

¹² Закон України “Про Державний бюджет України на 2015 рік” від 28.12.2014 р. № 80-VIII.

темпи інфляції при цьому становитимуть не більше 21–23% (див. таблицю 2).

ВИСНОВКИ

Спроба підійти до вивчення природи інфляції в Україні, прояв якої значно активізувався впродовж 2014 року, з позицій пошуку факторів впливу на формування цінової динаміки не лише серед інструментів грошово-кредитного регулювання, а й беручи до уваги результати реалізації податково-бюджетної політики, показала на вагомому домінанту в інфляційному процесі бюджет-

ного розбалансування. Теоретичний аспект дослідження інфляційної проблематики на межі розподілу впливових факторів між показниками розвитку бюджетної сфери й монетарного сектору є предметом вивчення фіскальної теорії рівня цін. Результати економетричного моделювання зміни ІСЦ з використанням доказової бази розвитку монетарного й бюджетного секторів підтвердили практичну значущість базових положень ФТРЦ при визначенні дієвих факторів формування інфляційної динаміки в Україні. Проведене у праці сценарне моделювання середньорічних темпів приросту ІСЦ у 2015 році дало змогу визначити ймовірні значення показника залежно від обсягу чистих вимог депозитних корпорацій до центральних органів державного управління в частині цінних паперів, крім акцій. Таким чином, одним із вагомих факторів, який визначатиме інфляційну динаміку упродовж 2015 року, є межа фіскального розбалансування, якщо точніше – обсяг фінансування дефіциту бюджету за рахунок внутрішніх державних запозичень.

Список використаних джерел

1. Leeper E. *Equilibria under 'active' and 'passive' monetary policies* // *Journal of monetary economics*. — 1991. — No. 27 (1). — P. 129–147.
2. Woodford M. *Monetary policy and price level determinacy in a cash-in-advance economy* // *Economic Theory*. — 1994. — No. 43 (3). — P. 345–380.
3. Sims C. *A simple model for the study of the determination of the price level and the interaction of monetary and fiscal policy* // *Economic theory*. — 1994. — No. 4. — P. 381–399.
4. Buiter W. *The fiscal theory of the price level: a critique* // *Economic journal*. — 2002. — Vol. 112. — P. 459–80.
5. Aiyagari S., Gertler M. *The backing of government bonds and monetarism* // *Journal of monetary economics*. — 1985. — No. 16 (1). — P. 19–44.
6. Canzoneri M., Cumby R., Diba B. *Is the price level determined by the needs of fiscal solvency?* // *NBER Working Paper*. — 1998. — No. 6471. — 38 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w6471.pdf>.
7. Woodford, M. *Fiscal requirements for price stability* // *Journal of money, credit and banking*. — 2001. — No. 33 (3). — P. 669–728.
8. Leeper E., Walker T. *Perceptions and misperceptions of fiscal inflation* // *NBER Working Paper*. — 2012. — No. 17903. — 50 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w17903.pdf>.
9. Betty C., Christos Sh. *Fiscal policy in the European Monetary Union / Board of governors of the federal reserve system, International finance discussion papers*. — 2008. — No. 961. — 37 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov/pubs/ifdp/2008/961/ifdp961.pdf>.
10. Afonso A. *Disturbing the fiscal theory of the price level: can it fit the EU-15?* // *TISEG-UTL Dept. of Economics, Working Paper*. — 2002. — No. 1/2002/DE/CISEP. — 33 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=311122.
11. Henry J., Momigliano S., Hernández de Cos P. *The short-term impact of government budgets on prices: evidence from macroeconomic models* // *Bank of Italy, ECB Working Paper*. — 2004. — No. 0396. — 51 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwp/ecbwp396.pdf>.
12. Zoli E. *How does fiscal policy affect monetary policy in emerging market countries?* // *Bank for International Settlements, BIS Working Papers*. — 2005. — No. 174. — 51 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/work174.pdf>.
13. Komulainen T., Pirttilä J. *Fiscal explanations for inflation: any evidence from transition economies?* // *Bank of Finland, Institute for Economics in Transition, BOFIT Discussion Papers*. — 2000. — No. 11. — 59 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.suomenpankki.fi/bofit_en/tutkimus/tutkimusjulkaisut/dp/Documents/dp1100.pdf.
14. Dabrowski M., Paczynski W., Rawdanowicz L. *Inflation and monetary policy in Russia: transition experience and future recommendations* // *CASE Network studies and analyses*. — 2002. — No. 0241. — 58 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.case-research.eu/upload/publikacja_plik/sa241.pdf.
15. Kirchner R., Weber E., Giucci R. *Inflation in Ukraine: results and policy implications of an empirical study* // *German Advisory Group, Institute for Economic Research and Policy Consulting, Policy Paper Series*. — 2008, October. — 28 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2008/pp_05_2008_en.pdf.

Монети України/

Про введення в обіг пам'ятної монети “Михайло Вербицький” Putting into circulation the commemorative coin “Mykhailo Verbytskyi”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні особистості України”, 4 березня 2015 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 2 гривні, присвячену 200-річчю від дня народження Михайла Михайловича Вербицького — українського композитора, громадського діяча, хорового диригента, священника Української греко-католицької церкви, автора музики Державного гімну України.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса — 12,8 г, діаметр — 31,0 мм, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі розміщено: вгорі напис — **УКРАЇНА**, стилізовану композицію: на тлі Державного прапора України рядки — **ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА / І СЛАВА, І ВОЛЯ, / ЩЕ НАМ, БРАТТЯ / МОЛОДІ, / УСМІХНЕТЬСЯ / ДОЛЯ.**, під якими — малий Державний герб України,

праворуч і ліворуч зображено групи викопавців гімну; внизу — номінал **2 / ГРИВНІ**, рік карбування монети — **2015** (праворуч), логотип Монетного двору Національного банку України (ліворуч).

На реверсі зображено портрет Михайла Вербицького, ліворуч від якого — рослинний орнамент, ліру, під нею стилізований нотний ряд; роки життя: **1815** (ліворуч), **1870** (праворуч) та внизу праворуч — напис півколом: **МИХАЙЛО ВЕРБИЦЬКИЙ**.

Художник — Микола Кочубей.

Скульптори — Анатолій Дем'яненко, Володимир Атаманчук.

Пам'ятна монета номіналом 2 гривні “Михайло Вербицький” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів. □

ЕКСКЛЮЗИВ/

Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2015 року

Basic indices of banks of Ukraine activities as of 1 March 2015

№ п/п	Назва показника	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.01. 2011 р.	01.01. 2012 р.	01.01. 2013 р.	01.01. 2014 р.	01.01. 2015 р.	01.03. 2015 р.
1	Кількість банків, що мають банківську ліцензію	184	182	176	176	176*	180*	163*	151*
1.1	Із них: з іноземним капіталом;	53	51	55	53	53	49	51	49
1.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	17	18	20	22	22	19	19	19
2	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	36.7	35.8	40.6	41.9	39.5	34.0	32.5	32.3
Активи, млн. грн.									
1	Активи, всього	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 316 852	1 669 397
1.1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 267 892	1 408 688	1 520 817	2 008 650
2	Готівкові кошти та банківські метали	20 668	21 725	26 749	27 008	30 346	36 390	28 337	30 395
3	Кошти в Національному банку України	18 768	23 337	26 190	31 310	33 740	47 222	27 554	27 505
4	Кореспондентські рахунки, відкриті в інших банках	40 406	51 323	67 596	78 395	99 472	78 106	99 752	172 799
5	Кредити надані	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327	911 402	1 006 358	1 309 228
5.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	472 584	474 991	508 288	580 907	609 202	698 777	802 582	1 047 521
5.2	кредити, надані фізичним особам	268 857	222 538	186 540	174 650	161 775	167 773	179 040	230 461
6	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	2.3	9.4	11.2	9.6	8.9	7.7	13.5	16.8
7	Вкладення в цінні папери	40 610	39 335	83 559	87 719	96 340	138 287	168 928	210 951
8	Резерви за активними операціями банків	48 409	122 433	148 839	157 907	141 319	131 252	204 931	340 203
Пасиви, млн. грн.									
1	Пасиви, всього	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 316 852	1 669 397
2	Капітал	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	192 599	148 023	80 054
2.1	У тому числі: статутний капітал	82 454	119 189	145 857	171 865	175 204	185 239	180 150	179 904
3	Зобов'язання банків	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872	1 085 496	1 168 829	1 589 343
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	143 928	115 204	144 038	186 213	202 550	234 948	261 372	340 965
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	73 352	50 511	55 276	74 239	92 786	104 722	102 527	110 241
3.2	Кошти фізичних осіб;	213 219	210 006	270 733	306 205	364 003	433 726	416 371	537 815
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	175 142	155 201	206 630	237 438	289 129	350 779	319 121	407 415
Довідково									
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	123 066	135 802	160 897	178 454	178 909	204 976	188 949	117 654
2	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (H2), %	14.01	18.08	20.83	18.90	18.06	18.26	15.60	7.37
3	Доходи, млн. грн.	122 580	142 995	136 848	142 778	150 449	168 888	210 201	57 091
4	Витрати, млн. грн.	115 276	181 445	149 875	150 486	145 550	167 452	263 167	131 622
5	Результат діяльності, млн. грн.	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-52 967	-74 531
6	Рентабельність активів, %	1.03	-4.38	-1.45	-0.76	0.45	0.12	-4.07	-31.95
7	Рентабельність капіталу, %	8.51	-32.52	-10.19	-5.27	3.03	0.81	-30.46	-348.82

* Із них один банк має ліцензію санаційного банку.

Матеріал підготовлено працівниками департаменту банківського нагляду Національного банку України.

Вітаємо!/

Ігор Дорошенко – “Фінансист року”

Ihor Doroshenko is the “Financier of the Year”

Голова правління банку “Михайлівський” Ігор Дорошенко отримав почесне звання “Фінансист року”.

21 березня у столичному Національному палаці мистецтв “Україна” відбулося нагородження переможців та вшанування лауреатів дев’ятнадцятої загальнонаціональної програми “Людина року – 2014”, які досягли найбільших успіхів у різних сферах людської діяльності. Зважаючи на ситуацію на сході нашої країни, лейтмотивом цьогорічного заходу стали героїзм і нескореність військових захисників та самовідданість волонтерів, представники яких також були учасниками церемонії.

On 21 March, in the National Palace of Arts “Ukraine”, there was held a solemn ceremony, at which there were honored laureates and winners of the 19th nationwide program “Person of the Year – 2014”. The participants of the program succeeded the most in various areas of human activities. Taking into account the situation in the east of our country, heroism and fortitude of Ukrainian soldiers as well as selflessness of volunteers were the keynote of the ceremony. Representatives of the volunteers also participated in the ceremony.

Урочисте дійство проходило під девізом “Місія єднання” і було пронизане загальною об’єднавчою ідеєю, такою потрібною українцям у цей нелегкий час. Переможців і лауреатів визначали у номінаціях “Міський голова року”, “Промисловець року”, “Спортсмен року”, “Меценат року”, “Юрист року”, “Менеджер року” та інших. Було вручено також міжнародні та спеціальні премії “Людина року” за 2014 рік. Їх володарями стали Президент Литви Даля Грибаускайте, Надзвичайний і Повноважний Посол Азербайджану в Україні Мадатлі Абдулла та народний артист Грузії, співак Вахтанг Кікабідзе. Спеціальні премії отримали керівник ГО “Офіцерський корпус” Володимир Рубан, керівник благодійного фонду “Крила фенікса” Юрій Бірюков та головний лікар Дніпропетровської обласної клінічної лікарні імені Мечникова Сергій Риженов.

За перемогу в номінації “Фінансист року” змагалися голова правління Універсал-банку Ігор Волох, голова ради директорів Дельта-банку Олена Попова та голова правління

банку “Михайлівський” Ігор Дорошенко, який і отримав почесне звання. Переможець працює в банківській сфері з 1997 року. З 14 червня 2013 року очолив новостворений банк, який за цей короткий період часу існування здобув визнання клієнтів, вивів на ринок 35 карткових продуктів, запустив кредитування населення та цікаві депозитні програми, відкрив 58 відділень, 54 міні-офіси і більше 2 700 точок продажу по всій Україні, створив понад 1 600 робочих місць. Рейтингове агентство IBI-Rating присвоїло банку “Михайлівський” високий рейтинг надійності банківських вкладів.

Щиро вітаємо переможців та учасників програми “Людина року” і бажаємо нових здобутків на благо нашої Батьківщини!

Микола Пацера,
Mykola Patsera,

“Вісник Національного банку України”.
“Herald of the NBU”.

Фото Владислава Негребецького та з архіву проекту.
Photos by Vladyslav Nehrebetskyi and from the project archives.

Дослідження/

■ **Ольга Шпенюк**
Olha Shpeniuk

Молодший науковий співробітник Державної установи "Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України"

Junior Staff Scientist of the Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine

E-mail: olinka@e-mail.ua

Досвід використання валютно-курсової політики як інструменту впливу на національну конкурентоспроможність у країнах, що розвиваються

Experience of using the exchange rate policy as an instrument of influence on the national competitiveness in developing countries

У статті досліджено роль політики управління валютним курсом як інструменту макроекономічного регулювання. Узагальнено міжнародний досвід та виявлено нові тенденції вибору оптимального валютного режиму в країнах, що розвиваються. Особливу увагу зосереджено на перевагах помірно заниженого обмінного курсу національної валюти.

The article considers the role of the exchange rate management as an instrument for macroeconomic regulation. The author analyzes the international experience and new tendencies when choosing the optimal exchange rate regime in developing countries. Special attention is paid to benefits of the moderately undervalued exchange rate of the national currency of the mentioned countries.

Ключові слова: валютний курс, валютний режим, девальвація, конкурентоспроможність національної економіки.

Key words: exchange rate, exchange rate regime, devaluation, competitiveness of a national economy.

На сучасному етапі глобалізації, в умовах посилення взаємовпливу країн між собою, зростає і набуває нових особливостей конкуренція не лише між окремими країнами чи галузями, а й між новими міждержавними об'єднаннями. У зв'язку з цим підвищується увага до ролі ключових макроекономічних параметрів, зміна яких здатна стимулювати зростання міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. Одним із найважливіших серед таких параметрів є валютний курс. Зміна курсу національної валюти відображає практично всю сукупність макроекономічних процесів, що визначають економічні позиції країни відносно головних світових економічних центрів.

У цьому контексті регулювання режиму валютного курсу є одним із вагомим інструментів макроекономічного регулювання і визначає механізм фор-

мування курсу національної валюти. В економічній літературі досліджено і виявлено багато каналів, через які вибір режиму обмінного курсу може впливати на стан економіки. Вважається, що плаваючий валютний курс сприяє швидкій адаптації економіки до макроекономічних шоків. Водночас невизначеність щодо майбутніх параметрів валютного курсу може мати негативні наслідки для інвестиційної активності, а в підсумку – для економічного зростання в цілому.

ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ РЕЖИМУ ВАЛЮТНОГО КУРСУ В КРАЇНАХ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Вагомим аргументом на користь режиму фіксації курсу вважається нерозвинутість інфраструктури фінансового сектору, недостатня глибина і ліквідність валютного ринку,

високі інфляційні очікування, слабка фіскальна та грошово-кредитна дисципліна, що частково обмежує ефективність дії механізмів самозбалансування валютних ринків. Разом із тим необхідність мати достатні обсяги міжнародних резервів, гнучку систему цін як основного адаптера економіки, а також необхідність проведення вкрай виваженої фіскальної і монетарної політики в умовах підвищення чутливості внутрішніх процентних ставок до динаміки світових процентних ставок, велика вразливість до спекулятивних атак є вагомими обмеженнями щодо запровадження режиму фіксованого валютного курсу.

Крім цього, вибір політики валютного курсу фактично є не просто вибором між фіксованим і вільно плаваючим курсом, а й певним діапазоном можливих варіантів із різними ступенями фіксації та курсової гнучкості.

Так звані кутові, або кардинальні рішення є оптимальними у довгостроковому періоді, особливо у тих країнах, які лібералізували свої зовнішні рахунки капіталу. Проміжні рішення часто є найкращими для перехідних періодів, до завершення зовнішньої та внутрішньої лібералізації. Отже, проблема вибору оптимального валютного режиму полягає у ступені готовності національної економіки, в тому числі фінансової системи та внутрішніх інститутів, адекватно реагувати на виклики, пов'язані з реалізацією того чи іншого режиму.

Фіксований валютний курс (або високий рівень фіксації валютного курсу) переважає тоді, коли головні дисбаланси в економіці мають внутрішнє походження і спричинені переважно грошово-кредитними чинниками (наприклад, зміною попиту на гроші), впливаючи, таким чином, на загальний рівень цін. Гнучкий валютний курс (або високий рівень гнучкості формування валютного курсу) є прийнятнішим, якщо дисбаланси мають об'єктивний характер, наприклад, — зміна у смаках споживачів або технологіях, які впливають на відносні ціни вироблених товарів. Практичний досвід використання різних режимів валютного курсу свідчить про те, що за умови невідповідності обраної стратегії реальній економічній ситуації вона може лише поглибити проблеми у фінансовій сфері країни.

Експерти сходяться на думці, що, будучи важливим інструментом стабілізації і якорем грошово-кредитної політики, за нерозвинутої фінансової системи режим валютного курсу є значно вагомішим фактором зростання у країнах, що розвиваються, ніж у розвинутих. Зокрема, французькі дослідники В.Кудерт і М.Дюберт (Coudert V., Dubert M.), досліджуючи квартальні показники 10 азіатських країн упродовж 1990–2001 рр., з'ясували, що вищих темпів економічного зростання досягають країни з гнучким валютним курсом, тоді як режим фіксованого валютного курсу сприяє зниженню темпів інфляції. Регресійний аналіз дає змогу виявити негативний вплив фіксованого валютного курсу на економічне зростання порівняно з режимом керованого плавання. Проміжний режим у формі валютної прив'язки визнаний найоптимальнішим, оскільки його застосування дає змогу забезпечити середні темпи інфляції та економічного зростання [1].

Масштабні дослідження Міжнародного валютного фонду (МВФ) на базі 187 країн — членів МВФ засвідчують, що режими з різними формами прив'язки обмінного курсу національної валюти в довгостроковому періоді дають змогу країнам із ринками, що формуються, підтримувати нижчі темпи інфляції, зменшувати волатильність номінального і реального обмінних курсів, забезпечувати більшу відкритість торгівлі, а всі ці фактори сприяють підвищенню темпів економічного зростання.

Одночасно такі режими можуть призводити до завищення обмінного курсу. У цьому випадку конкурентоспроможність національної продукції знижуватиметься, що призведе до гальмування економічного розвитку. Плаваючі обмінні курси пов'язані з меншим ризиком завищення номінального обмінного курсу, але вони не дають змоги країнам із ринками, що формуються, ефективно стримувати темпи інфляції та їхню волатильність. Вони також не стимулюють процеси торговельної інтеграції. Використовуючи проміжні режими обмінного курсу, країни, що розвиваються, можуть ефективніше збалансувати внутрішнє виробництво і зовнішню торгівлю, а також підвищити темпи зростання середньодушового випуску на 0.5 в. п. порівняно з іншими режимами [2].

У зв'язку із зазначеними вище положеннями чимало країн, що розвиваються, проводячи цілеспрямовану реформу валютного режиму у бік підвищення гнучкості курсоутворення, дотримуються проміжних валютних режимів. Наприклад, у Чилі перехід до плаваючого курсу тривав понад 14 років, у Польщі — більше 5 років. Результати дослідження МВФ свідчать, що лише у 39% випадків контрольовані переходи були проведені у відносно стислі терміни, тоді як у 61% випадків органи влади здійснювали тривалу серію кроків, спрямованих на підвищення гнучкості валютного курсу [3].

Спеціалісти МВФ А.Гош та інші (Atish R. Ghosh and other) у своїй праці “Управління обмінним курсом і криза сприйняття: переоцінка” (Exchange Rate Management and Crisis Susceptibility: A Reassessment) виокремили три етапи еволюції режимів валютного курсу у країнах, що розвиваються, третім з яких є посткризова актуалізація проміжних режимів валютного курсу, а саме — керованого плавання.

На основі даних за 1980–2011 рр. з 50 країн, що розвиваються, було доведено, що проміжні валютні режими справді найвразливіші до банківських і валютних криз, але де-факто при дотриманні режиму керованого плавання — як підкласу проміжних режимів — зменшується сприйнятливість національної економіки до криз та ризиків. У цьому контексті вони також довели, що чіткої межі між безпечним і ризикованим керованим плаванням немає, однак такою лінією розмежування може бути ступінь втручання центральних банків [4].

Таким чином, оптимальним для певної країни є такий валютний режим, який стимулює економічне зростання, зводить до мінімуму макроекономічну нестабільність і коливання рівнів продуктивності, реального споживання, внутрішніх цін та інших макроекономічних показників. У цьому контексті та з метою захисту від зовнішніх шоків для розвинутих країн привабливішим є плаваючий режим валютного курсу, тоді як для менш розвинутих країн у разі втрати контролю центрального банку над курсовою динамікою виникає небезпека уповільнення темпів економічного розвитку, тому такі країни частіше застосовують проміжні валютні режими.

ВАЛЮТНИЙ КУРС ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Країни, що розвиваються, часто використовують валютний курс як інструмент економічної політики. Як правило, це пов'язано зі стимулюючим впливом ослаблення національної валюти на збільшення чистого експорту. Зростання рентабельності експортних операцій в умовах, коли витрати експортерів виражені у національній валюті, а виручка — в іноземній, сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції експортно-орієнтованого сектору і, як результат, його виробничих можливостей. Це дає змогу підвищити зростання обсягів випуску продукції та підвищити зайнятість в економіці в цілому. Якщо поглянути з позицій середньо- і довгострокових перспектив, то занижений валютний курс можна вважати одним із інструментів структурної модернізації економіки, оскільки він стимулює приплив ресурсів до підприємств-експортерів, які в результаті можуть більше інвестувати у

власне виробництво, здійснюючи при цьому технічне оновлення своїх підприємств.

Професор Гарвардського університету Д.Родрік (Rodrik D.) розробив модель, у якій довів, що в країнах, котрі активно беруть участь у міжнародній торгівлі, порушення рівноважного валютного курсу приводить до прискорення економічного зростання [5]. Французькі економісти Ф.Агйон, Ф.Бакче та інші (Ph.Aghion, Ph.Bacchetta, and other), розглядаючи валютний курс як фактор підвищення продуктивності праці, довели, що зміцнення обмінного курсу національної валюти справляє негативний вплив на економічний розвиток, особливо в бідних країнах [6].

Російські вчені В.Полтерович і В.Попов називають дві причини встановлення відносно низького валютного курсу в країнах, що розвиваються:

1) слабкий рівень економічного розвитку країни зумовлює заниження цін на вітчизняні товари, обтяжуючи таким чином платіжний баланс унаслідок втечі капіталу та обслуговування боргів (неполітична);

2) уряд або центральний банк свідомо використовують політику недооцінки обмінного курсу національної валюти в ролі інструменту стимулювання експортоорієнтованих галузей (політична).

При цьому вчені зазначають, що з теоретичного погляду стимулювати економічний розвиток може як завищений обмінний курс, так і занижений — залежно від того, на якому етапі індустріалізації перебуває країна: якщо на початковому, то курс повинен бути завищений для заохочення імпорту машин та обладнання, а на подальших етапах необхідно переходити до заниженого курсу для створення захисту національних виробників та стимулів для експортерів [7].

Спеціалісти ООН стверджують, що утримання валютного курсу на заниженому рівні стимулює національний технологічний розвиток і опосередковано сприяє освоєнню нових методів для проникнення на глобальні ринки. Більше того, наголошують вони: конкурентний валютний курс дає змогу інтенсифікувати виробництво і в інших секторах національної економіки, оскільки експортерам вигідніше придбавати матеріали та комплектуючі вироби на вітчизняному ринку.

В історичному ракурсі політика управління валютним курсом, яка ма-

ла на меті підтримання низького курсу національної валюти і використовувалася як інструмент промислової політики для експансії експорту й обмеження імпорту, була притаманною для стадії експортоорієнтованого зростання економіки¹. На думку професора Колумбійського університету Я.Бхагваті (Bhagwati J.N.), політика ефективного обмінного курсу, яка має збалансований вплив як на експорт, так і на імпорт, є основою для політики стимулювання експорту [8].

У своїх дослідженнях Б.Баласса (Balassa B.) наголошує, що експортна орієнтація країн, які розвиваються, підвищує продуктивність, сприятливо впливає на розміщення ресурсів, використання виробничих потужностей, масштаби виробництва і зміни технології. У зв'язку з цим він робить висновок, що найперспективнішою моделлю зростання країн має бути поєднання політики стимулювання експорту й імпортозаміщення з акцентом на провідній ролі експорту. При цьому збільшення експортної квоти країни має позитивний вплив на її економічне зростання, тоді як імпортозаміщення за умови вузьких меж національних ринків його стримує [9].

Яскравим прикладом стадійності модернізації та відповідних їй етапів економічної політики є східноазійські країни “економічного дива” — так звані азійські економічні тигри (Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг), тобто ті, яким за останні 50 років вдалося перейти із категорії країн, що розвиваються, до категорії розвинутих. У цьому контексті Б.Баласса стверджує, що експортоорієнтована східноазійська модель була ближчою до реалій світової економіки, ніж в інших країнах, які розвиваються, оскільки в концепції розвитку цього регіону лежить визнання необхідності активної взаємодії національних економік з іноземним капіталом, всебічного використання переваг міжнародного поділу праці [9]. Відомий учений Я.Бхагваті (Bhagwati J.N.), базуючись на емпіричному дослідженні економік країн Далекого Сходу, наголошує, що зовнішньо орієнтована економічна стратегія у цих країнах була вельми успішною, і це дало їм змогу досягнути значних темпів економічного зростання [10].

¹ В історичному ракурсі розрізняють чотири стадії модернізації економіки: 1) початкова стадія (індустріалізація); 2) стадія ініціації експортоорієнтованого зростання; 3) стадія стимулювання прискореного розвитку; 4) стадія розвинутого ринку.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ВАЛЮТНО-КУРСОВОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЇХНЬОГО ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Економічні успіхи нових індустріальних країн, наприклад Китаю, та завоювання ними нових позицій на світових ринках, зокрема динамічне зростання обсягів експорту в 1980–2000 рр., значно розширили глобальну зону дії цінової конкуренції. Як уже зазначалося, заниження обмінного курсу національної валюти було стратегічним маневром промислової політики деяких азійських країн, у яких при встановленні обмінного курсу національної одиниці на рівні 50–70% паритету купівельної спроможності (ПКС) темпи зростання ВВП на душу населення становили 4–7%, співвідношення експорту і ВВП зросло в межах 10–40% (у Сінгапурі — до 160%), а частка інвестицій в економіці перевищила 30%.

ПІВДЕННА КОРЕЯ

Переходячи до досвіду окремих країн, варто наголосити, що в економічній політиці післявоєнної Республіки Корея дослідники виокремлюють три послідовних етапи:

1. **Імпортозаміщення** (1954–1960 рр.). В 1950-ті роки домінантою корейської економічної політики було імпортозаміщення, основний акцент робився на розвитку власної легкої промисловості. Для цього періоду характерні помірна інфляція, бюджетний дефіцит, дефіцит платіжного балансу, високий рівень безробіття.

2. **Орієнтація на зовнішні ринки** (1961–1979 рр.). На початку 1960-х рр. уряд розпочав системну координацію економічного розвитку. У 1962 році був прийнятий перший п'ятирічний план. У 1964-му тут запровадили систему підтримки експорту, яка включала багато інструментів:

- встановлення пільгових тарифів на імпортне обладнання, необхідне для виробництва експортної продукції;
- звільнення експортних виробництв від сплати непрямих податків;
- зниження податку на прибуток, отриманого від експортних операцій;
- створення державних резервних фондів для покриття непередбачуваних втрат при експорті;
- запровадження прискореної

Таблиця 1. Темпи зростання економік країн Південно-Східної Азії у 1960–2013 рр.

Країна	1960–1980 рр.	1981–2002 рр.	2003–2006 рр.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Китай	4.9	9.5	11	14.2	9.6	9.1	10.4	9.3	7.7	7.7
Гонконг	9.5	5.1	8.4	6.4	2.2	-2.8	6.8	4.8	1.5	2.9
Індонезія	6.0	5.1	5.3	6.3	6.0	4.5	6.2	6.5	6.3	5.8
Японія	7.4	2.4	2.0	2.4	-1.2	-5.2	4.7	-0.5	1.8	1.6
Південна Корея	7.8	7.1	4.1	5.1	2.3	0.2	6.5	3.7	2.3	3.0
Малайзія	7.2	6.1	5.8	6.5	4.7	-1.7	7.4	5.2	5.6	4.7
Сінгапур	9.3	6.8	8.8	8.5	1.8	-1.3	15.2	6.1	2.5	3.9
Таїланд	7.5	5.9	5.7	4.9	2.5	-2.2	7.8	0.1	7.7	1.8

Джерело: Світовий банк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://databank.worldbank.org>.

амортизації основного капіталу експортних підприємств;

- надання пільгових кредитів;
- встановлення пільгових тарифів на електроенергію тощо.

Середні темпи зростання ВВП становили у 1963–1966 рр. 7.8%, а в 1967–1971 рр. – 10.5%; зростання експорту в 1967–1971 рр. становило 33.7%; ВВП на душу населення зріс із 87 доларів США у 1962 році до 293 доларів США у 1972-му; рівень безробіття зменшився з 8.3% у 1963 році до 4.5% у 1971-му.

3. **Збалансування та стабілізація економіки** (після 1980 р.). Ч.Френк, К.Кім і Л.Вестфаль (Frank C.R. Jr. K.S. Kim, and L.E. Westphal) у своєму дослідженні на основі методу дезагрегації затрат-випуску довели, що протягом 1950-х років вклад політики імпортозаміщення в економічне зростання Південної Кореї становив 34.4%, тоді як розширення експорту сприяло зростанню ВВП країни на 18%. Проте вже у 1963–1973 рр. ситуація дещо змінилася: серед інших джерел зростання ВВП роль експансії експорту становила 35.8% (див. таблицю 2) [11].

Грошово-валютні відносини у Республіці Корея в 1950–1960-х роках розвивалися в умовах множинності валютних курсів. Паралельно функціонували офіційний курс, ринковий курс, за яким проводилися торги сертифікатами на “експортні долари”,² і “чорноринковий курс” долара США (greenback rate).

При встановленні офіційного об-

мінного курсу уряд Південної Кореї керувався угодою, укладеною зі США, більше відомою як “розширена угода щодо воні” (“won advanced agreement”), в результаті якої курс корейської національної валюти був завищеним. Такий курс воні був несприятливим для двосторонньої торгівлі з Японією, а спроби проведення девальвацій упродовж 1950–1960 рр. спричинили значні суперечки між урядами Південної Кореї і США. Тому в серпні 1955 року за домовленістю між двома урядами офіційний курс було встановлено на рівні 50 вон за долар США, в майбутньому він встановлювався на основі індексу оптових цін (базовим був індекс вересня 1955 року). Після відносно довгого періоду цінової стабільності індекс оптових цін на кінець 1959 року сягнув 130.2, на що уряд Південної Кореї відповів трисерійною девальвацією офіційного курсу національної валюти впродовж лютого 1960-го – лютого 1961 року: 65 /, 100 / і 130 вон / долар США.

Завищення курсу корейської національної валюти у 1950-х роках мало значний стримуючий ефект для експортної експансії. Проте девальвація 1960–1961 рр. сприяла обмеженню зростання споживання в країні та нівелювала негативний вплив на промислове виробництво переоціненої воні, що дало поштовх до зростання рівня конкурентоспроможності південнокорейських товарів та збільшення експортного потенціалу краї-

ни. Крім девальваційного фактора, високу конкурентоспроможність південнокорейських товарів, як і інших країн Південно-Східної Азії, забезпечували низький рівень виробничих витрат і використання дешевої робочої сили. У зв’язку з цим увага уряду щодо виробничого планування акцентувалася на трудомістких галузях легкої промисловості, зокрема текстильній та швейній, в яких Південна Корея мала відносні переваги.

У 1961 році було запроваджено нову систему контролю за обмінним курсом, припливом короткострокового капіталу та впливом капіталу, а також ліквідовано множинність валютних курсів. У травні 1964 року корейський уряд провів чергову девальвацію – від 130 вон / долар США до 256.5. Після цього було оголошено реформу щодо остаточного переходу до єдиного валютного курсу в березні 1965 року. Відповідно до нової системи Банк Кореї щоденно оголошував валютний курс, який формувався на основі цін на валютні сертифікати, якими торгували на вільних валютних ринках. Саме цей курс вважався офіційним. Із 1968-го до 1971 року відбулося ще декілька незначних девальвацій національної валюти Республіки Корея, а в 1971 році знову відбулася різка девальвація.

Упродовж 1970-х років вектор економічного зростання Південної Кореї змінився, пріоритетним став розвиток важкої промисловості (чорна металургія, суднобудування, нафтохімічна галузь, автомобілебудування тощо). Уряд насамперед прагнув розвивати великі промислові підприємства, так звані чаеболи (chaebol), які були головними отримувачами кредитів від державних банків. Обсяг пільгових кредитів експортерам у цей час збільшився (з 5.1% усіх внутрішніх кредитів у 1966 році до 20.5% – у 1978-му). Пільгові ставки становили 7.7% у 1966 році і 10.6% – у 1978-му за комерційних ставок відповідно 26.4% і 19.0%.

Обмінний курс південнокорейської національної валюти до кінця 1970-х залишався фіксованим щодо

Таблиця 2. Джерела економічного зростання Республіки Корея

Вид джерела	Відсотки	
	1956–1960 рр.	1963–1973 рр.
Імпортозаміщення	34.4	10.6
Розширення експорту	18.0	35.8
Внутрішній попит і впровадження технологічних інновацій	47.6	53.6
Усього	100.0	100.0

Джерело: [11].

² Експортери свої експортні доходи, деноміновані в доларах США, ставили на депозитний рахунок у центральному банку, який видавав їм сертифікати. Ці сертифікати експортери могли купувати і продавати на ринку. Існували ринкові курси “експортних доларів Японії” – курс, за яким здійснювалася торгівля доларами США, отриманими від експорту в Японію; ринкові курси “інших експортних доларів” – курс, за яким здійснювалася торгівля доларами США, отриманими від експорту в інші регіони.

Таблиця 3. Основні показники економічного зростання Південної Кореї у 1960–1989 рр.

Рік	ВВП на душу населення (доларів США)	ВВП (млрд. доларів США)	Зростання ВВП, %	Експорт (млн. доларів США)	Обмінний курс (вона/долар США)
1960	79	2	1.2	33	65
1961	82	2.1	5.9	41	130
1964	103	2.9	9.7	120	256
1968	169	5.2	11.3	486	281.5
1973	396	13.5	12.3	3 284	397.5
1974	542	18.8	7.4	4 516	484
1980	1 632	62.2	-2.1	17 214	659.9
1981	1 797	69.2	6.5	20 747	700.5
1982	1 892	74.4	7.2	20 934	748.8
1983	2 062	82.3	10.7	23 272	795.5
1986	2 611	107.6	11	34 128	861.4
1987	3 248	135.2	11	46 560	792.3
1988	4 302	180.8	10.5	59 973	684.1
1989	5 199	220.7	6.1	61 408	680

Джерело: [14].

долара США. У цей час темпи економічного зростання Південної Кореї були вельми високими (див. таблицю 3). 1979 року уряд цієї країни ухвалив програму макроекономічної стабілізації й мікроекономічних реформ, під час реалізації якої в січні 1980 року національна валюта девальвувала ще на 20%. У результаті реалізації цієї програми та двадцятипроцентної девальвації обсяги експорту Південної Кореї зростали, а дефіцит поточного балансу зменшувався.

У 1980 році валютний курс вони прив'язують до кошика з п'яти валют – долар США, японська єна, німецька марка, фунт стерлінгів і канадський долар. Зазначимо, що прив'язка до кошика валют робить країну менш вразливою до волатильності обмінних курсів її основних торговельних партнерів, що у випадку Республіки Корея здебільшого мало відношення до японської єни і долара США, і фактично вважалось аналогічним прив'язці до однієї валюти. Однак на практиці майже усі країни, які офіційно переходили до режиму прив'язки до кошика валют, публічно не оголошували питому вагу кожної валюти в цьому кошику і за необхідності змінювали її. У зв'язку з цим МВФ офіційно класифікував валютний режим Південної Кореї як “регульоване плавання”.

Під тиском західних країн, а особливо США, які негативно відреагували на нарощування позитивного сальдо торговельного балансу Південної Кореї, уряд країни змушений був девальвувати вону. Її курс у 1988–1989 рр. зріс до 825 / долар США. Незважаючи на певне подальше зменшення, такий вимушений крок ви-

явився важким ударом для корейської економіки. До 1990 року зростання обсягів експорту припинилося, виник дефіцит торговельного балансу, різко знизилися темпи економічного зростання.

ТАЙВАНЬ

У Республіці Китай (Тайвань) координація економічної політики здійснювалася Радою з міжнародної економічної кооперації та розвитку (в середині 1960-х років), пізніше – Економічною плановою радою, згодом перейменованою в Економічну раду з планування та розвитку. Вже самі назви цих установ свідчать про переконаність тайванських керівників у необхідності планування. Під керівництвом уряду реалізовувалися великомасштабні проекти, спрямовані спочатку на будівництво сучасних фабрик (1960-і рр.), потім – на організацію зон експортної продукції і вже в 1980-ті роки – на створення парку високотехнологічних фірм.

Внутрішньоорієнтована економічна політика, яка проводилася тайванською владою у 1952–1960 рр., досить швидко вичерпала свій потенціал, оскільки обмежений внутрішній ринок Тайваню став вельми насиченим, відбулося уповільнення зростання продуктивності праці, під питанням стало надання фінансової допомоги США. Це призвело до радикальної зміни стратегії індустріалізації.

У 1960 році було опубліковано Програму економічних та фінансових реформ Тайваню, яка складалася з 19 пунктів та була розрахована на чотири роки. Основна мета програми – сприяння економічному розвитку шляхом

зменшення видатків на оборону та подолання негативних наслідків попередньої політики, орієнтованої на внутрішній ринок. Програма складалася з таких основних блоків:

- **реформа банківської системи**, в тому числі відокремлення центрального банку від комерційних;
- **поліпшення фіскальної політики**, а саме вдосконалення системи оподаткування і зменшення видатків на оборону;
- **сприяння зростанню національних заощаджень та інвестицій** за домінування приватного сектору;
- **реформа валютного курсу та сприяння експорту**.

Передумовою реформи валютного курсу в рамках здійснення експортно-орієнтованої політики було проведення у 1958 році девальвації нового тайванського долара на 40% (із 24.7 до 40 за долар США) і перехід від системи множинних курсів до єдиного валютного курсу. Низькі показники обсягу експорту Тайваню, як і Південної Кореї, у цей період були зумовлені переоціненою валютою, а така девальвація і реформа системи обмінного курсу, яка завершилася у 1960 році, значно посилила конкурентоспроможність експорту і сприяла підвищенню темпів зростання ВВП.

Ці реформи були доповнені низкою інших ініціатив в економічній політиці. Як і в Південній Кореї, на Тайвані застосовувалися пільгові тарифи на імпорт, необхідний для виробництва експортних товарів, низькі кредитні ставки для експортерів (відсоткові ставки були диференційованими залежно від валюти погашення), а також надання їм преференцій у доступі до кредитних ресурсів. Завдяки проведеним реформам експорт Тайваню впродовж 1960–1970-х рр. зростав із середніми темпами 24.6%, а ВВП – 9.6% (див. таблицю 4).

СІНГАПУР

Якщо Південна Корея і Тайвань для досягнення високих темпів економічного зростання здебільшого поклалися на політику заниженого обмінного курсу своїх валют, то пріоритетом валютно-курсової політики Сінгапуру було підтримання сильної національної валюти для нейтралізації впливу імпортної інфляції та забезпечення неінфляційного зростання за рахунок підтримання номінального ефективного обмінного курсу в певних межах, враховуючи рівень

Таблиця 4. Середні темпи зростання ВВП Тайваню у 1961–1994 рр.

Період / показник	1961–1965 рр.	1966–1970 рр.	1971–1980 рр.	1981–1985 рр.	1986–1990 рр.	1991–1994 рр.
Темп зростання ВВП, %	7.49	9.80	9.37	6.57	10.22	6.41

Джерело: [15].

світової інфляції і внутрішніх цін.

Період економічного зростання в Сінгапурі розпочався з отримання ним статусу автономії у 1959 році. Протягом тридцяти років із того часу середній щорічний темп зростання ВВП на душу населення становив 7.25%. Успішність таких швидких результатів часто пов'язують із політикою, яку проводив уряд, — лібералізацією зовнішньої торгівлі та інвестиційною політикою, яка сприяла припливу іноземного капіталу. Це давало змогу підтримувати макроекономічну стабільність, а також допомагало обмежувати перекосяти у відносних цінах, створюючи таким чином ідеальні умови для нарощування експортних потужностей та залучення інвестицій.

У середині 1960-х років Сінгапур почав реалізацію політики індустріалізації, орієнтованої на експорт, яка включала надання привілеїв експортним галузям за рахунок зниження тарифів та ліквідації квот. Державна підтримка та сприяння розширенню експортних галузей допомогли в подоланні головної на той час проблеми для Сінгапуру — безробіття. Вже на початку 1970-х років виник дефіцит робочої сили.

До 1973 року сінгапурський долар був прив'язаний до британського фунта стерлінгів, а пізніше — до долара США. У червні 1973 року Сінгапур переходить до плаваючого режиму валютного курсу, а у вересні 1975-го Валютне управління Сінгапуру починає активно управляти сінгапурським доларом на основі кошика валют країни — основних торговельних партнерів. У 1981 році в Сінгапурі починають застосовувати систему регульованого плавання, підтримуючи курс у межах валютного коридору. Періодично Валютне управління Сінгапуру виходило на ринок із валютними інтервенціями та валютними свопами для згладжування надмірної волатильності національного долара, а також здійснювало операції на відкритому ринку для контролю за ліквід-

ністю у банківській системі. Саме в період 1970-х років спостерігаються найвищі темпи зростання економіки Сінгапуру (див. таблицю 5).

ІНДІЯ

Досвід Індії свідчить, що валютний курс є вагомим фактором формування вартісних пропорцій, які сприяють становленню експортного сектору. До 1991 року офіційний курс індійської рупії був завищений, у результаті чого прибутковість промислового виробництва, орієнтованого на внутрішній ринок Індії, на 15–20% перевищувала прибутковість експортних галузей. Зниження номінального валютного курсу перед переходом до конвертованості рупії за поточними операціями було вельми значним (майже на 75%), зокрема:

— середньорічний курс рупії у 1990–1999 рр. становив 17.9 / долар США, а в 1993–1994 рр. — 31.3 рупії;

— однак такі заходи були цілком виправданими, зважаючи на позитивний результат — виведення експортного сектору зі стагнації періоду 1991–1992 рр., оскільки вже у 1993 році обсяг експорту індійських товарів за кордон збільшився на 10%, у 1994-му — на 16%, у 1995 році — ще на 22%.

БРАЗИЛІЯ

Ця країна послідовно реалізовує антиінфляційні програми, в рамках яких освоювала різні методи валютної політики. У зв'язку з нестачею фінансових ресурсів уряд Бразилії був змушений надати перевагу інфляційним методам фінансування. Якщо в 1970 році інфляція вимірювалася двозначними цифрами, то вже у 1989-му її рівень сягнув 1 972%. Обсяги зовнішньої заборгованості зросли більш як удвічі, а щорічні платежі за ними “зідали” від 30 до 35% експортних доходів країни. Звичайно, це явище також може бути наслідком військового режиму 1964–1985 рр.

Влада, яка прийшла на зміну по-

передній, оголосила курс на підвищення темпів економічного зростання. Водночас внутрішніх фінансових ресурсів, необхідних для піднесення виробництва, в країні не було: дефіцит державного бюджету становив 6% від ВВП, а внутрішні та зовнішні борги — близько 160 млрд. доларів США.

Ключовими елементами стабілізаційної програми стали деіндексація економіки й запровадження валютного коридору, в межах якого періодично здійснювалися незначні девальвації для коригування обмінного курсу національної валюти, з урахуванням інфляційного зростання внутрішніх цін. Здійснення грошової та валютної реформи, лібералізація цін, реалізація податкової й адміністративної реформ, перебудова політики заробітної плати лежали в основі нової програми оздоровлення економіки. Було встановлено контроль за емісією грошових знаків. За умов блокування внутрішнього фінансового ринку це дало значні позитивні результати.

У фінансовій політиці було передбачено заморожування на 18 місяців банківських рахунків зі встановленим лімітом сум, що знімаються з рахунків. Пізніше валютна реформа скасувала офіційний фіксований курс і політику мінідевальвації. В галузі цін і заробітної плати здійснювалися заходи щодо управління та контролюваного їх підвищення. Реформа адміністративного апарату управління, програма приватизації, а також лібералізація зовнішньої торгівлі та нова індустріальна політика, що гармонійно поєднувалася з фінансово-валютною політикою, створили умови для економічного розвитку країни. Зрештою, було створено конкурентоспроможну економіку, що дало змогу новій Бразилії інтегруватися до глобального простору життєздатним суб'єктом світового господарства. За результатами реформування ця програма була названа “бразильським дивом” [12].

Отже, у багатьох країнах, що розвиваються, занижений курс національної валюти був інструментом створення умов для розвитку експорту, що входив до переліку елементів програми модернізації економіки. Нині багато країн теж застосовують цей інструмент, загострюючи таким чином проблему валютних воєн, тобто використовуючи цілеспрямоване маніпулювання на валютному ринку за допомогою широкого набору засобів, яке проводиться однією або одночасно кількома країнами для отри-

Таблиця 5. Середні темпи економічного зростання Сінгапуру у 1960–2000 рр.

Період / показник	1960–1969 рр.	1970–1979 рр.	1980–1989 рр.	1990–1992 рр.	1970–2000 рр. (середнє значення)
Темп зростання ВВП, %	8.7	9.4	7.4	7.6	8.0

Джерело: [16].

мання переваг у зовнішній торгівлі.

Однак така політика призводить до появи суперечностей і конфліктів економічних інтересів, оскільки:

— **по-перше**, штучно занижений курс національних валют, не підтриманий заходами структурної політики, дає користь лише у короткостроковому періоді, оскільки у тривалій перспективі цінові переваги, отримані за рахунок недооціненого курсу національної валюти, нівелюються інфляційними процесами. Такий метод стилювання торгівлі породжує торговельні суперечки, оскільки фактично є формою протекціонізму, що неминуче призводить до порушення усталених умов міжнародної торгівлі й підживлює розгортання кризових явищ;

— **по-друге**, валютні війни пов'язані з не вирішеністю структурних проблем низки провідних індустріальних країн, вони впливають передусім на міжнародні фінансові ринки та ринки праці і перешкоджають відновленню світової економіки.

Інструментарій валютних війн включає низку засобів та заходів, які застосовують уряди як розвинутих країн (програми кількісного пом'якшення), так і країн, що розвиваються, для досягнення цілей такої війни. Одним із інструментів є практика використання множинних валютних курсів (*multiple currency practice*), які застосовуються країнами з нерозвинутими ринковими механізмами і слабкими позиціями на світових ринках. Доктор економічних наук, професор О. Шаров слушно зазначає, що з метою аналізу всі випадки практики використання множини валютних курсів можна поділити на чотири категорії:

1) система подвійного або множинного ринку для широкого кола зовнішньоторговельних угод;

2) різні валютні курси для різних видів угод;

3) податки (або субсидії), які сплачуються монетарними та фіскальними органами із суми певних валютних операцій;

4) надмірний розрив (маржа) між курсами купівлі та продажу валюти [13].

Водночас така практика створює чимало перекосів у національній економіці, дискримінує одних суб'єктів ринку щодо інших, спотворює відносні ціни в зовнішній торгівлі, негативно впливає на розподіл ресурсів та ефективність виробництва. Саме тому МВФ не рекомендує, а для країн, що беруть на себе зобов'язання із забез-

печення конвертованості національної валюти, — ставить жорсткі вимоги щодо відмови від режиму множинності валютних курсів (стаття VIII Статуту МВФ).

Світова практика використання різних валютних режимів засвідчила, що ефективне валютне регулювання залежить від своєчасності й адекватності застосування методів валютної політики, які спрямовуються на досягнення економічних цілей держав з урахуванням особливостей національних економік. Отже, для оптимального регулювання валютної системи в Україні необхідно виробити національну модель управління валютними процесами, засновану на закономірностях формування валютного курсу, з урахуванням сучасної ситуації в економіці країни та ключових тенденцій світогосподарських процесів.

ВИСНОВКИ

Світова економічна криза 2007—2009 рр. спричинила чимало нових викликів для сучасної валютно-фінансової системи. Якщо у передкризовий період найбільшою загрозою для макроекономічної стабільності були маніпулювання валютними курсами з метою вирішення проблем платіжного балансу і короткострокова мінливість обмінних курсів, то нині це проблема фундаментальної незбалансованості обмінних курсів і хронічних макроекономічних дисбалансів. Тому вибір найадекватнішого режиму валютного курсу дасть змогу скоординувати дії розвинутих країн із країнами, що розвиваються, для досягнення глобальної фінансової стабільності.

Ці проблеми зумовили формування нових тенденцій у сфері валютного регулювання в різних групах країн, зокрема посилення втручання центральних банків розвинутих країн у процеси на валютних ринках шляхом проведення валютних інтервенцій та накопичення золотовалютних резервів з метою запобігання надмірному зміцненню обмінного курсу, модифікацію валютних режимів країн, що розвиваються, шляхом підвищення гнучкості курсу та прогресивного використання проміжних режимів обмінного курсу, які дають змогу досягати вищих темпів економічного зростання за рахунок уповільнення інфляції, меншої мінливості номінального і реального обмінних курсів і динамічного розвитку зовнішньої торгівлі.

Міжнародний досвід також свід-

чить про те, що чимало країн, які розвиваються, особливо азійських, у рамках експортоорієнтованої стратегії економічного зростання свідомо знижували обмінний курс своєї валюти, оскільки він стимулює експорт, виробництво, заощадження шляхом обмеження імпорту і споживання. Відповідну стратегію розвитку використовували Японія, Республіка Корея, Тайвань, Індія. Завдяки цьому вони досягли високих темпів економічного зростання. Водночас, ці, тоді ще "бідні", країни намагалися збільшити свій виробничий потенціал за рахунок експортоорієнтованих галузей, створюючи штучні цінові переваги для виробників даної групи товарів за рахунок неконкурентних товарів.

Нині багато країн застосовує подібну практику, спричиняючи таким чином нові проблеми та відновлюючи старі у сфері валютного курсоутворення. Зокрема, посткризова активізація застосування проміжних валютних режимів та посилення втручання центральних банків у процес курсоутворення дає підстави для висновку про те, що нові спроби використання валютно-курсової політики є інструментом економічної політики у країнах, що розвиваються.

Таким чином, узагальнюючи міжнародний досвід та сучасні тенденції на фінансових ринках, можемо зробити висновок, що роль політики управління валютним курсом, зокрема вибір валютного режиму, регулювання динаміки та рівня обмінного курсу, слід враховувати при виробленні економічної стратегії, оскільки вона є значущим фактором прискорення економічного зростання в умовах поглиблення цінової конкуренції глобального ринку.

Список використаних джерел

1. Coudert V., Dubert M. Does exchange rate regime explain differences in economic results for Asian countries? // *Journal of Asian Economics*. — 2005. — Vol. 16. Is. 5. — P. 874—895.
2. Ghosh, A. R. *Toward a Stable System of Exchange Rates: Implication of the Choice of Exchange Rate Regime*. September, 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://macrofinance.nipfp.org.in/PDF/03_4Pr_Ghosh-Stable%20System%20of%20ER-11Sep.pdf.
3. Duttagupta R., Otker-Robe I. *Exits from pegged regimes: an empirical analysis*. International Monetary Fund. Working Paper №03/147. 2003. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2003/wp03147.htm>.

imf.org/external/pubs/ft/wp/2003/wp03147.pdf.

4. Atish R. Ghosh, Jonathan D. Ostry, and Mahvash S. Qureshi. *Exchange Rate Management and Crisis Susceptibility: A Reassessment*. IMF Working Paper. 2014. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp1411.pdf>.

5. Rodrik D. *Disequilibrium Exchange Rates as Industrialization Policy* // *Journal of Development Economics*. — 1986. — Vol. 23. Is. 1. — P. 89–106.

6. Aghion P., Bacchetta Ph., Ranciere R., Rogoff K. *Exchange Rate Volatility and Productivity Growth: the Role of Financial Development*. NBER Working Paper No. 12117. 2006. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w12117.pdf>.

7. Polterovich V., Popov V. *Accumulation of foreign exchange reserves and long-term growth*. New Economic School. 2003. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://mpa.ub.uni-muenchen.de/](http://mpa.ub.uni-muenchen.de/20069/1/MPRA_paper_20069.pdf)

20069/1/MPRA_paper_20069.pdf.

8. Bhagwati J.N. *Rethinking Trade Strategy*, in P.L. Johnand V. Kallab (eds.). *Development Strategies Reconsidered*. New Brunswick: Transaction Books. — 1986. — p. 23.

9. Balassa B. *Intra-Industry Specialization in a Multi-Industry Framework*. — *Economic Journal*. — 1987. — № 97. — P. 923–939.

10. Bhagwati J.N. *Export-Promoting Trade Strategy: Issues and Evidence*. *The World Bank Research Observer*. — 1988. — Vol. 3. — № 1. — P. 27–57.

11. Frank, C.R. Jr., K.S. Kim, and L.E. Westphal. *Foreign Trade Regimes and Economic Development: South Korea*. National Bureau of Economic Research, New York. 1975. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www3.nd.edu/~kellogg/publications/workingpapers/WPS/166.pdf>.

12. Мадиярова Д. М. *Стратегия формирования внешнеэкономической деятельности*. — Алматы: Экономика,

1999. — 184 с. — (Kazakhstan source).

13. Шаров О. *Монетарні та валютні війни як інструмент економічної політики* // *Вісник Національного банку України*. — 2013. — № 10. — С. 12–19. — (Ukrainian source).

14. Harvie Ch., Lee H. H. *Export Led Industrialisation and Growth — Korea's Economic Miracle 1962–89*. Working paper 03–01, Department of Economics, University of Wollongong, 2003. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1066&context=commwkpapers>.

15. Hsueh L. M., Hsu C.K., Perkins D. H. *Industrialization and the State: the Changing Role of the Taiwan Government in the Economy, 1945–1998*, Cambridge, Mass: Harvard. 2001.

16. *Economic Survey of Singapore, various years and Yearbook of Statistics, Singapore, various issues*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mti.gov.sg/ResearchRoom/Pages/Economic-Surveys-ESS.aspx>.

Безпека/

Кіберзлочинність — загроза банківській системі Cibercrime — a threat to a banking system

В Університеті банківської справи Національного банку України відбувся круглий стіл на тему “Кібербезпека: міфи чи реальність?”, організований УБС НБУ, Національним аерокосмічним університетом ім. М.Жуковського (м. Харків) і громадською організацією “ІТ Альянс” за підтримки профільного комітету Верховної Ради України та Державної служби спеціального зв’язку і захисту інформації України. В засіданні взяли участь також представники Ліги протидії кібертероризму та інформаційним війнам, Міністерства внутрішніх справ, СБУ, банків, організацій, які відповідають за захист від загроз кіберзлочинності, юристи.

On 11 February 2015, in the University of Banking of the National Bank of Ukraine, there was held the round table meeting on “Cyber Security: Myth or Reality”, which was organized by the NBU University of Banking, M. Zbukovskiy National Aerospace University (City of Kharkiv), and public organization “IT Alliance” with the support of the profile committee of the Verkhovna Rada of Ukraine and State Service of Special Communication and Information Protection of Ukraine. Representatives of the League of Cyberterrorism and Information War Counteraction, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Security Service of Ukraine, banks, lawyers, and organizations responsible for the protection against cyber threats also took part in the meeting.

Питання кібербезпеки завжди були дуже актуальними в різних сферах людської діяльності в усьому світі, оскільки шкідливі програми, запроваджені в мережі державних і комерційних структур, банків, конкуруючих фірм та різних суб’єктів, а також інші види кіберзлочинності з кожним роком завдають усе більшої шкоди.

Її обсяги обчислюються мільярдами доларів, а прибутки від такої діяльності знаходяться на рівні прибутків від торгівлі зброєю чи наркотиками. Більше того, останнім часом з’явився особливий вид програм, які за своїми функціональними характеристиками належать до кіберзброї, і за їх створенням стоять навіть державні

структури. Тому гарантування кібербезпеки є одним із головних аспектів національної безпеки кожної країни. Це безпосередньо стосується й України, особливо в нинішній період, коли кібератаки можуть бути серйозною зброєю в руках терористів та російських окупантів на сході нашої країни і завдавати не меншої шкоди, ніж

військова зброя. Тож круглий стіл, присвячений цій гострій проблемі, викликав велику зацікавленість в усіх його учасників, безпосередньо пов'язаних із гарантуванням кібербезпеки в різних сферах діяльності.

Відкриваючи зібрання, ректор Університету банківської справи НБУ **Тамара Смовженко** підкреслила важливість цієї проблеми для банківської системи і зазначила, що саме тому їхній ВНЗ став співорганізатором круглого столу. Останнім часом у банківській сфері активізувалися такі злочинні явища, як шахрайство з платіжними картками через Інтернет, а також фішинг, тобто виманювання в довірливих або неуважних користувачів мережі персональних даних клієнтів онлайн-аукціонів, сервісів із переказування або обміну валюти, інтернет-магазинів. Шахраї вдаються до різних хитрощів, які змушують користувачів самостійно розкривати конфіденційні дані, наприклад, надсилаючи електронні листи з пропозиціями підтвердити реєстрацію облікового запису, що містять посилання на веб-сайт в Інтернеті, зовні абсолютно схожий на дизайн відомих ресурсів. Також почастішали кібератаки на електронні банківські системи та офіційні інтернет-сайти й програми. Для таких злочинів використовується й соціальна інженерія, яку в наш час активно експлуатують в Інтернеті з метою отримання закритої інформації чи такої, яка має велику цінність. Її зловмисник одержує, наприклад, шляхом збору інформації про службовців об'єкта атаки за допомогою звичайного телефонного дзвінка або шляхом проникнення на їхні інтернет-сайти. “Всі кіберзлочини призводять до значних фінансових втрат, витоку важливої інформації, а в кінцевому результаті й до погіршення репутації банків і втрати довіри населення до банківської системи, якої нині так бракує, — підсумувала Тамара Смовженко. — Тому сьогодні дуже важливими є питання, винесені на розгляд учасників круглого столу, зокрема, яку модель управління кібербезпекою вибрати, які основні напрями її створення, як урегулювати взаємовідносини між державними органами і приватними особами та структурами, як протидіяти кібершпигунству та закріпити це на законодавчому рівні”.

Саме питанням законодавчого врегулювання цієї проблеми й приділили основну увагу представники одного з головних “бійців” на цьому “кібер-

фронті” — Державної служби спеціального зв'язку і захисту інформації України. Її голова **Володимир Зверев** у своєму вітальному слові зазначив, що в нашій країні досі не розроблено державної стратегії та належної законодавчої бази кібербезпеки, яка б урахувала міжнародний досвід у цій сфері, а також національні особливості. Він закликав об'єднати під егідою Ради національної безпеки та оборони зусилля всіх причетних до забезпечення захисту від такої небезпеки, включаючи силові структури та банківську спільноту (адже саме банки виступили піонерами електронного підпису), а також громадянське суспільство.

Стурбованість недосконалістю законодавчого врегулювання цієї сфери розділив і заступник начальника відділу адміністрації Держспецзв'язку **Павло Смолянінов**. Він поінформував учасників зібрання про перипетії створення закону, який сприяв би гарантуванню кібербезпеки в нашій країні. Ще з 2012 року проект Закону “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України”, розроблений їхньою службою за завданням РНБО, не може прийняти парламент через постійні “недоробки”. До того ж логічно було б, щоб Кабінет Міністрів водночас прийняв Стратегію національної безпеки, яка враховувала б усі аспекти кібербезпеки. Поки що обидва основоположні документи перебувають на стадії доопрацювання.

Чимало пунктів законопроекту Держспецзв'язку викликали жваве обговорення та зауваження присутніх, зокрема представника Міністерства внутрішніх справ **Володимира Шеломенцева** та президента київського відділення Міжнародної асоціації з розробки методологій та стандартів у галузі управління, аудиту і безпеки інформаційних технологій **ISACA Олексія Янковського**.

Кореспондент “Вісника Національного банку України” попросив деяких учасників круглого столу розповісти про проблеми кібербезпеки у банківському секторі. Заступник керівника служби безпеки ПАТ “КБ “Приватбанк” **Михайло Фролов**, зокрема, зазначив, що актуальність цієї проблеми в умовах нинішньої війни значно загострилася. Адже в регіонах, де відбуваються військові дії, функціонування банківських установ і правоохоронних органів значно утруднене, а в багатьох містах і повністю припинене. Не працюють банкомати, термінали самообслуговування, пропадає

мобільний зв'язок та Інтернет. Це змушує різного роду злочинців, у тому числі й хакерів, мігрувати в інші регіони, де немає війни, а також удосконалювати методи інтернет-шахрайства та психологічного впливу на клієнтів банків. І хоча в цілому зростання кількості злочинних дій у банківській сфері не спостерігається, ситуація контрольована, та суспільна небезпека таких злочинів залишається дуже великою. “Актуальність посилення заходів кібербезпеки в банківській сфері пов'язана також і з тим, що банківські технології масово переміщуються у сферу безконтактних платежів у вигляді дистанційного банківського обслуговування, — зазначив Михайло Фролов. — Клієнти мають можливість здійснювати платежі й отримувати грошові перекази в мережі Інтернет без використання платіжної картки, шляхом обміну SMS-повідомленнями з банком і з використанням інших сучасних, зокрема й інтернет-технологій. З одного боку, це

Господарі зібрання (в центрі зліва направо) проректор Університету банківської справи НБУ Анжела Кузнєцова та ректор УБС Тамара Смовженко радо приймали гостей.

полегшує клієнту доступ до банківських послуг, а з другого — робить його вразливішим до різного роду кіберзлочинів. Тому кожен банк повинен приділяти захисту своїх клієнтів, а також власної бази велику увагу, як це робиться в нашому банку, де застосовують спеціальні антивірусні та інші програми, новітні технології. Ми розуміємо, що наш банк є одним із системних, тож його захищеність важлива для стійкості всієї банківської системи України і водночас є складовою частиною системи національної безпеки нашої держави. Ми значно посилили свою кібербезпеку в воєнний період, щоб не дати ворогові можливості підірвати валютно-фінансову систему держави. Також міжнародні платіжні системи та Національний

банк України не допускають використання банківських продуктів, які не відповідають вимогам кібербезпеки. Хоча є випадки, коли клієнти банків усе ж стають жертвами шахрайства при використанні платіжних технологій, у чому вони фактично самі винні. Аналіз таких інцидентів свідчить, що громадяни в процесі телефонних переговорів із шахраями повідомляють їм недопустимі до розголошення персональні дані й банківські реквізити. Тому слід нагадати, що не потрібно розголошувати дані про ПІН-код платіжної картки, термін її дії, трізнач-

Байдужих до обговорюваних питань не було.

ний код CVV2/CVC2, нанесений на її тильній стороні, який використовується для перевірки достовірності платіжної карти при оплаті через Інтернет і інших видах операцій. Нікому не можна повідомляти дані, які надійшли з банку в SMS-повідомленнях, а тим більше під впливом сторонніх осіб увводити отримані в них конфігурації цифр або літер у банкоматах, терміналах чи в мобільних додатках смартфонів. Неприпустимо переходити за посиланнями, які надходять на смартфони клієнтів, адже хитрість кібершахраїв полягає в тому, що вони надсилають їх із телефонів, які викликають довіру, а насправді поширюються через інші, заражені вірусами, смартфони. Це призводить до вірусного зараження смартфонів клієнтів і доступу шахраїв до банківських рахунків. Особливо важливим є використання клієнтами банків на своїх комп'ютерах ліцензійного програмного забезпечення — як операційних систем, так і антивірусних програм. Купівля вживаного комп'ютера зі встановленими програмами загрожує тим, що вони можуть бути заражені вірусами і скомпрометувати сервіси дистанційного банківського обслуговування клієнта”.

Михайло Фролов підкреслив, що нормативна база Національного банку України достатня для того, щоб протидіяти кіберзагрозам у банківському

секторі, оскільки вона побудована відповідно до законодавства України, яке постійно вдосконалюється, і згідно з ним удосконалюється нормативна база НБУ. ПАТ “КБ “Приватбанк” у співпраці з Незалежною асоціацією банків України бере участь в обговоренні законопроектів з актуальних проблем удосконалення законодавства й нормативної бази, в тому числі з питань гарантування кібербезпеки. Багато їхніх спільних пропозицій прийнято й імплементовано в законодав-

Виступають представники Держспецзв'язку України.

ство, над іншими завданнями робота триває. Проте дуже актуальними, на думку Михайла Фролова, залишаються соціально-психологічні проблеми, оскільки банки використовують технології, які відповідають міжнародним вимогам із кібербезпеки й захисту персональних даних клієнтів і їхніх активів, а шахраї користуються необізнаністю клієнтів щодо гарантування безпеки своїх банківських рахунків і завдають їм збитків. Представник Приватбанку вважає також, що слід посилити кримінальну відповідальність за злочини у сфері інформаційних технологій, адже нинішнє віднесення їх до категорії нетяжких утруднює роботу правоохоронних органів із викривання, оскільки не дає змоги проводити весь комплекс оперативно-розшукових заходів. Для ефективної протидії кіберзлочинності необхідно також забезпечувати повну взаємодію банківського співтовариства, громадських організацій, засобів масової інформації, вчених та правоохоронців щодо вироблення спільних рішень у сфері гарантування кібербезпеки.

Керівник команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події України CERT-UA **Іван Соколов** повідомив, що їхніми фахівцями в рамках виявлення та ліквідації кіберзагроз в українському сегменті мережі Інтернет було зафіксовано численні випадки розсилання електронних листів начебто від імені державних органів

України (Міндоходів, Державної реєстраційної служби, НАК “Нафтогаз України” та інших). Під час відкриття файла відбувалась експлуатація вразливості в програмному забезпеченні MS Word, а комп'ютер уражався шкідливою програмою (“банківським трояном”). Таким чином ці комп'ютери автоматично “долучалися” до складу бот-мережі, яка використовувалася для викрадення грошових коштів із систем дистанційного банківського обслуговування за посередництва шкідливої програми. У квітні 2014 року фахівці центру змогли ідентифікувати фактичне місцезнаходження сервера управління бот-мережею та на деякий час припинити її діяльність. Було з'ясовано, що за період із січня до квітня 2014 року ця бот-мережа налічувала 46 234 уражених шкідливими програмами комп'ютерів (ботів), а в базі даних сервера управління бот-мережею було близько 40 000 000 одиниць скомпрометованих даних (сертифікатів, логінів/паролів, зображень з екрана). Здебільшого жертвами цих злочинців були наші співвітчизники, адже понад 86% уражених комп'ютерів

Великий круглий стіл ледве вмістив усіх запрошених на обговорення гострих проблем.

знаходились у межах українського Інтернету і належали бухгалтерам або керівникам українських підприємств. Зважаючи на те, що загроза стосувалася безпосередньо фінансового сектору, CERT-UA спільно з Українською міжбанківською асоціацією членів платіжних систем ЄМА розпочали спільний проект щодо ідентифікації скомпрометованих засобів та інформування відповідних кредитно-фінансових установ з метою подальшого вжиття необхідних заходів. Ця взаємодія полягала в передаванні за координації ЄМА початкової інформації щодо скомпрометованих комп'ютерів до відповідальних фахівців банків (переважно служб безпеки),

які, в свою чергу, визначали клієнтів, чиї комп'ютери були уражені шкідливими програмами, та проводили профілактично-превентивну роботу. Орієнтовна сума грошових коштів, які могли бути викрадені з рахунків 1 657 “скомпрометованих” клієнтів, становила приблизно 43 567 000 грн. Такий формат взаємодії державного та приватного секторів позитивно вплинув на зменшення рівня можливого шахрайства в системах дистанційного банківського обслуговування. Між Державним центром захисту інформаційно-телекомунікаційних систем Держспецзв'язку, на базі якого функціонує CERT-UA, та Українською міжбанківською асоціацією членів платіжних систем ЄМА було підписано Меморандум про співпрацю, який дає змогу протидіяти викраденню грошових коштів із рахунків фізичних та юридичних осіб України, організованого з використанням банківських троянських програм.

“Слід зазначити, що враження шкідливими програмами відбувається шляхом надсилання зловмисником на електронну пошту жертви (бухгалтера або керівника) листа, який складається таким чином, щоб отримувач без вагань відкрив його (тобто застосовуються методи соціальної інженерії), а також містить посилання на шкідливу програму або додаток зі шкідливою програмою, — попередив Іван Соколов. — Після проведеного аналізу інциденту фахівцями CERT-UA було встановлено, що реалізації загрози також сприяє нехтування керівниками підприємств і відповідальними співробітниками елементарними правилами інформаційної безпеки. Вони використовують неліцензійне програмне забезпечення (як операційні системи, так і офісні програми); не перевіряють джерела надходження інформації (наприклад, шляхом дзвінка відправнику та перевірки факту відправки ним електронного листа); некоректно використовують носії ключової інформації (наприклад, замість підключення USB-токена тільки для здійснення трансакції підключають його до комп'ютера на весь робочий день); використовують комп'ютери, на яких встановлено системи “Клієнт-банк”, для ігор, доступу до Інтернету, перегляду новин, користування соціальними мережами тощо, тоді як такий комп'ютер має бути якомога більше ізольованим. Тож ми просимо відповідальних керівників і співробітників підприємств, установ та організа-

цій України в разі отримання підозрілого електронного листа або виявлення ознак нештатного поведіння комп'ютера інформувати CERT-UA та банк, послугами якого вони користуються. Також рекомендуємо розглядати електронну пошту як основне джерело загроз інформаційній безпеці та вжити всіх необхідних заходів (наприклад, змінити електронну адресу на нову та поширювати її лише довіреним колегам/контрагентам, а в разі отримання електронного листа перевіряти факт його надходження за допомогою відправника та ін.).

Голова правління Ліги протидії кібертероризму та інформаційним війнам **Юрій Когут** вважає, що крадіжка грошей просто з банківських рахунків чи з використанням викрадених особистих даних — не єдиний мотив, який криється за зломом систем захисту. Такі кібератаки часто можуть бути спрямовані на підлив репутації фінансової установи. DDoS-атаки також використовують для відволікання уваги служб безпеки банків від шахрайських схем і зламів облікових записів. Атаки часто проводять на веб-сайти великих банків, у яких немає належного захисту. За даними експертів, нині чотири із п'яти банківських ресурсів є вразливими, а три з чотирьох атак здійснюються через незахищені додатки, причому одна маленька вразливість може становити загрозу для цілої фінансової організації. Останнім часом кіберзлочинці активно використовують мобільні технології. Більшість мобільних шкідливих додатків орієнтована передусім на крадіжку грошей — нині явно простежується “банківська” спрямованість розвитку мобільних злочинів. Творці вірусів стежать за розвитком сервісів мобільного банкінгу і за успішного інфікування смартфона відразу перевіряють, чи прив'язаний він до банківської карти.

“Згідно з даними за 2013 рік Україна входить до трійки світових лідерів за кількістю заражених мобільних пристроїв, — зазначив Юрій Когут. — Її частка у світовому показнику таких пристроїв становить 5.9%. У 2012 році з банківських рахунків у нашій країні було викрадено 11.4 млн. грн. (в основному при проведенні грошових розрахунків у системі інтернет-банкінгу чи на сайтах торгово-роздрібних мереж). За даними МВС України, за 2012 рік порушено 139 кримінальних справ щодо протиправного списання 116 млн. грн. за допомогою систем

“Клієнт — банк”. За інформацією НБУ, за цей же рік кількість банків, із рахунків яких було викрадено кошти, збільшилася з 35 до 57. Для ефективного захисту від кіберзлочинності, на мою думку, необхідно вдосконалити і доповнити законодавчу базу та національні стандарти у сфері кібербезпеки, а також розробляти програми, які гарантують кібербезпеку фінансових структур і громадян, та системи управління інформаційною безпекою і протидії кібертероризму. Слід впроваджувати передовий досвід зарубіжних країн у цій сфері. Регулярно проводити інвентаризацію та аналіз вразливості систем захисту від кіберзлочинів, а також аудит ІТ-процесів, який дасть змогу точно оцінити стан ІТ-системи, виявити ризики та отримати рекомендації щодо їх усунення. Постійно контролювати персональну техніку співробітників фінустанов, які працюють у корпоративній мережі з конфіденційною інформацією. Їхній низький рівень комп'ютерної грамотності та незнання можливих варіантів кіберзагроз є однією з причин заражень комп'ютерів вірусами та витоку інформації. Тому варто постійно проводити навчання персоналу. Зважаючи на те, що кількість кібератак зростатиме, слід приділити увагу превентивним способам захисту банків”.

Учасники круглого столу внесли пропозиції щодо вироблення елементів концепції розвитку кібербезпеки в Україні, розгляду можливості створення спеціального національного науково-освітнього центру та робочої групи з розробки декларації чи меморандуму з розвитку кібербезпеки, які б лягли в основу законодавчих ініціатив. Крім того, наголошували виступаючі, необхідно розвивати внутрішній ринок розробок із кібербезпеки всіх структур, зокрема й банківських, а не орієнтуватися на аутсорсинг. Особливу увагу слід приділити стандартизації безпеки, а також створити перелік понять і класифікатор, використовуючи міжнародний досвід. Зважаючи на важливість питання та велику кількість проблем із кібербезпеки, було запропоновано частіше розглядати їх у якомога ширшому колі фахівців.

Микола Пацера,
Mykola Patsera,

“Вісник Національного банку України”.
“Herald of the National Bank of Ukraine”.

Фото Владислава Негребетського.
Photos by Vladyslav Nehrebetyskiy.

ДО ВІДОМА ДЕРЖАТЕЛІВ ПЛАТІЖНИХ КАРТ

Останнім часом на адресу Національного банку України надходить багато звернень громадян стосовно здійснення невістановленими особами несанкціонованих дій чи шахрайських операцій із використанням платіжних карток або їхніх реквізитів. Найчастіше увагу злочинців привертають громадяни, які розміщують оголошення про купівлю чи продаж товарів на сайтах інтернет-аукціонів та безкоштовних оголошень у мережі Інтернет. Видаючи себе за потенційних покупців або співробітників банку (служби клієнтської підтримки, служби безпеки тощо), зловмисники вивідують персональні дані держателів платіжних карток. У зв'язку з цим НБУ застерігає громадян не повідомляти третім особам власні персональні дані чи реквізити платіжної картки (її номер, ПІН-код, CVV2, термін дії картки, а також код, який надходить на мобільний телефон для підтвердження переказу чи платежу) та інші дані, потрібні для здійснення переказів чи платежів. Під час здійснення операцій із використанням платіжних карток (у тому числі мобільних платежів) Національний банк рекомендує дотримуватися правил безпеки, встановлених банком-емітентом, а також рекомендацій, розроблених НБУ та розміщених у розділі "Фінансова грамотність/Фінансові питання та поради"/"Рекомендації держателям платіжних карток щодо їх використання" на сторінці Офіційного інтернет-представництва Національного банку України. Витяг із цього документа пропонуємо нашим читачам.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

держателям платіжних карток щодо їх використання

Загальні рекомендації. Не розголошуйте ПІН стороннім особам, у тому числі й родичам, знайомим, працівникам банку, касирам та особам, які намагаються допомогти вам під час використання платіжної картки. Його необхідно запам'ятати або зберігати окремо від платіжної картки в недоступному для сторонніх осіб місці. Не передавайте платіжну картку для використання іншими особами. Якщо на платіжній картці нанесене прізвище та ім'я фізичної особи, то тільки вона має право її використовувати. Не розголошуйте персональні дані або інформацію про платіжну картку (в тому числі ПІН) на вимогу будь-яких сторонніх осіб, у тому числі й працівників банку. У разі виникнення такої ситуації зателефонуйте до банку-емітента, який видав платіжну картку, і повідомте про цей факт. Його телефон зазначено на зворотному боці картки. Також потрібно завжди мати при собі контактні телефони банку-емітента, номер платіжної картки в записнику, мобільному телефоні тощо, але не разом із записом про ПІН. Для запобігання незаконним операціям із використанням платіжної картки та зняття з неї коштів доцільно встановити добовий ліміт на суму та кількість операцій із застосуванням платіжної картки й одночасно підключити електронну послугу оповіщення про проведені операції (наприклад, у вигляді SMS або іншим способом). Не слід відповідати на електронні листи, в яких від імені банку пропонується надати персональні дані, а також відкривати сторінки в мережі Інтернет (сайти/портали), зазначені в листах (включаючи офіційну сторінку банку в мережі Інтернет), оскільки це можуть бути сторінки-двійники, через які здійснюють незаконні операції з використанням даних вашої платіжної картки.

Здійснення операцій через банкомат. Слід здійснювати операції з використанням платіжних карток через банкомати, встановлені в безпечних місцях (наприклад, в установах, банках, великих торговельних комплексах, готелях, аеропортах тощо). Перед використанням банкомата огляньте його на наявність додаткових приладів, які не відповідають конструкції та розташовані в місці набору ПІНу чи в місці, призначеному для приймання карток. Набирайте ПІН таким чином, щоб особи, які перебувають поруч, не змогли його побачити, наприклад, прикривайте клавіатуру рукою. Якщо банкомат працює некоректно (довгий час перебуває в режимі очікування, мимоволі перезавантажується), відмовтесь від його послуг. Не слід прово-

дити ніяких дій за підказками третіх осіб, а також приймати від них допомогу під час здійснення операцій через банкомат.

Здійснення безготівкових розрахунків. Розрахунки з використанням платіжної картки мають виконуватися тільки у вашій присутності. Під час використання платіжної картки для оплати товарів або послуг продавець/касир може вимагати від держателя платіжної картки ввести ПІН. Перед його набором слід переконатися, що треті особи не зможуть його побачити. Якщо під час спроби оплати товарів або послуг із використанням платіжної картки не вдалося здійснити операцію, то необхідно зберігати один примірник виданої терміналом квитанції для перевірки відсутності зазначеної операції у виписці про рух коштів за картковим рахунком.

Виконання операцій через мережу Інтернет. Не використовуйте ПІН під час замовлення товарів або послуг через мережу Інтернет, а також за телефоном/факсом. Не повідомляйте інформацію про платіжну картку або картковий рахунок через мережу Інтернет, наприклад ПІН, паролі доступу до рахунків, термін дії платіжної картки, кредитні ліміти, персональні дані тощо.

Для оплати товарів (послуг) через мережу Інтернет краще використовувати окрему платіжну картку (так звану "віртуальну картку") з граничним лімітом, передбачену лише для цього, та за якою неможливо здійснювати операції в торговельній мережі чи зняття готівки. Слід користуватися послугами лише відомих і перевірених інтернет-магазинів. Переконайтесь у правильності зазначення адреси сторінок у мережі Інтернет (сайтів/порталів), до яких підключаєтесь і через які збираєтесь оплатити товар, оскільки схожі адреси можуть використовуватися для здійснення незаконних або сумнівних операцій із використанням персональних даних платіжної картки. Оплачувати товари чи послуги, придбані через мережу Інтернет, варто лише зі свого комп'ютера з метою збереження конфіденційності персональних даних та/або інформації про картковий рахунок. Якщо це робилося через чужий комп'ютер, то варто переконатися, що персональні дані та інша інформація не збереглася. Слід встановити на свій комп'ютер антивірусне програмне забезпечення і регулярно оновлювати його та інші програмні продукти (операційну систему, прикладні програми), щоб захиститись від проникнення неліцензійного програмного забезпечення (вірусів).

■ **Дмитро Хоружий**
Dmytro Khoruzhyi

Аспірант Університету банківської справи Національного банку України
Ph.D. Student of the University of Banking of the National Bank of Ukraine
E-mail: dmitrij.khoruzhyi@gmail.com

Сучасні тенденції впровадження положень Базеля III

Modern tendencies in the Basel III implementation

Розглянуто основні тенденції впровадження положень угоди Базеля III у діяльності іноземних банків. Проаналізовано її вплив на роботу банків, їх капіталізацію, прибутковість, моделі ведення бізнесу, а також на загальну стабільність фінансової системи та економічне зростання.

The article considers main tendencies of the implementation of Basel III regulations in foreign banks' activities. The author discusses an impact of the regulations on banks' activities, their capitalization, profitability, and business models as well as on the general stability of the financial system and economic growth.

Ключові слова: угода Базель III, вимоги до достатності та якості капіталу, збільшення капіталізації банків, вимоги до ліквідності банків, фінансова стабільність, економічне зростання.

Key words: Basel III, requirements to capital adequacy and quality, increase in banks' capitalization, requirements to banks liquidity, financial stability, economic growth.

Світова фінансова криза 2008 року виявила слабкі місця чинної на той час угоди "Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу і стандартів капіталу: нові підходи" (Базель II) щодо регулювання стабільності банків та банківських систем. Незважаючи на те, що жоден із прийнятих за останні 20 років документів Базельського комітету з питань банківського нагляду (надалі — Базельський комітет) не вплинув на діяльність банків більше, ніж Базель II, норми цієї угоди виявилися явно недостатніми для того, щоб запобігти чи хоча б пом'якшити наслідки глобальних фінансових потрясінь.

Світова фінансова криза виявила основні проблеми. Стало зрозуміло, що банківським регуляторам необхідно звернути більшу увагу на якість і структуру капіталу, провести диверсифікацію кредитних портфелів, удосконалити стандарти управління ліквідністю й реформувати інші сфери діяльності банків. У результаті Базельський комітет розробив і 12 вересня 2010 року затвердив нову редакцію угоди — Базель III, в якій було передбачено подолання недоліків попередньої угоди, зміцнення стійкості світової фінансової системи і запобігання виникненню глобальних фінансових криз. Ще не впроваджений повною мірою Базель II був доповнений новими положеннями, котрі стали основою Базеля III. Оцінці сучасних тенденцій впровадження положень Базеля III, їхньому впливу на зміни у діяльності банків, на капіталізацію та прибутковість, стабільність фінансової системи й економічне зростання присвячено цю статтю.

Головна ідея реформи світової фінансової системи полягає у зміцненні стійкості банківської системи за рахунок підвищення ліквідності, рівня капіталізації та поліпшення якості капіталу. Посилене регулювання світової банківської системи, на думку представників Базельського комітету, має забезпечити від повторення світових фінансових та економічних криз, подібних до тієї, яка сталася наприкінці 2008 року. Автори поправок до Базельської угоди про капітал сподіваються, що запропонований пакет змін дасть змогу суттєво зміцнити фінансовий стан банків та забезпечити їх від прийняття на себе надмірних ризиків.

Головною метою запропонованих в

Угоді про капітал змін, які відповідають принципам Базеля III, є підвищення якості, прозорості й удосконалення структури банківського капіталу, розширення практики покриття ризиків капіталом і стимулювання заходів щодо створення резервних його запасів. Зокрема, основною формою капіталу першого рівня повинні стати прості акції та нерозподілений прибуток. Інструменти капіталу другого рівня мають бути гармонізовані. Передбачено також заходи, спрямовані на стримування проциклічності банківської діяльності.

Нові вимоги будуть застосовані для регулювання банківської діяльності як мінімум у 27 країнах, котрі є членами Базельського комітету або офіційно проголосили про дотримання його вимог. Вони мають впроваджуватися поступово й поетапно — впродовж 2013–2019 років (див. таблицю).

У новій угоді передбачено багато змін [8; 9], зокрема:

1) підвищено вимоги до якості капіталу, тобто збільшено обов'язкову частку статутного капіталу та нерозподіленого прибутку в капіталі першого рівня (T1) і збільшено частку самого T1 у сукупному капіталі;

Терміни запровадження коефіцієнтів мінімальної достатності капіталу та ліквідності згідно з вимогами Базеля III

Відсотки

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	01.01.2019 р.
Коефіцієнт левириджу	Моніторинг з боку наглядових органів		Паралельне використання в період із 01.01.2013 р. до 01.01.2017 р. Оприлюднення – з 01.01.2015 р.					Включення до Компоненти 1	
Частка акціонерного капіталу			3.5	4.0	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5
Резервний буфер капіталу (Capital conservation buffer)						0.625	1.25	1.875	2.50
Акціонерний капітал + резервний буфер			3.5	4.0	4.5	5.125	5.75	6.375	7.0
Зменшення відрахувань (15% фінансових інструментів, що раніше входили до складу капіталу першого рівня (Tier 1 Capital) – відкладені податкові активи, інвестиції у фінансові компанії тощо)				20	40	60	80	100	100
Мінімальний капітал першого рівня (Minimum Tier 1 Capital)				5.5	6.0	6.0	6.0	6.0	6.0
Мінімальний регулятивний капітал (Minimum Total Capital)	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0
Мінімальний регулятивний капітал + резервний буфер капіталу			8.0	8.0	8.0	8.625	9.25	9.875	10.5
Інструменти капіталу, що виводяться зі складу капіталу першого рівня або капіталу другого рівня			Поступове виведення впродовж десяти років, починаючи з 2013 р.						
Коефіцієнт ліквідного покриття	Початок періоду спостереження				Впровадження мінімального значення				
Коефіцієнт чистого стабільного фінансування		Початок періоду спостереження						Впровадження мінімального значення	

Джерела: [8; 9].

2) підвищено вимоги до достатності капіталу:

– за акціонерним капіталом – з 2 до 4.5%;

– за капіталом першого рівня (T1) – з 4 до 6%;

– за сукупним капіталом (T1 + T2) вимогу залишено на рівні 8%, але додатково введено буфер консервації капіталу в розмірі 2.5% (що збільшує вимоги до сукупного капіталу з 8 до 10.5%, за капіталом першого рівня T1 – з 4 до 8.5%, а за акціонерним капіталом – з 2 до 7%);

– запроваджено контрциклічний буфер у розмірі від 0 до 2.5% (тобто вимоги до сукупного капіталу зростають уже до 13%);

– для системно важливих банків запроваджено додаткові вимоги до капіталу в розмірі від 1 до 2.5% (тобто цільове значення достатності капіталу може зрости для них до 15.5%);

3) суттєво розширено норму покриття ризиків у формулі достатності капіталу (переважно за рахунок ринкового ризику), підвищено вимоги щодо позабіржових операцій, а також перерахунку рівня кредитного ризику з урахуванням впливу фінансового стресу тощо. Всього вимоги до акціонерного капіталу з урахуванням зростання коефіцієнтів і розширення покриття ризиків, за оцінкою самого Базельського комітету, зросли в 7 разів;

4) впроваджено коефіцієнт леве-

риджу (відношення капіталу до активів, тобто без зважування);

5) змінено нормативи коефіцієнтів ліквідності:

– коефіцієнт ліквідного покриття (Liquidity coverage ratio) = ліквідні активи/відплив коштів за 30 днів у кризу >100%. Тобто обсягу ліквідних активів повинно вистачити на випадок відпливу коштів протягом 30 днів;

– коефіцієнт чистого стабільного фінансування (Net stable funding ratio) = стабільні пасиви/активи, які потребують стабільних пасивів >100%. Фактично всі довгострокові активи повинні бути забезпечені достатнім обсягом стабільних пасивів;

6) встановлено регулювання (Pillar 2) – посилення нагляду:

– зокрема, посилення нагляду за розрахунком капіталу, ризик-менеджментом, корпоративним управлінням, прийняттям ризиків, агрегуванням ризиків, впровадженням стрес-тестів;

7) встановлено розкриття (Pillar 3) – посилення ринкової дисципліни:

– підвищено прозорість за складними фінансовими операціями.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ БАЗЕЛЯ III ЗА КОРДОНОМ

Розглянемо особливості та проблеми впровадження положень угоди Базель III у банківських систе-

мах країн ЄС та США.

У 2012–2013 роках провідні міжнародні банки активізували залучення коштів для зміцнення капіталу в рамках переходу до нормативів Базеля III.

Спочатку крайній термін для впровадження вимог Базеля III щодо капіталу банків було встановлено на 1 січня 2013 року. Однак у листопаді 2012 року Федеральна резервна система (ФРС) США заявила, що американські банки не зможуть завершити в зазначений термін цей процес. Два тижні потому аналогічну заяву щодо неготовності переходу до нових нормативів європейських банків зробили представники Єврокомісії [5].

Після фактичного зриву встановленого терміну імплементації нових вимог в ЄС і США Базельський комітет зробив відповідні висновки. У квітні 2013 року він випустив звіт про поточний стан справ з упровадженням Базеля III. На той момент місцеві регулятори і банки цілком затвердили і погодили вимоги до капіталу в 11 країнах і юрисдикціях – Австралії, Канаді, Китаї, Гонконзі, ПАР, Індії, Японії, Мексиці, Саудівській Аравії, Сінгапурі і Швейцарії. Ще в трьох державах – Аргентині, Бразилії і Росії – вимоги мали набутися чинності до кінця 2013 року.

Інші 13 країн – членів Базельського комітету, котрі не змогли почати впровадження Базеля III з 1 січ-

ня 2013 року, поки що лише опублікували попередні вимоги до місцевих банків. Це дев'ять країн ЄС — Бельгія, Франція, Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди, Іспанія, Швеція і Великобританія, а також Індонезія, Туреччина, Південна Корея і США. Базельський комітет закликав ці країни максимально швидко погодити деталі впровадження Базеля III з учасниками ринку [7].

Базель III істотно вплине на зміну параметрів європейського банківського сектору. Грунтуючись на балансових звітах за 2010 рік, європейським банкам, щоб забезпечити відповідність новим вимогам до 2019 року, потрібно буде залучити додатково близько 1.1 трільйона євро капіталу першого рівня, а також на 1.3 трільйона євро наростити ресурси короткострокової ліквідності і приблизно на 2.3 трільйона євро — довгострокової ліквідності. Це безпрецедентні за обсягом завдання, яких банківська система Європи ще не знала.

Тиск на американські банки буде трохи меншим, але схожим, хоча причини впливу дещо інші. Оцінка дефіциту капіталу першого рівня становить 800 млрд. доларів США (640 млрд. євро), розрив у короткостроковій ліквідності — 758 млрд. доларів США (606.4 млрд. євро), а розрив у довгостроковому фінансуванні — 2.9 трлн. доларів США (2.32 млрд. євро) за курсу 1.25 долара США за євро [6].

Потреба в додатковому капіталі становить до 60% від вартості всього європейського й американського капіталу першого рівня, а розрив ліквідності — близько 50% від суми всіх короткострокових ліквідних активів.

За умови спрямування до капіталу першого рівня 50% нерозподіленого прибутку і номінального річного зростання балансу до 2019 року в розмірі 3% очікується, що вимоги до капіталу в Європі зростуть приблизно до 1.2 трлн. євро, потреби в короткостроковій ліквідності — на 1.7 трлн. євро, а потреби в довгостроковому фінансуванні — до 3.4 трлн. євро.

Зважаючи на це, не уникнути подорожчання банківських послуг. Особливо суттєво зменшиться прибутковість банків. Очікується, що за інших рівних умов нормативи Базеля III призведуть до зменшення рентабельності капіталу (return on equity, ROE) для середнього банку приблизно на 4% у Європі і близько 3% — у США.

Роздрібні, корпоративні й інвестиційні банківські сегменти зазнавати-

муть цього впливу по-різному. На діяльність роздрібних банків впровадження норм Базеля III вплине, очевидно, найменше, хоча банківські установи з дуже низькими коефіцієнтами достатності капіталу можуть зазнати значного тиску, а частина з них, перебуваючи під цим тиском, — зникне з ринку. Корпоративні банки стикнуться з ускладненнями в основному при фінансуванні спеціалізованих кредитних і торговельних операцій.

Інвестиційні банки зазнають значного впливу в ключових сферах свого бізнесу — у фондових операціях і сек'юритизації (хеджуванні) бізнесу. Більшість банків з істотними частками на ринку капіталу і торговельного бізнесу, найімовірніше, постане перед серйозними проблемами і змушена буде чи не докорінно переглядати свої бізнес-моделі в найближчі кілька років.

На думку експертів, підхід європейської влади до впровадження нових стандартів Базельського комітету жорсткіший, ніж у США.

Після прийняття в середині квітня 2013 року Європарламентом "Директиви щодо вимог до капіталу 4" (CRD4), що посилює підходи до формування його структури, якості і достатності, європейські банки впритул приступили до зміцнення капіталу.

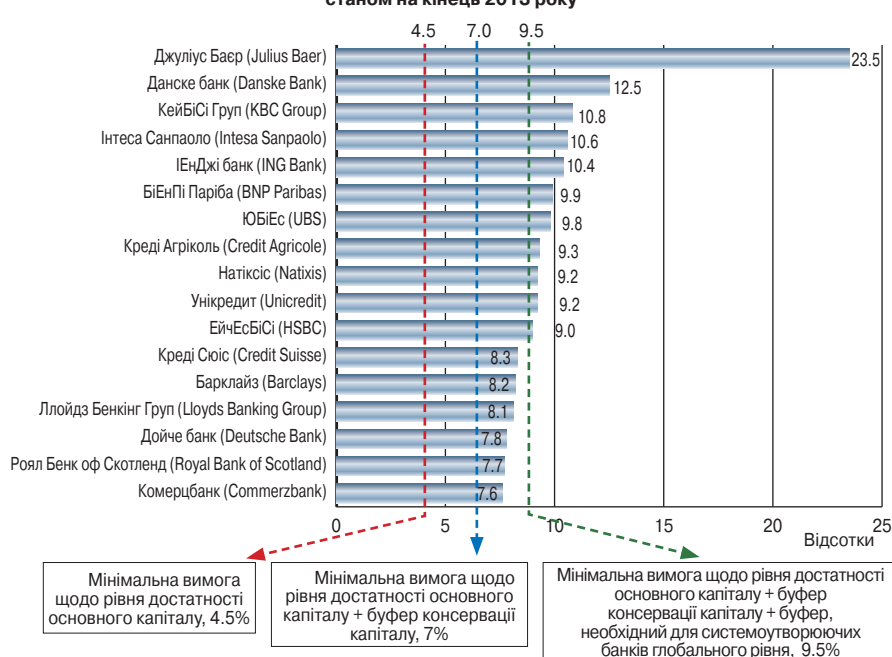
Британські регулятори заявили, що п'ятьом найбільшим банкам країни — Ройял Бенк оф Скотленд (Royal Bank of Scotland — RBS), Ллойдз

(Lloyds), Барклайз (Barclays), ЕйчЕсБіСі (HSBC) і Стандарт Чартеред (Standard Chartered) — необхідно додатково залучити 25 млрд. євро, щоб їхній капітал відповідав вимогам Базельського комітету. Такі банки, як Ллойдз і Ройял Бенк оф Скотленд заявили, що вони в змозі зміцнити свій капітал і без звертання за допомогою до акціонерів — за рахунок коштів від постійних операцій і продажу непрофільних активів. Так, наприклад, RBS має намір провести публічний продаж акцій — АйПіОу (Initial Public Offering, IPO) свого американського банку Сітізенс (Citizens), який оцінюється в 10–15 млрд. доларів США. Ллойдз планує продати свій портфель американських іпотечних облігацій на суму 8.7 млрд. доларів США [6].

Але збільшити капіталізацію без допомоги акціонерів можуть далеко не всі. Так, у 2013 році Дойче банк (Deutsche Bank) залучив 3 млрд. євро завдяки додатковій емісії нових акцій. Аналітики розцінили це як продовження підготовки банку до вступу в силу нових вимог щодо капіталу. Аналогічні заходи застосував також німецький Комерцбанк (Commerzbank), який у березні 2013 року анонсував додаткову емісію на 2.5 млрд. євро. Коефіцієнти достатності основного капіталу деяких європейських банків станом на кінець 2013 року наведено на графіку.

Якщо в ЄС фактичне набуття чинності новими вимогами Базеля III

Коефіцієнти достатності основного капіталу деяких європейських банків станом на кінець 2013 року

Джерело: [6].

щодо якості капіталу очікувалося в 2014 році, то у США для більшості банків ці вимоги можуть набути чинності не раніше 2015 року. Крім того, якщо в ЄС вимоги до достатності ліквідних коштів можуть набути чинності вже з 2015 року, то в США цей термін поки що чітко не визначено.

Більше того, у США з'являються деякі законодавчі ініціативи, спрямовані на відмову від жорстких вимог до капіталу і ліквідності банків. Так, у середині квітня 2013 року сенатори Шеррод Браун і Девід Віттер підготували законопроект, в якому передбачено, що американські банки і регулятори можуть зовсім відмовитися від рекомендацій Базеля III, які, на їхню думку, є надто складними і заплутаними. Сенатори запропонували свій підхід: щоб банки, загальні активи яких оцінюються більш як у 50 млрд. доларів США (американські банки другого ешелону), мали би відношення акціонерного капіталу до своїх активів не менше 8%, а провідні системоутворюючі банки з активами понад 500 млрд. доларів США мали б це відношення на рівні 15%. Таким чином, сенатори фактично запропонували відмовитися і від системи оцінки активів, зважених за рівнем ризику (RWA), і від мінімально необхідного обсягу високоліквідних коштів (LCR) [6].

Ці пропозиції стали предметом жвавого обговорення в ЗМІ та банківських колах — дехто вважав їх надто примітивними, інші, навпаки, заявили, що така простота внесе ясність у нормативно-правову діяльність. Утім, через деякий час міністр фінансів США Джейкоб Лью, відмовившись прямо коментувати ініціативу сенаторів, підтвердив намір США продовжити впровадження принципів Базеля III.

У середині травня 2013 року заступник директора американського Управління з контролю за обігом коштів (ОСС) Чарльз Тейлор ще раз підтвердив прихильність до Базеля III, повідомивши також, що фінансові регулятори США успішно працюють над тим, щоб погодити критерії нових вимог і все-таки впровадити їх на практиці.

На цьому тлі деякі американські банки за прикладом своїх європейських колег також активізували залучення коштів. Так, у 2013 році Голдман Сакс (Goldman Sachs) остаточно вийшов з капіталу найбільшого китайського банку АйСіБіСі (ICBC), продавши свою частку в ньому за 1.1

млрд. доларів США. І хоча сам банк утримується від прямих коментарів щодо причин цієї угоди, аналітики в один голос стверджують, що Голдман Сакс вийшов з АйСіБіСі у тому числі й для того, щоб використовувати ці кошти для зміцнення власного капіталу. Активізувалися американські банкіри і щодо нарощування ліквідності — не чекаючи остаточного терміну набуття чинності новими вимогами. Так, за даними останнього дослідження клірингової палати Кліринг Хаус (The Clearing House), якщо наприкінці 2010 року середній показник достатності ліквідних коштів в американській банківській індустрії був на рівні 59%, то в 2013 році він становив уже 81%.

Серед проблем американських банків при впровадженні Базеля III найважливішим моментом є те, що ці стандарти застосовуватимуться практично до всіх банків країни — від найбільших транснаціональних банків до невеликих регіональних. Відповідно до пропозицій американських фінансових регуляторів вимоги до якості банківського капіталу планується посилити стосовно всіх банків, однак наслідки для великих і дрібних банків будуть різними. Найбільші американські банки з великою часткою міжнародних операцій активно підтримують впровадження Базеля III в усьому світі. За погодженого запровадження нових стандартів для таких банків буде створено єдине глобальне поле дій, їхні коефіцієнти достатності основного капіталу будуть адекватні вимогам. Водночас найбільші американські банки стурбовані тим, що пропозиції американських регуляторів щодо впровадження Базеля III дещо відрізняються від версії, запропонованої самим Базельським комітетом.

Проблема погодженого впровадження Базеля III не унікальна для США. Деякі розділи правил ЄС щодо Базеля III (відомі як CRD IV) також відрізняються від версії, запропонованої Базельським комітетом. Дуже важливо, щоб найбільші країни працювали спільно для забезпечення погодженого впровадження принципів Базеля III і за іншими напрямками реформування фінансових ринків.

Що ж до невеликих регіональних банків, то насамперед варто зазначити, що таких у США більше 7 тисяч. Американські регулятори запропонували впровадити Базель III для

кожного з них. Проте для багатьох дрібних банків впровадження цих принципів буде надто важким тягарем, оскільки вони мають дуже обмежений доступ до глобальних ринків капіталу. Крім того, дрібні регіональні банки зазначають, що нормативи Базеля III спершу розроблялися лише для найбільших банків із міжнародним масштабом діяльності.

За останні кілька років найбільші американські банки значно зміцнили свій капітал. За даними останніх стрес-тестів ФРС, у найбільших банків не лише достатньо високоякісного капіталу для покриття збитків за найгіршого макроекономічного сценарію, а ще й залишиться капітал, рівень якого відповідатиме мінімальним вимогам достатності. За даними ФРС, порівняно з 2008 роком найбільші американські банки примножили рівень базового акціонерного капіталу більш як удвічі.

Такі дані щодо нарощування капіталу в США свідчать про те, що американські банки, найімовірніше, зможуть упровадити Базель III раніше 2019 року. Американські фінансові регулятори також активно підтримують цей процес.

Капітал американських банків уже на цьому етапі зміцнений порівняно з багатьма банками ЄС значно більше. Економіка США нині перебуває в кращому стані, ніж економіка ЄС, що дає змогу американським банкам отримувати великі прибутки. На тлі поживлення ринку житлової нерухомості навіть такі колись збиткові банки, як Фредді Мак (Freddie Mac) і Фенні Мей (Fannie Mae) отримали пристойні прибутки. До того ж після втручання ФРС у 2008 році американські банки значно зменшили свої портфелі "токсичних" іпотечних активів класу субстандартних (subprime). На відміну від США, багато європейських банків, особливо в Іспанії, Італії, Ірландії і Великобританії, володіють великими портфелями активів, пов'язаних з нерухомістю, але в ЄС немає такого єдиного регулятора, як ФРС, який міг би системно в цілому регіоні розв'язати проблеми іпотечних боргів, що не можуть бути повернуті позичальникам. У деяких країнах ЄС розпочинаються спроби вирішувати проблеми з переобтяженістю банківських балансів поганими активами, однак, як правило, такі спроби не дають бажаного результату.

Наприклад, влада Іспанії дуже пізно визнала наявність у місцевих бан-

ках великих портфелів активів, пов'язаних із проблемним ринком житлової нерухомості. До того ж уся економіка ЄС нині не у найкращому стані, що справляє додатковий негативний тиск на банки. Саме цей комплекс причин і призвів до того, що європейські банки нині зазнають набагато потужнішого макроекономічного тиску порівняно з американськими колегами.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що на сучасному етапі проводиться активне впровадження умов угоди Базель III серед країн — членів Базельського комітету. Найбільші успіхи в процесі їх імplementації мають США та Швейцарія — вони запровадили нормативи капіталу та ліквідності навіть жорсткіші, ніж ті, які визначено в угоді Базель III. При цьому основними проблемами впровадження умов цієї угоди є необхідність залучення значних коштів для додаткової капіталізації банків через додаткові внески акціонерів, випуск додаткових емісій акцій, зменшення рівня дивідендів, продаж непрофільних активів або шляхом зменшення обсягів проведення активних операцій банками. Впровадження нормативів Базеля III сприятиме зростанню рівня стійкості світової економіки і зниженню ймовірності банківських криз.

Разом з тим заходи, передбачені Базелем III, — жорсткість вимог щодо достатності капіталу, встановлення єдиних стандартів ліквідності, а також додаткових нормативів для глобальних, системно важливих фінансових установ — можуть призвести до уповільнення економічного зростання у світі в результаті підвищення банками процентних ставок за кредитами і зменшення ними обсягів кредитування.

ВПЛИВ УПРОВАДЖЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ УГОДИ БАЗЕЛЬ III НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Більшість науковців і практиків вважає, що в разі переходу банків на стандарти Базеля III зростання ВВП розвинутих країн сповільнюватиметься. Вплив матимуть кілька факторів. Для підтримки колишнього рівня активів банкам необхідно збільшити капітал. Інакше кажучи, зменшиться фінансовий важіль і зросте вартість ресурсів, що негативно позначиться на ефективності банківської діяльності. Показники прибутковості банків, на-

самперед показник чистого прибутку на одиницю балансового капіталу (Return on Equity, ROE), зменшаться. Це призведе до скорочення дивідендних виплат і зниження привабливості банківських акцій для інвесторів. Унаслідок цього загостриться конкурентна боротьба банків за залучені кошти. Щоб відшкодувати втрати, банкам доведеться підвищувати процентні ставки за кредитами й обмежити ризики за допомогою жорсткіших умов кредитування потенційних позичальників. У результаті зменшиться приплив фінансових ресурсів для реального сектору економіки. Це, у свою чергу, негативно позначиться на показниках економічної активності.

Посилення нормативів регулювання в новій редакції Базельської угоди про капітал було неоднозначно оцінено як деякими національними регуляторами, так і самими суб'єктами регулювання.

Національні регулятори та фінансові установи країн, банківські системи яких уже відповідають або майже відповідають новим нормативам Базеля III, поставилися схвально до запропонованих змін і підтримали зростання вимог щодо регулювання банківської діяльності. В деяких країнах, наприклад у США, Великобританії та Швейцарії, національні стандарти навіть жорсткіші, ніж вимоги Базельського комітету. Показники більшості великих банків США, Канади, а в Європі — банків Бельгії, Нідерландів, Люксембургу, Великобританії, Швейцарії та скандинавських країн також відповідають новим вимогам.

Результати запровадження Базеля III передусім відчують країни Єврозони. Представники регуляторів і банківських кіл країн, котрі мають певні національні особливості фінансових систем, вельми критично оцінили нові вимоги Базельського комітету, зазначивши, що нові вимоги змусять банки зменшити обсяги кредитування через неможливість поповнювати капітал. Деякі європейські країни (Німеччина, Франція) утрималися від підписання розробленого документа. Європейська (особливо — німецька) банківська система дуже відрізняється від англосаксонської. Так, наприклад, у Німеччині функціонує багато ощадних (Sparkasse) та ощадних будівельних кас і кооперативних банків, які традиційно фінансують малі та середні підприємства. Зазначені фінансово-кредитні установи не можуть здійснювати операції на борговому ринку

та залежать від державних позик. Тому деякі нові вимоги до власного капіталу банків можуть дуже негативно вплинути на діяльність таких установ, зокрема німецьких ощадних кас та кооперативних банків.

Справді, для підвищення коефіцієнта достатності капіталу першого рівня банки, які не бажають або не мають змоги збільшувати основний капітал, будуть змушені скорочувати обсяги ризикових активних операцій, зокрема зменшувати рівень кредитування, що призведе до зменшення прибутку банків.

Так, за оцінками Федеральної асоціації німецьких банків, для того, щоб національні нормативи відповідали новим базельським стандартам, десять найбільших банків Німеччини повинні збільшити власний капітал зі 105 до 140 млрд. євро. Тобто, за прогнозом, запровадження Базеля III може стати фактором стримування зростання обсягів кредитування і, як наслідок, уповільнення економічного піднесення в європейських країнах.

Опосередкованим наслідком упровадження Базеля III може стати відмова банків від участі у високоризикових, але прибуткових операціях, передусім — із цінними паперами. Деякі міжнародні експерти побоюються негативного впливу нових вимог на отримання реальним сектором економіки фінансування. Це може стати вирішальним фактором впливу на уповільнення темпів відновлення економіки.

ВИСНОВКИ

Розробка та впровадження підвищених вимог щодо достатності капіталу та ліквідності банків відповідно до угоди Базеля III стали результатом пошуку ефективних шляхів унеможливлення повторення світової фінансової кризи 2008 року. Основними наслідками впровадження рекомендацій Базеля III буде зростання фінансової стійкості банків та всієї світової фінансової системи, підвищення рівня капіталу банків. Від упровадження нових міжнародних стандартів Базеля III у банківську практику можемо очікувати потужний позитивний ефект. Вірогідним сценарієм розвитку подій може стати повернення банків до простих схем бізнесу та універсальних операцій. Такі зміни стимулюватимуть світову банківську спільноту, зокрема великі банки, котрі активно працюють на міжнародних ринках, посилювати

дисципліну у сфері торгівлі позабіржовими деривативами та стандартизувати торгівлю ними. Результати будуть відчутні в усій фінансовій системі, включно з небанківським сектором та ринками капіталу.

Більше того, нові вимоги щодо достатності капіталу першого рівня можуть стати потужним стимулом до зміни банками власних бізнес-моделей. Банки самостійно вирішуватимуть, яким чином нарощувати капітал, або обиратимуть екстенсивний шлях розвитку, обмежуючись зменшенням виплат дивідендів і бонусів керівництву та працівникам, або активно залучатимуть капітал на фінансових ринках, отримуючи завдяки цьому певні конкурентні переваги.

Список використаних джерел

1. Лютий І. О. Банківські інститу-

ти в умовах глобалізації ринку фінансових послуг: монографія / І.О.Лютий, О.М.Юрчук / — К.: Знання, 2011. — 357 с. — (Ukrainian source).

2. Міщенко В., Незнамова А. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В.Міщенко, А.Незнамова // Вісник Національного банку України. — 2011. — № 1. — С. 4–9. — (Ukrainian source).

3. Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківський нагляд: підручник. — К.: Центр наукових досліджень НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2011. — 498 с. — (Ukrainian source).

4. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: монографія / О. Хаб'юк / — Івано-Франківськ: ОППІО; Снятин: ПрутПринт, 2008. — 260 с. — (Ukrainian source).

5. 84-th BIS Annual Report, 2013/2014, 29 June 2014. — (PDF, 127 pages). —

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bis.org/publ/arpdf/ar2014_es.pdf.

6. Basel III Monitoring Report (PDF, 53 pages). — September 2014. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbst289.pdf>.

7. Implementation of Basel standards. A report to G20 Leaders on implementation of the Basel III regulatory reforms (PDF, 16 pages). — November, 2014. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbst/publ/d299.pdf>.

8. Revised version of the Basel III capital rules reflecting the CVA modification (PDF, 77 pages). — (1 June 2011). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbst189.pdf>.

9. Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools. — January 2013 (PDF, 75 pages). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbst238.pdf>.

Благодійність /

Банкіри допомагають військовим медикам Bankers-benefactors grant aid to military doctors

Уже рік Україна фактично самотужки протистойть у нерівному двобої намаганням Росії заблокувати за допомогою військової агресії волю українського народу до суспільно-економічного розвитку в рамках європейської спільноти. Воєнне протистояння виснажує економіку держави, найкращі сини і доньки віддають у цій жертовній боротьбі власне здоров'я і навіть життя. Вітчизняні банки долучилися до загальнонародної справи підтримки українських воїнів, котрі захищають територіальну цілісність і суверенітет країни. Фінансові установи систематично проводять адресні благодійні акції та реалізують спеціальні програми. Про те, як банкіри роблять свій внесок у цю благородну справу, – в огляді, підготовленому за матеріалами офіційних джерел.

It is already 1 year while Ukraine has been resisting, almost without assistance, Russia's intentions to weaken the will of Ukrainian people to social and economic development in the European community with the help of military aggression. The military confrontation exhausts the country's economy, the best sons and daughters sacrifice their health and even life in the struggle. Ukrainian banks joined the nationwide support of Ukrainian soldiers, who defend country's territorial integrity and sovereignty. Financial institutions regularly perform the targeted acts of charity and carry out special programs. The review on bankers' contribution to the noble cause was prepared according to official materials.

“ЛІГА БАНКІВ УКРАЇНИ”

Незалежна асоціація банків України та благодійна організація “Ліга банків України” закуповують і передають обладнання військовим госпіталям у рамках реалізації благодійної програми “Єдина Україна”. Її основною метою є сприяння роз-

витку гуманності, взаємодопомоги, об'єднанню українського суспільства шляхом створення системи надання адресної допомоги та участі у відродженні України.

У рамках реалізації програми “Єдина Україна” за підтримки Креді Агріколь-банку та Національного банку України благодійники закупи-

ли і передали обладнання Комунальному закладу Тернопільської обласної ради “Тернопільська університетська лікарня” та Чернівецькому військовому госпіталю. Кожен лікувальний заклад отримав монітор пацієнта G3N (багатопараметричний моніторинг контролю життєво важливих функцій у будь-яких умовах з автома-

тичним аналізом даних).

Для потреб Військового госпіталю в Луцьку “Ліга банків України” закупила та передала операційний стіл та операційний безтіньовий дев’ятирефлек-

Передача медичного обладнання, закупленого благодійною організацією “Ліга банків України”, військовим медикам.

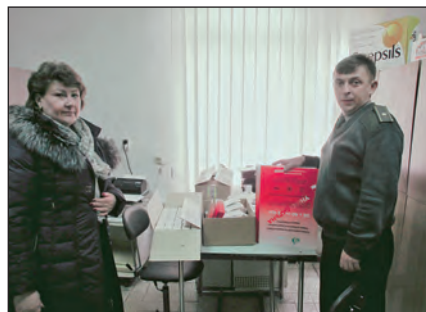
торний світильник. Для Військового госпіталю в Харкові закуплено комплект силового обладнання для ортопедичних і травматологічних операцій. Військовому госпіталю в Хмельницькому благодійна організація закупила фізіотерапевтичне обладнання, що сприятиме реабілітації поранених, а саме — апарат для лазерної терапії (виробник — BTL Industries Limited). За словами медиків, обладнання буде ефективним при лікуванні вогнепальних поранень.

РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ

Працівники Райффайзен Банку Аваль систематично надають допомогу госпіталям, у яких проходять курс лікування захисники України. Керівництво банку, профспілкові комітети і співробітники, які працюють у регіональних підрозділах в усіх областях України, не залишаються

байдужими до потреб країни та її захисників у час важких випробувань. Зокрема, напередодні новорічних свят правління банку ухвалило рішення відмовитися від закупівлі традиційних подарунків для клієнтів і партнерів та спрямували вивільнені кошти на допомогу медичним закладам, у яких проходять лікування поранені учасники АТО. Також більшість співробітників фінансової установи відмовилася від проведення новорічних корпоративних святкувань та використала ці кошти на благодійні проекти.

Упродовж останнього часу реалізовано низку благодійних проектів. Зокрема Київська регіональна дирекція Райффайзен Банку Аваль у березні на-

Начальник Білоцерківського районного відділення Райффайзен Банку Аваль Валентина Чуян передає ліки співробітнику Білоцерківського військового шпиталю.

дала допомогу Головному військовому клінічному госпіталю м. Києва та Білоцерківському військовому шпиталю — передано обладнання та ліків на загальну суму 67 тисяч гривень. Крім того, для клініки судинної хірургії Головного військового клінічного госпіталю закуплено найсучасніше обладнання, а також оптику для надання допомоги пораненим військовослужбовцям. Госпіталь надіслав Райффайзен Банку Аваль листа-подяку за необхідну своєчасну допомогу. Колектив Київської регіональної дирекції банку надає допомогу іншим підрозділам Головного військового клінічного госпіталю, зокрема клінікам травматології і реанімації, а також Центральному клінічному

Виконавчий директор Запорізької обласної дирекції Райффайзен Банку Аваль В'ячеслав Платов передає обладнання головному лікарю — командирі військового шпиталю Ользі Чоп.

госпіталю Державної прикордонної служби України й Ірпінському військовому госпіталю.

Запорізька обласна дирекція Райффайзен Банку Аваль придбала та передала для потреб Запорізького військового госпіталю, в якому перебувають на лікуванні українські воїни, медичне обладнання на загальну суму 82 тис. 150 грн. Банкіри закупили для медичного закладу два монітори пацієнта, а також електрокардіографи, камеру для зберігання стерильних виробів, стерилізатор і центрифугу. Обладнання головному лікарю — командирі військового шпиталю підполковнику медичної служби Ользі Чоп передав виконавчий директор Запорізької обласної дирекції банку В'ячеслав Платов.

Дніпропетровська обласна дирекція банку 5 березня передала Дніпропетровському військовому госпіталю благодійну допомогу на загальну суму 82.5 тис. гривень — на ці кошти було придбано медичне обладнання та антибіотики.

УКРГАЗБАНК

За два перших місяці 2015 року Укргазбанк перерахував 185 тисяч гривень на лікування українських військових завдяки реалізації благодійної ініціативи “Справа честі”. Зо-

Працівники Київської регіональної дирекції та районних відділень м. Києва Райффайзен Банку Аваль із медичними працівниками Головного військового клінічного госпіталю після передачі доброчинної допомоги.

крема, у січні на рахунок Головного військового клінічного госпіталю м. Києва надійшло близько 94 тисяч гривень, у лютому — 91 тисяча.

Згідно з умовами програми 1% річних від суми депозитних вкладів “Справа честі” банк щомісячно перераховує Головному військовому клінічному госпіталю як благодійну допомогу. Ці кошти використовуються для надання кваліфікованої медичної допомоги пораненим у зоні АТО воїнам, а також для максимального забезпечення їх лікарськими засобами та медикаментами. При цьому 1% списується не з клієнтів, а є благодійним внеском самого банку. Вкладники ж гарантовано отримують суму депозиту і визначений в угоді відсотковий дохід. Виконувач обов’язків голови правління Укргазбанку Кирило Шевченко зазначає, що це не єдина і далеко не остання благодійна програма банку для захисників нашої Вітчизни.

БАНК “НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ”

Із березня 2014 року банк “Національний кредит” співпрацює з міжнародним благодійним фондом “Центр соціальних проєктів майбутнього” щодо збору коштів для підтримки воїнів у зоні проведення бо-

Гуманітарну допомогу, придбану за кошти, зібрані банком “Національний кредит”, передано до дитячого будинку.

йових дій. Упродовж 2014 року через майже 5 000 терміналів і каси банку зібрано і передано фонду 254 682 гривень, на які придбано предмети першої необхідності: медикаменти, продукти харчування тривалого зберігання, паливо та пальне, намети, предмети особистої гігієни, яких гостро потребують українські військові.

У вересні минулого року банк “Національний кредит” долучився до роботи благодійного фонду “Крила фе-

нікса”. За п’ять місяців плідної співпраці вдалося зібрати понад 50 тис. грн., які витрачено на закупівлю реанімобілів, пошиття військової форми для добровольців, придбання термобілизни і медичних аптек. Всеукраїнському благодійному фонду “Лелеки” банк “Національний кредит” допомагає збирати кошти для допомоги воїнам, які постраждали в зоні антитерористичної операції, а також — вимушеним переселенцям. Загалом було зібрано 59 320.71 грн. Гроші призначено для лікування та закупівлі медикаментів воїнам, котрі проходять лікування в Головному військовому клінічному госпіталі м. Києва, а також для забезпечення дітей, які були змушені покинути свої будинки на сході країни, теплими речами та шкільним приладдям. Частково кошти використано для допомоги сім’ям, які втратили годувальників у зоні ведення бойових дій.

Збір грошей проходив у відділенні банку “Національний кредит” за допомогою програми “Електронна решта”. Кожен клієнт, розраховуючись через каси банку, за бажанням міг перерахувати решту від операції на рахунок благодійного фонду. Ідею збору коштів із використанням “Електронної решти” підтримали інші банки, бізнес-об’єднання та засоби масової інформації. Директор департаменту по роботі з персоналом банку “Національний кредит” Марія Грачова наголошує, що спільний проєкт із благодійним фондом “Лелеки” є свідченням позиції соціально відповідальних компаній, він популяризує самоорганізацію при вирішенні нагальних проблем громадян держави.

У майбутньому банк “Національний кредит” продовжить співпрацю з благодійним фондом “Лелеки” та сприятиме реалізації його ідей щодо відновлення інфраструктури міст, які зазнали руйнувань унаслідок бойових дій; налагодження соціальних і культурних контактів між навчальними закладами різних регіонів України з метою об’єднання суспільства; розвитку волонтерського руху для консолідації суспільства та допомоги людям, які постраждали у результаті надзвичайних подій і воєнних дій. Банк “Національний кредит” є основним фінансовим партнером фонду. Маючи розвинуту мережу відділень, фінансова установа забезпечує виконання основної функції благодійної організації — збір коштів для тих, хто відстоює суверенітет і територіальну цілісність України.

Заступник керівника департаменту безпеки банку “Національний кредит”

Юрій Квятківський, який добровольцем став на захист України, у колі побратимів.

ІДЕЯ-БАНК

Ідея-банк розробив порядок припинення нарахування відсотків за кредитами для позичальників, призваних на військову службу до лав Збройних Сил України та до закінчення особливого періоду в Україні. Для отримання кредитних канікул позичальнику необхідно подати заяву та відповідні документи з органів, які підтверджують, що він був мобілізований на військову службу.

При поданні всіх відповідних документів банк скасовує вже нараховані відсотки, комісії, пені, інші штрафи від моменту призову; зупиняє нарахування відсотків, комісії, пені, інших штрафів до моменту демобілізації з лав ЗСУ. На період призову клієнт зобов’язаний оплачувати лише “тіло” основної суми кредиту. При цьому підхід до потреб таких клієнтів гнучкий — банк розглядає варіант сприяння в обслуговуванні кредитних зобов’язань залежно від конкретної ситуації, в якій перебуває мобілізований позичальник або військовослужбовець.

За словами голови правління Ідея-банку Михайла Власенка, фінансова установа вже виконала близько 40 заяв мобілізованих до лав української армії позичальників про відтермінування платежів за кредитами, за якими також припинено нарахування відсоткових платежів.

За матеріалами, оприлюдненими банками, підготував Роман Підвисоцький.

Prepared by Roman Pidvysotskyi according to materials published by banks.

3 бібліотечних фондів/

Нові надходження до Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського

New inflows to the Vernadsky National Library of Ukraine

Добірка видань з економічної, фінансової, банківської тематики, що надійшли у фонди Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського (НБУВ).

Review of new publications on economics, banking and finance, which have replenished the stock of the Vernadsky National Library of Ukraine.

Актуальні питання сучасної економіки [Текст]: матеріали V Всеукр. заоч. наук. конф., 24 груд. 2013 р., Умань. Ч. 1 / ред.: О.О.Непочатенко; Уман. нац. ун-т садівництва. – Умань, 2013. – 155 с. – укр.

Висвітлено сучасні проблеми фінансового забезпечення інвестиційної діяльності України. Акцентовано увагу на вдосконаленні управління кредитним портфелем комерційного банку. Показано напрями реструктуризації заборгованості. Простежено розвиток страхового ринку України. Висвітлено досвід формування стратегії інноваційного розвитку країн ЄС.

Шифр зберігання в НБУВ: В354821/1

Актуальні проблеми економіки 2013–2014 [Текст]: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., 24 січ. 2014 р., Київ / ред.: М.М.Єрмошенко; Нац. акад. упр. – Київ: Нац. акад. упр., 2014. – 135 с.: рис., табл. – укр. – рос. – англ.

Визначено основні тенденції та фактори формування регіональних проблем розвитку (на прикладі Закарпаття). Змодельовано кількісні характеристики структурних змін секторної моделі економіки України. Розглянуто проблеми планування постійних витрат на мікро- та макrorівнях. Проаналізовано показники діяльності українських банків у контексті міжнародного кредитування. Простежено еволюцію розвитку теорії інформаційної економіки. Охарактеризовано транскордонне співробітництво центральноєвропейських країн.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА779237

Актуальні проблеми розвитку сучасної економіки [Текст]: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 13–14 берез. 2014 р., Дніпропетровськ / Наук. журн. “Економіка і фінанси”, Дніпропетр. ун-т ім. А.Нобеля, ДВНЗ “Укр. держ. хім.-технол. ун-т”, Урал. держ. ун-т шляхів сполучення, ВНЗ “Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини “Україна”. – Дніпропетровськ: Дробязко С. І., 2014. – 147 с.: рис., табл. – укр. – рос. – англ.

Показано роль інституційної довіри у підвищенні ефективності національної економіки. Здійснено аналіз державної боргової політики та її прогноз на 2014–2016 рр. Вивчено погляди науковців і законодавчий регулятив змісту облікової політики бюджетних установ. Приділено увагу вдосконаленню процесу декларування доходів фізичних осіб в Україні. Проаналізовано взаємозв'язок антикорупційної політики і захисту прав власності в країнах ЄС.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА779236

Банківська статистика [Текст]: навч. посіб. для студентів ВНЗ, які навчаються за освіт.-проф. програмою бакалавр з напряму підгот. “Фінанси і кредит” / уклад.: І.В.Белова. – Суми: Унів. кн., 2014. – 430 с.: рис., табл. – укр.

Розглянуто сутність статистики як науки, основні принципи офіційної статистики. Показано місце банківської статистики в системі статистичних наук, окреслено мету, принципи та завдання статистичного вивчення балансу банку. Охарактеризовано структуру активів і пасивів банку. Розкрито зміст поняття банківського ризику та завдання його статистичного вивчення. Подано інформацію про комплексне оцінювання банківських ризиків з метою здійснення банківського нагля-

ду. Наведено джерела коштів, що використовуються банками для потреб кредитування. Приділено увагу основним показникам статистики грошового обігу. Обґрунтовано сутність і види операцій банку на ринку цінних паперів.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА780434

Бойко А. В. Стійкість національної економіки: теорія, методологія, практика [Текст]: [монографія] / А.В.Бойко; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – Київ, 2014. – 287 с.: рис., табл. – укр.

Фундаментально розкрито природу стійкості національної економіки у контексті внутрішніх і зовнішніх викликів та ризиків сучасності. Застосовуючи міждисциплінарний і комплексний підхід, системно обґрунтовано теоретико-методологічні положення та практичні рекомендації щодо формування стійкості економіки, що розвивається у глобальному просторі. Розроблено концептуальні засади забезпечення стійкості національної економіки, які враховують зовнішні чинники впливу на економічні процеси, детермінують її внутрішні фактори формування, а також включають механізми, інститути і стратегії управління.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА781232

Бюджетна система [Текст]: навч. посіб. у схемах, формулах і табл. для студентів галузі знань “Економіка і підприємництво” напряму підгот. “Фінанси та кредит” / В.М.Крочук, М.П.Політило, Р.І.Задерецька, О.І.Познякова; Нац. техн. “Львів. Політехніка”. – Львів: Сорока Т. Б., 2014. – 173 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 171–173. – укр.

Викладено теоретичні основи бюджету, структуру й устрій бюджетної системи України. Розглянуто систему доходів і видатків державного та місцевих бюджетів. Досліджено питання бюджетного дефіциту, державного боргу та кредиту. Подано інформацію про сутність, учасників та стадії бюджетного процесу. Значну увагу приділено змінам, які відбулися в бюджетній системі за 2014 р.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА781063

Від ефективного управління до ефективної економіки [Текст]: зб. наук. ст. магістрів ф-ту економіки та менеджменту ПУЕТ за результатами наук. дослідж. 2013–2014 навч. року: [в 2 ч.] / [редкол.: О.О.Нестуля (голов. ред.) та ін.]; ВНЗ Укоопспілки “Полтав. ун-т економіки і торгівлі”. – Ч. 1. – Полтава, 2014. – 193, [1] с. – Ч. 2. – Дніпропетровськ, 2014. – 153, [1] с. – укр.

Досліджено взаємозв'язок між засобами виробництва за допомогою методів компонентного аналізу. Викладено теоретико-методичні аспекти забезпечення прибутковості господарської діяльності підприємства. Обґрунтовано шляхи зниження економічних ризиків у його діяльності. Розглянуто науково-теоретичні аспекти стимулювання праці, шляхи підвищення продуктивності праці на підприємстві. Висвітлено проблеми оцінювання ефективності системи. Розкрито особливості управління підприємством на різних етапах життєвого циклу. Охарактеризовано сучасні системи і моделі мотивації ефективної праці.

Шифри зберігання в НБУВ: В355131/1; В355131/2

Волохова І. С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні [Текст]: монографія / І.С.Волохова; Одес. нац. екон. ун-т. – Одеса: Атлант, 2014. – 461 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 412–444. – укр.

Викладено теоретичні основи функціонування місцевих фінансів (МФ), історичні аспекти їх розвитку, економічну сутність, розглянуто систему МФ, а також окремо досліджено її елементи. Обґрунтовано необхідність і сутність фінансової децентралізації, розроблено методологію визначення ступеня фінансової децентралізації, деволюції та деконцентрації. Розглянуто моделі організації фінансових відносин органів місцевого та регіонального самоврядування. Запропоновано концепцію розбудови регіонального самоврядування та регіональних фінансів України. Досліджено розподіл видаткових повноважень між рівнями влади, оцінено ефективність наявної структури видатків місцевих бюджетів, чинного механізму фінансування суспільних благ з місцевих бюджетів України. Досліджено прагматику фінансової діяльності органів самоорганізації населення.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА778889

Фінансове забезпечення сталого розвитку регіонів України: міжбюджетні відносини та інноваційні інструменти стимулювання [Текст]: монографія / І.М.Вахович, В.Ю.Дорош, Л.І.Іщук, М.І.Купира, І.В.Олександренко; Луц. нац. техн. ун-т. – Луцьк: Волинполіграф™, 2014. – 331 с.: рис., табл. – укр.

Викладено теоретичні та прикладні засади фінансового забезпечення сталого розвитку регіону. Зокрема обґрунтовано сутність механізму забезпечення фінансової спроможності регіону, джерел фінансування ендегенно орієнтованого розвитку регіону. Акцентовано увагу на визначенні передумов фінансової конвергенції сталого розвитку регіонів країни, розкрито механізм регулювання міжбюджетних відносин. Досліджено ринок муніципальних позик, інноваційні інструменти фінансового стимулювання сталого розвитку регіону та окремих суб'єктів господарювання. Визначено особливості циклічного розвитку регіональних соціально-економічних систем за умов кризи, сутність і чинники гарантування інвестиційної безпеки регіону. Розкрито особливості створення регіонального фінансово-економічного механізму стимулювання інноваційної активності промислових підприємств.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776350

Фінансовий облік І [Текст]: навч. посіб. / В.Г.Васильєва, Т.С.Єдинак, О.В.Коновалова, О.О.Критенко; Акад. мит. служби України. – Д.: Акцент, 2014. – 190 с.: табл. – Бібліогр.: с. 156–157. – укр.

Висвітлено методи й організацію ведення фінансового обліку активів на підприємствах із використанням прогресивних форм і національних стандартів. Розкрито сутність фінансового обліку І, принципи сучасної організації обліку та його прогресивні форми. Обґрунтовано теоретичні основи організації та методології бухгалтерського фінансового обліку І, охарактеризовано його нормативно-законодавчу та методичну базу.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА775860

Фінансовий ринок України в умовах мінливого середовища [Текст]: колект. моногр. / В.В.Прядко, Е.О.Юрій, О.Ф.Петрук, І.В.Ісар, О.М.Лютік; ред.: В.В.Прядко; Буков. держ. фін.-екон. ун-т. – Чернівці: Технодрук, 2014. – 215 с.: рис., табл. – укр.

Визначено сутність і функції фінансового ринку за умов мінливого середовища, інституційну структуру такого ринку. З'ясовано роль фінансових посередників у забезпеченні ефективного функціонування фінансового ринку України та досліджено нормативно-правові засади його розвитку. Проаналізовано розвиток грошового ринку за сучасних умов господарю-

вання, тенденції розвитку валютного та страхового ринків і ринку цінних паперів України. Приділено увагу особливостям функціонування фінансових ринків зарубіжних країн, побудовано оптимальну модель такого ринку.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА775536

Чорний В. Я. Формування готовності до професійного спілкування майбутніх фахівців банківської справи [Текст]: монографія / В.Я.Чорний; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. – К.: УБС НБУ, 2013. – 243 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 136–151. – укр.

Визначено і теоретично обґрунтовано сукупність педагогічних умов формування готовності фахівців банківської справи до професійного спілкування, а саме: посилення сформованості мотиваційного й операційно-дійового компонентів у процесі застосування інформаційних технологій; використання інтерактивних методів для реалізації діяльнісно-орієнтованого підходу до вивчення гуманітарних дисциплін; поглиблення професійної спрямованості у викладанні іноземних мов; використання психолого-педагогічних тренінгів під час вивчення навчальних дисциплін гуманітарного циклу. Розроблено структурну модель формування готовності майбутніх фахівців банківської справи до професійного спілкування, яка відображає взаємозв'язки між основними складовими: метою підготовки студентів цього профілю; компонентами, показниками, рівнями їх готовності до професійного спілкування; особливостями організації навчально-виховного процесу, що визначаються принципами, методами, формами навчання та педагогічними умовами, реалізація яких приводить до запланованого результату – сформованості належного рівня готовності до професійного спілкування майбутніх фахівців банківської справи. Конкретизовано сутність і зміст компонентів (мотиваційного, когнітивного, операційно-дійового) готовності до професійного спілкування та визначено їх показники за трьома рівнями: низьким (стихійним), середнім (нормативним), високим (професійним).

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776069

Шаперенков А. В. Грошовий механізм формування інноваційного потенціалу [Текст]: монографія / А.В.Шаперенков; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – Київ: КНТЕУ, 2013. – 454, [1] с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 410–[455]. – укр.

Досліджено проблеми теоретичного обґрунтування та створення практичного механізму грошового забезпечення розвитку інноваційного потенціалу, активізації участі банків у цьому процесі. Викладено особливості й сучасні тенденції формування і розвитку інноваційного потенціалу. Розкрито його грошовий механізм, сучасні параметри та перспективи грошового забезпечення інноваційного потенціалу в Україні. Узагальнено функціональні аспекти й основні перешкоди банківської участі у грошовому забезпеченні інноваційного потенціалу України. Оцінено адекватність ресурсної бази банків вітчизняним потребам розвитку інноваційного потенціалу. Детально обґрунтовано ключові напрями розвитку державно-банківського партнерства у грошовому забезпеченні інноваційного потенціалу. Запропоновано модель накопичувальних інноваційних програм державно-банківського партнерства та шляхи активізації участі банків у грошовому забезпеченні трудоресурсної складової інноваційного потенціалу.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776535

**Підготувала Тетяна Зінкова,
Prepared by Tetiana Zinkova,**

провідний бібліограф відділу реферування наукової інформації Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.
Leading Bibliographer of the Department of Summarization of Scientific Information of the Vernadsky National Library of Ukraine (VNLU).

Спеціально для “Вісника Національного банку України”/

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у лютому 2015 року Main parameters of the monetary market of Ukraine in February 2015

Структура кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у лютому 2015 р.* (в розрізі інструментів)

Показники	2015 р.	Відсотки У тому числі за лютий
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00
У тому числі через:		
– кредити “овернайт”, надані через постійно діючу лінію рефінансування	69.17	75.47
– кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	14.16	10.38
– операції прямого РЕПО	3.03	2.59
– інші кредити під програми фінансового оздоровлення	13.63	11.56

* З урахуванням округлення до сотих.

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у лютому 2015 р.

Показники	2015 р.	Відсотки річні У тому числі за лютий
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	20.95	21.88
У тому числі за:		
– кредитами “овернайт”, наданими через постійно діючу лінію рефінансування	21.30	22.43
– кредитами, наданими шляхом проведення тендера	19.50	19.50
– операціями прямого РЕПО (розрахунково)	19.50	19.50
– іншими кредитами під програми фінансового оздоровлення	21.00	21.00

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у лютому 2015 р.**

Показники	Лютий 2015 р.
На міжбанківському ринку:	
за кредитами, наданими іншим банкам ***	22.39
за депозитами, розміщеними в інших банках	0.49
Фізичним та юридичним особам:	
за кредитами ***	18.64
за депозитами	9.06

** За щоденною звітністю банків; відображено вартість кредитів (депозитів), фактично наданих (отриманих) банками.

*** Без урахування ставок за кредитами “овердрафт”.

Темпи зростання грошової маси у 2015 р.

Агрегати грошової маси	01.01.2015 р.	01.02.2015 р.	01.03.2015 р.
	%	Млн. грн.	%
			Млн. грн.
M0, до початку року	119.0	45 170.5	100.3
			924.6
M1, до початку року	113.5	51 654.0	102.7
			11 930.5
M2, до початку року	105.4	49 112.2	118.8
			179 864.0
M3, до початку року	105.3	47 733.4	118.8
			179 404.9

Розміри діючої облікової ставки Національного банку України в 2010–2015 рр.

Дата введення в дію	Розмір діючої облікової ставки
04.03.2015 р.	30.0
06.02.2015 р.	19.5
13.11.2014 р.	14.0
17.07.2014 р.	12.5
15.04.2014 р.	9.5
13.08.2013 р.	6.5
10.06.2013 р.	7.0
23.03.2012 р.	7.5
10.08.2010 р.	7.75
08.07.2010 р.	8.5
08.06.2010 р.	9.5

Примітка. Відповідно до постанови Правління НБУ від 18.12.2014 р. № 820 з 31 грудня 2014 року змінено порядок формування банками обов’язкових резервів і встановлено таке:

– банки України формують і зберігають кошти обов’язкових резервів на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України;

– нормативи обов’язкового резервування для формування банками обов’язкових резервів: кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній та іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – **6.5**; строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній та іноземній валюті – **3.0**;

– періоди утримання обов’язкових резервів: з 01 січня до 10 лютого 2015 року (включно); з 11 лютого до 10 березня 2015 року (включно); надалі 11 число місяця є першим днем періоду утримання, а 10 число наступного місяця є останнім днем періоду утримання;

– періоди визначення резервної бази: грудень 2014 року – для періоду утримання з 01 січня до 10 лютого 2015 року (включно); з 01 січня до 10 лютого 2015 року (включно) – для періоду утримання з 11 лютого до 10 березня 2015 року (включно); надалі період визначення резервної бази передують періоду утримання обов’язкових резервів;

– обсяг обов’язкових резервів, який має щоденно зберігатися на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, повинен становити не менш як **40%** від резервної бази, обчисленої для відповідного періоду утримання;

– дозволено зараховувати для покриття обов’язкових резервів, що формуються та зберігаються на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України: залишки готівки в касі банку в національній валюті, що обліковуються на балансових рахунках банку 1001 “Банкноти та монети в обмінних пунктах” та 1004 “Банкноти та монети в банкоматах”, у розмірі **50%**; залишки коштів, що перебувають на рахунках банку 1500 “Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках” та 1502 “Кошти банків у розрахунках”, відкритих у ПАТ “РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ”, у розмірі **100%**;

– гранична кількість випадків недотримання банками щоденних залишків обов’язкових резервів на кореспондентському рахунку протягом трьох періодів поспіль – 10 разів.

З 10 березня 2015 року залишки готівки в касі банку в національній валюті, що обліковуються на відповідних балансових рахунках банку, зараховуються в покриття обов’язкових резервів у розмірі **100%** (постанова Правління НБУ від 02.03.2015 р. № 153).

Матеріали підготовлено працівниками департаменту відкритих ринків і департаменту статистики та звітності Національного банку України.

■ **Надія Дехтяр**
Nadia Dekhtiar

Кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Української академії банківської справи Національного банку України

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Chair of Finance of the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

E-mail: dekhtyar@uabs.edu.ua

■ **Ольга Дейнека**
Olha Deineka

Кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Української академії банківської справи Національного банку України

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Chair of Finance of the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

E-mail: o.v.deyneka@uabs.edu.ua

■ **Ірина Боярко**
Iryna Boiarko

Кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи Інституту магістерської та післядипломної освіти Університету банківської справи Національного банку України

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Chair of Banking of the Institute of Masters and Postgraduate Education of the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

Особливості врахування додаткових (суб'єктивних) факторів при проведенні оцінки кредитоспроможності позичальника — юридичної особи

Consideration of additional (subjective) factors when assessing creditworthiness of a borrower — legal entity

У статті викладено методикę врахування додаткових (суб'єктивних) факторів при проведенні оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб. В основу цієї методики покладено групування факторів кредитоспроможності позичальника та диференціацію критеріїв їхньої якісної оцінки зі встановленням відповідної кількісної оцінки в балах. Використання розглянутих методичних підходів дасть змогу підвищити адекватність і релевантність отриманих даних щодо кредитоспроможності позичальника для ефективного управління кредитним ризиком.

The article contains methods of using the additional (subjective) factors when assessing creditworthiness of borrowers – legal entities. The methods are based on grouping of factors characterizing borrower's creditworthiness and differentiation of the criteria of their quality assessment along with the establishment of the appropriate quantitative score. The application of the described methodological approaches will improve the adequacy and relevance of the obtained assessments of borrower's creditworthiness for the effective credit risk management.

Ключові слова: кредитоспроможність, оцінка кредитоспроможності, позичальник, кредитний ризик, додаткові (суб'єктивні) фактори.

Key words: creditworthiness, credit rating, borrower, credit risk, additional (subjective) factors.

У сучасних економічних умовах господарювання зростає нагальна потреба підприємств у залученні позикових ресурсів, основу яких становлять банківські кредити. Вирішальну роль при прийнятті рішень відіграє оцінка кредитоспроможності позичальника. Її мета — зниження ризику, який може виникнути в процесі неналежного виконання боржником умов кредитної угоди.

Дослідженню питань оцінки кредитоспроможності позичальників — юридичних осіб присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних

науковців та практиків, зокрема, О.Лаврушина [1], В.Вітлінського [3], О.Вовчак [4], В.Галасюка [5], А.Гідуляна [6], Д.Єндовицького [8], А.Єпіфанова [11, 14], Т.Васильєвої [14], С.Козьменка [14] та інших. Їх висновок дає підстави стверджувати, що викладені в цих дослідженнях науково-методичні підходи орієнтовано на використання переважно фінансових показників діяльності підприємства при визначенні ймовірності виникнення проблемних ситуацій із поверненням кредитів та рівня кредитного ризику. При цьому залишаються недостатньо вивченими

теоретико-методологічні та методичні аспекти використання якісних характеристик позичальника при оцінці його діяльності, які не мають кількісного вираження.

Окремим аспектам врахування цих чинників у процесі оцінювання кредитоспроможності позичальників у частині відображення галузевої специфіки діяльності, ринкової конкурентної позиції та ділової репутації присвячено наукові праці І.Белової [2], Л.Гриценко [7], С.Науменкової [9], І.Нужної [10], Л.Слюсарєвої, О.Жмайлової [13] та інших авторів. Проте проблема комплексного вра-

хування впливу додаткових та суб'єктивних факторів при оцінюванні кредитоспроможності позичальника розроблена недостатньо.

Метою нашого дослідження є обґрунтування теоретичних та практичних рекомендацій щодо врахування додаткових (суб'єктивних) факторів при оцінюванні кредитоспроможності позичальника, які розкривають індивідуальні особливості діяльності юридичної особи, для достовірного відображення її здатності в повному обсязі та у визначені кредитною угодою терміни повернути отриманий кредит.

СУТНІСТЬ І ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА – ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Важливою умовою отримання адекватної, релевантної та повної оцінки кредитоспроможності, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо можливості залучення позикового капіталу суб'єктами господарювання, нині є врахування впливу системи зовнішніх та внутрішніх факторів функціонування позичальника – юридичної особи, які визначають індивідуальну специфіку та стан конкурентного середовища ведення бізнесу. Їх ігнорування або неповне відображення зумовлює зростання обсягів проблемних кредитів навіть за наявності у позичальника достатнього забезпечення кредиту ліквідним майном, задовільної кредитної історії та відповідності фінансових показників нормативним вимогам.

Поняття кредитоспроможності і рекомендації щодо методики її оцінювання визначено Постановою Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями” [12]. Цим документом враховано основні вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності, рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду та гарантовано забезпечення надійності й стабільності вітчизняної банківської системи, захист інтересів учасників кредитних операцій. При цьому під кредитоспроможністю мається на увазі наявність у позичальника (контрагента банку) передумов для проведення кредитної операції і його спромож-

ність повернути борг у повному обсязі та у визначені договором строки [12].

Порядок оцінювання кредитоспроможності позичальника – юридичної особи, на нашу думку, охоплює два етапи: аналіз можливості надання кредиту на основі розрахунку інтегрального показника фінансового стану та визначення класу позичальника – юридичної особи; аналіз можливості повернення наданого кредиту та дотримання кредитної дисципліни, що передбачає оцінку стану обслуговування боргу боржником та оцінку ризику існуючої кредитної заборгованості (див. схему).

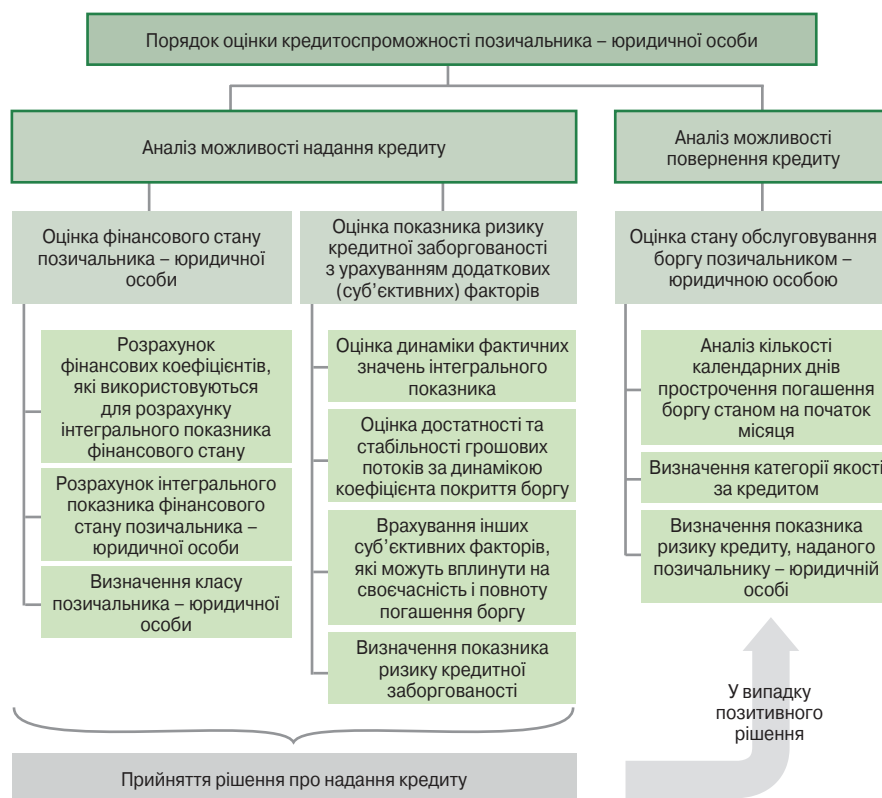
Таким чином реалізовано уніфікований підхід щодо формування інтегрального показника фінансового стану позичальника із застосуванням дискримінантних моделей для різних видів діяльності в розрізі специфіки формування фінансових показників суб'єктів підприємницької діяльності в різних системах бухгалтерського обліку та звітності. Однак для реалізації ефективної кредитної політики кожен банк розробляє внутрішнє положення про порядок оцінки фінансового стану юридичної особи, в якому враховуються основні показники та критерії оцінки фінансового стану, встановлені положенням НБУ, та об-

ґрунтуються підходи до методики оцінки додаткових (суб'єктивних) показників позичальників, необхідних при формуванні резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, мінімізації кредитних ризиків від неповернення боргу внаслідок неплатоспроможності позичальників.

МЕТОДИКА ВРАХУВАННЯ ТА ОЦІНКА ДОДАТКОВИХ (СУБ'ЄКТИВНИХ) ФАКТОРІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА – ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Дослідження зарубіжних наукових підходів [3, 11] до оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи засвідчило, що основу системи показників становлять як кількісні, так і якісні характеристики діяльності підприємства. Серед них особливе значення, пов'язане з методологічною складністю повного відображення та адекватного оцінювання, мають так звані “додаткові (суб'єктивні) фактори” – показники суб'єктивного характеру, які впливають на індивідуальну кредитоспроможність позичальника, його можливості виконувати свої зобов'язання за одержаними позиками.

Схема. Порядок оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи

Слід зазначити, що вітчизняні банки самостійно визначають перелік додаткових (суб'єктивних) факторів, які мають бути враховані в оцінках ризику кредитної заборгованості боржника, встановлюють їхні граничні рівні та вагові значення для розрахунку узагальненого критерію рівня ризикованості відповідної кредитної угоди. При цьому важливо правильно сформувати систему факторів, які можуть свідчити про виникнення проблемної заборгованості, щоб вона була достатньо репрезентативною, давала змогу отримати достовірний результат, а процес їхньої оцінки при розрахунку показника ризику не був трудомістким.

Проблемна заборгованість може виникати з різних причин, які в процесі оцінки ризику кредитної заборгованості доцільно поділяти на дві групи:

- зовнішні фактори, які впливають на можливість виникнення проблемної заборгованості та не піддаються контролю ні з боку кредитора, ні з боку позичальника (наприклад, зміни в законодавстві; політична та економічна ситуація в країні – рівень безробіття, рівень інфляції, розвиток галузі, форс-мажорні обставини тощо);

- внутрішні фактори, пов'язані з діяльністю позичальника, які поєднують організаційно-економічні особливості ведення бізнесу позичальника.

Тому в оцінках ризику кредитної заборгованості насамперед мають бути враховані додаткові фактори, пов'язані з діяльністю позичальника, до яких належать: наявні кредитні рейтинги боржника; рівень управління на підприємстві позичальника або досвід ведення бізнесу; якість фінансового стану позичальника; рівень забезпеченості та якість забезпечення за кредитом (втрата якості чи зміна вартості майна, погіршення фінансового стану поручителя чи гаранта, зміна предмета застави); вид та якість продукції позичальника; морально-етичні якості позичальника; показники комерційної ефективності проекту, який кредитується, тощо.

Про можливість виникнення проблем із погашенням наданого кредиту позичальником свідчить ряд ознак, які також можуть бути покладені в основу критеріїв ідентифікації стану прояву додаткових (суб'єктивних) факторів формування кредитного ризику. Серед таких ознак доцільно виокремити: виявлення фактів надання

банку недостовірних даних або подання фінансової звітності позичальником із затримками; невиконання зобов'язань перед іншими банками і контрагентами; припинення контактів позичальника з працівниками банку; наявність вимог третіх осіб щодо позичальника в судовому порядку; зміна юридичної адреси та/або керівництва позичальника; реорганізація або спроба ліквідації підприємства; зменшення обсягів надходжень коштів на рахунки позичальника; зміна сфери діяльності позичальника; втрата постачальників, покупців та ринків збуту позичальником; нецільове використання кредитних коштів тощо.

Тому зважаючи на значну сукупність додаткових (суб'єктивних) факторів, які впливають на ймовірність повного погашення кредитної заборгованості, при проведенні оцінки кредитоспроможності, на нашу думку, слід враховувати такі групи чинників її формування (див. таблицю 1): фінансовий стан; кредитна історія; забезпеченість кредитної угоди; економічна кон'юнктура; ринкова кон'юнктура; зовнішнє середовище; ринкова позиція боржника та якість менеджменту.

Врахування додаткових (суб'єктивних) критеріїв кредитоспроможності позичальника визначається у внутрішньому положенні банку про порядок оцінки фінансового стану юридичної особи. Найпростіший алгоритм оцінювання передбачає оцінку стану дії певного фактора, який може вплинути на своєчасність і повноту погашення боргу, в балах відповідно до встановленої банком шкали в межах визначеного діапазону.

За нормативними вимогами у внутрішньому положенні банк зобов'язаний урахувати в процесі такої оцінки фактичні та прогнозні значення коефіцієнта покриття боргу, а також відхилення фактичних значень коефіцієнта від прогнозних. Згідно з прийнятою методикою фінансового аналізу коефіцієнт покриття показує платіжні можливості підприємства щодо погашення отриманих кредитів та виплати відсотків за ними за рахунок чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг. Він вважається достатнім, якщо розрахована величина більша від 1.35 (критичним є зниження нижче 1).

Традиційний алгоритм формування інтегральної оцінки щодо впливу додаткових (суб'єктивних) факторів на ризик кредитної заборгованості

позичальника передбачає розрахунок зваженої або простої суми з індивідуальних балів, встановлених за кожним із цих факторів відповідно до критеріїв, передбачених внутрішньою методикою оцінки кредитоспроможності. У цьому випадку загальна кількість балів визначається за однією з таких формул:

$$B = \sum B_i; \quad (1)$$

$$B = \sum (B_i \times a_i), \quad (2)$$

де B – фактична кількість балів за додатковими показниками;

B_i – фактична кількість балів за i -им фактором;

a_i – ваговий коефіцієнт, встановлений для i -ого фактора (одиниці);

i – порядковий номер фактора в сукупності.

Для розрахунку узагальнюючого показника ризику кредитної заборгованості використовується процедура коригування рівня мінімального ризику, яка відповідає попередньо призначеній категорії якості наданого кредиту (див. таблицю 2), на поправку, зумовлену дією додаткових (суб'єктивних) факторів формування кредитоспроможності позичальника:

$$R = r_{\min} + \left[(B_{\max} - B) \cdot \frac{(r_{\max} - r_{\min})}{(B_{\max} - B_{\min})} \right] = r_{\min} + \Delta r, \quad (3)$$

де R – узагальнюючий показник ризику кредитної заборгованості з урахуванням додаткових та суб'єктивних факторів;

$r_{\max}$, $r_{\min}$ – максимально та мінімально можливе значення показника ризику для категорії якості за кредитом, встановленої для позичальника;

Δr – поправка на ризик, зумовлений дією додаткових (суб'єктивних) факторів формування кредитоспроможності позичальника;

$B_{\max}$, $B_{\min}$ – максимальна та мінімальна кількість балів, яку можна отримати за оцінками системи додаткових (суб'єктивних) факторів відповідно до методики банку-кредитора.

При цьому фактичне значення показника ризику кредитної заборгованості позичальника для формування резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями встановлюється з урахуванням таких обмежень:

- якщо результати розрахунку входять за межі діапазону значень показника ризику, прийнятого для ка-

Таблиця 1. Групи та критерії оцінювання додаткових (суб'єктивних) факторів кредитоспроможності позичальника

Група	Фактор	Вага	Критерії оцінювання	Кількість балів
Фінансовий стан	Динаміка фактичних значень інтегрального показника фінансового стану	15	Показник має позитивне значення і спостерігається його зростання	5
			Показник має позитивне значення, але залишився незмінним та/або спостерігається його зменшення	3
			Відсутні попередні дані для порівняння або показник має негативне значення, але спостерігається його поліпшення	1
			Значення показника від'ємне та спостерігається його погіршення	0
	Наявність та якість аудиторського звіту	6	Наявний позитивний висновок аудиторського звіту	5
			Наявний аудиторський звіт із незначними зауваженнями	3
			Наявний аудиторський звіт зі значною кількістю зауважень	1
Кредитна історія	Якість виконання умов кредитної угоди	20	Відсутній	0
			Порушення термінів погашення кредиту і процентів за ним не було або прострочена заборгованість становила до 30 днів	5
			Позичальник протягом 3 останніх років не користувався кредитами або заборгованість становила від 31 дня до 90 днів	3
			Заборгованість за кредитом та/або процентами була прострочена більше, ніж на 91 день	0
Забезпеченість кредитної угоди	Якість покриття боргу, достатність та стабільність грошових потоків	12	Коефіцієнт покриття боргу більший за 1. Прогноз указує на достатність грошових потоків для обслуговування зобов'язань	5
			Коефіцієнт покриття боргу дорівнює 1. Прогноз указує на достатність грошових потоків для обслуговування зобов'язань, проте стійкість грошового потоку невисока	3
			Коефіцієнт покриття боргу – від 0.85 до 1. Прогноз указує на недостатність грошових потоків для обслуговування зобов'язань, проте такий дефіцит може бути заповнений у більш тривалому періоді. Стійкість грошового потоку низька	1
			Коефіцієнт покриття боргу – менший за 0.85. За рахунок надходжень від діяльності підприємство нездатне погашати кредит як у встановлені терміни, так і в більш тривалі строки	0
			Коефіцієнт покриття боргу – менший за 1	0
	Рівень забезпеченості кредитів	8	Коефіцієнт забезпечення (співвідношення ринкової вартості забезпечення до суми кредиту) становить більше 2.0, або – не менше 1.1 за високоліквідного забезпечення	5
			Коефіцієнт забезпечення від 1.2 до 1.99	3
	Рівень боргового навантаження	7	Коефіцієнт забезпечення дорівнює або менший за 1	0
			Значення показника від 0 до 3	5
			Значення показника від 3 до 5	3
			Значення показника більше 5 або менше 0	0
			Значення показника більше 5 або менше 0	0
Економічна кон'юнктура	Наявність бізнес-плану	2	Наявний	3
			Відсутній	0
	Рівень ринкової конкуренції	4	Конкуренція на ринку незначна	5
			Наявні конкурентні переваги за високого рівня конкуренції на ринку	3
	Сезонність бізнесу	4	Відсутні конкурентні переваги	0
			Діяльність не пов'язана з фактором сезонності чи циклічності	5
Зовнішнє середовище	Стан ринків збуту і постачання	8	Бізнес пов'язаний із фактором сезонності чи циклічності	3
			Фактор сезонності чи циклічності суттєво впливає на бізнес	0
			За укладеними договорами є декілька постійних покупців, платежі на рахунки боржника надходять за декількома договорами	5
			Є один стабільний покупець, платежі за договором із яким формують основу грошових надходжень на рахунки боржника	3
			Постійних покупців, із якими укладено договори, немає або відсутня інформація про них	0
			У діапазоні A1 – B3	5
Ринкова позиція боржника	Внутрішній рейтинг боржника	7	У діапазоні C1 – C3	3
			У діапазоні D1 – E	0
			У діапазоні A1 – B3	5
	Рівень ефективності організації роботи й оцінка показників розвитку підприємства	4	Рівень ефективності організації роботи підприємства високий, показники розвитку (динаміки обсягів виробництва та реалізації продукції підприємства, фінансових результатів тощо) стабільно зростають	5
			Рівень ефективності організації роботи підприємства достатній, показники розвитку мають тенденцію до зростання за наявності окремих періодів їхнього зниження	3
			Рівень ефективності організації роботи підприємства задовільний, показники розвитку не мають тенденції до зростання, проте зростають в останньому періоді	1
Якість менеджменту	Рівень ефективності організації роботи підприємства незадовільний, показники розвитку мають тенденцію до погіршення	3	Рівень ефективності організації роботи підприємства незадовільний, показники розвитку мають тенденцію до погіршення	0
			Претензії відсутні	5
			Є претензії	0

Джерело: складено авторами.

Таблиця 2. Визначення показника ризику кредиту, наданого позичальнику – юридичній особі

Категорія якості за кредитом	Значення показника ризику кредиту
I – найвища	0.01 – 0.06
II	0.07 – 0.20
III	0.21 – 0.50
IV	0.51 – 0.99
V – найнижча	1.00

Джерело: [12].

тегорії якості, встановленої за кредитом, то приймається граничне значення ($r_{\max}$);

— якщо додаткові (суб'єктивні) фактори формування кредитоспроможності не враховано в оцінках ризику, то його фактичне значення приймається як середня арифметична проста з граничних значень діапазону показника ризику, прийнятого для категорії якості, встановленої за кредитом:

$$R = \frac{r_{\max} + r_{\min}}{2} \quad (4)$$

ВИСНОВКИ

Таким чином, оцінка кредитоспроможності позичальника є ключовою складовою при прийнятті рішення щодо надання кредиту й управління кредитним ризиком кредитора, що дає змогу забезпечити захист кредитної операції від загроз,

пов'язаних із дією системи як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, які впливають на можливість надання, повернення кредиту і сплати відсотків за користування ним. На нашу думку, важливим інструментом мінімізації кредитного ризику є включення до системи показників оцінки кредитоспроможності позичальника ряду факторів, які характеризують галузеві, організаційні та ринкові аспекти діяльності позичальника і відіграють значну роль у забезпеченні ефективної та стабільної діяльності потенційного клієнта. Практична реалізація обґрунтованої методики оцінки кредитоспроможності позичальника з урахуванням додаткових (суб'єктивних) факторів сприятиме отриманню адекватної та достовірної оцінки діяльності позичальника – юридичної особи і встановленню рівня ймовірності повного та безумовного виконання ним умов кредитної угоди.

Список використаних джерел

1. Банковские риски: учеб. пособ. / [кол. авторов]; под ред. д-ра экон. наук, проф. О.И.Лаврушина и д-ра экон. наук, проф. Н.И.Валенцовой. – М.: КНОРУС, 2007. – 232 с. – (Russian source).
2. Белова І. В. Врахування галузевого фактора при проведенні банківського кредитування / І.В.Белова, О.О.Дутченко // Економічний простір: [зб. наук. праць]. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. – № 48/1. – С. 137–143. – (Ukrainian source).
3. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку / В.В.Вітлінський. – К.: Знання, 2000. – 251 с. – (Ukrainian source).
4. Вовчак О., Меда Н. Модернізація підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників банків / О.Вовчак, Н.Меда // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 12. – С. 11–15. – (Ukrainian source).
5. Галасюк В., Галасюк В. SGM-SA – спрощений метод оцінки кредитоспроможності компаній на основі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку / В.Галасюк, В.Галасюк // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 10. – С. 14–17. – (Ukrainian source).
6. Гідулян А. Актуальні питання поліпшення методики оцінки кредитоспроможності позичальників банками України / А.Гідулян // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 1. – С. 50–53. – (Ukrainian source).
7. Гриценко Л. Л. Комплексна експрес-методика оцінки кредитоспроможності підприємств з урахуванням приналежності до виду економічної діяльності / Л.Л.Гриценко, І.М.Боярко, В.Л.Лиштван // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 7. – С. 206–215. – (Ukrainian source).
8. Ендовицкий Д. А. Анализ и оценка кредитоспособности заемщика: учебно-практическое пособие / Д.А.Ендовицкий, И.В.Бочарова. – М.: КНОРУС, 2005. – 272 с. – (Russian source).
9. Науменкова С. Оцінка впливу галузевої приналежності на рівень перспективної платоспроможності позичальника / С.Науменкова // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 7. – С. 14–21. – (Ukrainian source).
10. Нужна І. О. Оцінка кредитоспроможності позичальника банку – конкурентний аналіз / І.О.Нужна // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 200–206. – (Ukrainian source).
11. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: монографія / А.О.Єніфанов, Н.А.Дехтяр, Т.М.Мельник; ред. А.О.Єніфанов. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 286 с. – (Ukrainian source).
12. Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 25 січня 2012 року № 23 / Національний банк України // Законодавство України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>. – 28.12.2014. – Назва з екрана.
13. Слюсарева Л. В. Теоретико-методичні аспекти використання галузевого аналізу при оцінці зовнішнього середовища позичальників банку / Л.В.Слюсарева, О.Г.Жмайлова // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2013. – № 6. – С. 102–107. – (Ukrainian source).
14. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А.О.Єніфанов, Т.А.Васильєва, С.М.Козьменко та ін.] / за ред. д-ра экон. наук, проф. А.О.Єніфанова і д-ра экон. наук, проф. Т.А.Васильєвої. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – 283 с. – (Ukrainian source).

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за лютий 2015 року)* Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies, which is established by the National Bank of Ukraine monthly (for February 2015)

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	975 BGN	100 левів (Болгарія)	934.7873	16	434 LYD	100 лівійських динарів	1190.8768
2	986 BRL	100 бразильських реалів	620.8098	17	484 MXN	100 мексиканських песо	109.1958
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	339.7640	18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	83.5029
4	410 KRW	1000 вон Республіки Корея	14.7408	19	554 NZD	100 новозеландських доларів	1175.5768
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	7.6108	20	586 PKR	100 пакистанських рупій	15.9978
6	981 GEL	100 грузинських ларі	785.2749	21	604 PEN	100 перуанських нових солів	530.9831
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	208.4149	22	946 RON	100 нових румунських лейв	411.7232
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	212.8830	23	682 SAR	100 саудівських ріялів	430.0151
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	410.8163	24	760 SYP	100 сирійських фунтів	8.5536
10	356 INR	1000 індійських рупій	261.4923	25	901 TWD	100 нових тайваньських доларів	51.1923
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.5869	26	972 TJS	100 таджицьких сомонів	300.6329
12	368 IQD	100 іракських динарів	1.3881	27	952 XOF	1000 франків КФА	27.8420
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	27.0152	28	152 CLP	1000 чилійських песо	25.7643
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	5480.9420	29	191 HRK	100 хорватських кун	237.5131
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	10.7076	30	255	100 доларів США за розр. із Індією	1292.6254

* Курс встановлено з 01.02.2015 року.

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється

Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies, which is established

№ п/п	Код валюти	Назва валюти					
			01.02.2015 р.	02.02.2015 р.	03.02.2015 р.	04.02.2015 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	1257.8307	1255.8775	1264.8267	1285.9538	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	2445.0110	2430.3261	2440.7492	2524.1501	
3	944 AZN	100 азербайджанських манатів	2059.8951	2058.5156	2070.5570	2132.7039	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0105	0.0105	0.0105	0.0108	
5	208 DKK	100 данських крон	245.6014	245.2200	246.7636	255.6533	
6	840 USD	100 доларів США	1615.7817	1614.6996	1624.1449	1672.8929	
7	352 ISK	100 ісландських крон	12.0906	12.1461	12.2236	12.6132	
8	124 CAD	100 канадських доларів	1289.4118	1274.4662	1281.6829	1329.3399	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	8.7600	8.7541	8.8053	9.0696	
10	498 MDL	100 молдовських лейв	90.5022	89.8318	90.1406	92.5677	
11	578 NOK	100 норвезьких крон	207.2149	206.6472	210.5942	220.3407	
12	985 PLN	100 польських злотих	431.9670	433.8486	439.7567	457.2520	
13	643 RUB	10 російських рублів	2.3509	2.3426	2.3314	2.4684	
14	702 SGD	100 сингапурських доларів	1194.5488	1193.7078	1200.5934	1238.8250	
15	949 TRY	100 турецьких лір	670.5017	661.8869	671.4826	695.0124	
16	934 TMT	100 туркменських манатів	461.6519	461.3427	464.0414	477.9694	
17	348 HUF	1000 угорських форинтів	58.5980	58.5014	59.1482	61.5526	
18	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.6632	0.6628	0.6651	0.6850	
19	203 CZK	100 чеських крон	65.7836	65.6696	66.1973	68.5845	
20	752 SEK	100 шведських крон	196.0702	194.9983	196.1000	202.2018	
21	756 CHF	100 швейцарських франків	1762.6851	1743.8077	1746.2761	1807.9831	
22	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	258.6961	258.4150	259.5566	267.3620	
23	392 JPY	1000 японських єн	137.0199	137.1670	138.0511	142.5744	
24	978 EUR	100 євро	1828.2570	1825.4179	1836.9079	1903.0830	
25	960 XDR	100 СПЗ	2277.9338	2276.4082	2288.2209	2358.5058	
			15.02.2015 р.	16.02.2015 р.	17.02.2015 р.	18.02.2015 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	1989.0592	2018.3391	2049.9025	2096.3358	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	3980.5454	4005.8618	4052.0172	4115.1235	
3	944 AZN	100 азербайджанських манатів	3304.2482	3319.3034	3356.5151	3411.7981	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0169	0.0173	0.0177	0.0180	
5	208 DKK	100 данських крон	394.3919	398.2722	403.9498	410.9595	
6	840 USD	100 доларів США	2591.8523	2604.9893	2635.8713	2679.9674	
7	352 ISK	100 ісландських крон	19.6159	19.8506	20.0660	20.3521	
8	124 CAD	100 канадських доларів	2063.5720	2082.7104	2116.7126	2165.7931	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	14.0062	14.0772	14.2441	14.4824	
10	498 MDL	100 молдовських лейв	137.7319	137.3932	134.5182	127.6582	
11	578 NOK	100 норвезьких крон	335.8365	342.6057	349.5092	356.8601	
12	985 PLN	100 польських злотих	700.4605	709.8109	718.8282	730.6035	
13	643 RUB	10 російських рублів	3.9211	4.0024	4.2064	4.2651	
14	702 SGD	100 сингапурських доларів	1906.8976	1920.2917	1942.3823	1978.3889	
15	949 TRY	100 турецьких лір	1040.7835	1054.8793	1077.0450	1095.1075	
16	934 TMT	100 туркменських манатів	740.5292	744.2827	753.1061	765.7050	
17	348 HUF	1000 угорських форинтів	95.4006	96.8774	97.9767	99.3854	
18	860 UZS	100 узбецьких сумів	1.0587	1.0641	1.0740	1.0919	
19	203 CZK	100 чеських крон	105.9869	107.2626	108.7996	110.7637	
20	752 SEK	100 шведських крон	304.8921	309.1909	313.7588	321.2246	
21	756 CHF	100 швейцарських франків	2780.6140	2803.2700	2829.8532	2877.6059	
22	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	415.1068	417.5041	421.7867	428.4390	
23	392 JPY	1000 японських єн	216.3314	218.8645	222.3127	225.5868	
24	978 EUR	100 євро	2936.0503	2964.7383	3007.0020	3059.1828	
25	960 XDR	100 СПЗ	3657.1563	3687.3579	3731.0713	3796.2674	

Національним банком України щоденно (за лютий 2015 року)

by the National Bank of Ukraine daily (for February 2015)

Офіційний курс										
	05.02.2015 р.	06.02.2015 р.	07.02.2015 р.	08.02.2015 р.	09.02.2015 р.	10.02.2015 р.	11.02.2015 р.	12.02.2015 р.	13.02.2015 р.	14.02.2015 р.
	1399.4382	1805.6918	1805.6918	1805.6918	1960.4282	1940.9326	1988.2212	1944.2126	1989.0592	1989.0592
	2741.1560	3527.3980	3527.3980	3527.3980	3822.7432	3777.1623	3891.2329	3839.5307	3980.5454	3980.5454
	2294.7174	2948.8246	2948.8246	2948.8246	3181.5653	3166.8148	3258.2951	3199.7886	3304.2482	3304.2482
	0.0119	0.0150	0.0150	0.0150	0.0163	0.0163	0.0168	0.0164	0.0169	0.0169
	276.7669	354.4643	354.4643	354.4643	383.7584	376.2447	387.8635	381.4773	394.3919	394.3919
	1799.9763	2313.0580	2313.0580	2313.0580	2495.6198	2484.0495	2555.8067	2509.9142	2591.8523	2591.8523
	13.7058	17.6099	17.6099	17.6099	19.0200	18.7872	19.2586	18.9528	19.6159	19.6159
	1445.4872	1846.8854	1846.8854	1846.8854	2005.2899	1987.2044	2049.4711	1990.2698	2063.5720	2063.5720
	9.7428	12.5199	12.5199	12.5199	13.5081	13.4237	13.8114	13.5634	14.0062	14.0062
	99.0674	126.9927	126.9927	126.9927	136.1480	134.5464	137.2990	134.5243	137.7319	137.7319
	238.7177	305.5690	305.5690	305.5690	333.2831	325.1223	337.0449	330.1229	335.8365	335.8365
	495.1698	633.5852	633.5852	633.5852	685.8910	669.6872	687.3202	673.2378	700.4605	700.4605
	2.7503	3.3712	3.3712	3.3712	3.7788	3.7762	3.9052	3.7995	3.9211	3.9211
	1338.1741	1718.3405	1718.3405	1718.3405	1857.7980	1832.7220	1884.4112	1845.4100	1906.8976	1906.8976
	741.2048	946.0173	946.0173	946.0173	1024.7277	997.4237	1025.4999	1005.1384	1040.7835	1040.7835
	514.2789	660.8737	660.8737	660.8737	713.0342	709.7284	730.2305	717.1183	740.5292	740.5292
	66.7072	85.9002	85.9002	85.9002	93.2751	91.1411	93.3373	91.5595	95.4006	95.4006
	0.7371	0.9471	0.9471	0.9471	1.0219	1.0147	1.0440	1.0252	1.0587	1.0587
	74.1899	95.2504	95.2504	95.2504	103.1387	101.0377	104.1330	102.5909	105.9869	105.9869
	218.5226	279.0471	279.0471	279.0471	302.0923	295.7983	306.2988	300.2291	304.8921	304.8921
	1943.2681	2492.8678	2492.8678	2492.8678	2711.9195	2685.8130	2761.1120	2713.5374	2780.6140	2780.6140
	288.0425	370.1178	370.1178	370.1178	399.3480	397.6779	409.4757	402.0553	415.1068	415.1068
	153.1900	196.9846	196.9846	196.9846	212.7447	209.4500	214.3978	209.5732	216.3314	216.3314
	2060.2529	2639.1992	2639.1992	2639.1992	2856.7360	2800.7658	2887.2948	2839.7169	2936.0503	2936.0503
	2549.4909	3274.4402	3274.4402	3274.4402	3537.1117	3501.2897	3597.6148	3536.1363	3657.1563	3657.1563
	19.02.2015 р.	20.02.2015 р.	21.02.2015 р.	22.02.2015 р.	23.02.2015 р.	24.02.2015 р.	25.02.2015 р.	26.02.2015 р.	27.02.2015 р.	28.02.2015 р.
	2131.2172	2168.0199	2168.0199	2168.0199	2224.2965	2202.8545	2174.7241	2366.5238	2188.4463	2188.4463
	4220.2263	4299.0198	4299.0198	4299.0198	4358.6888	4347.5814	4326.0546	4646.4990	4303.4547	4303.4547
	3481.9896	3543.4360	3543.4360	3543.4360	2699.8158	2694.1451	2670.5420	2857.8397	2644.6104	2644.6104
	0.0183	0.0189	0.0189	0.0189	0.0192	0.0190	0.0187	0.0201	0.0188	0.0188
	417.9407	426.1367	426.1367	426.1367	429.2560	428.2516	425.9072	456.1225	420.7277	420.7277
	2735.7992	2785.8494	2785.8494	2785.8494	2834.8066	2829.1218	2804.6032	3001.0175	2776.3120	2776.3120
	20.7604	21.0571	21.0571	21.0571	21.4271	21.3519	21.1493	22.7902	21.0838	21.0838
	2197.4508	2225.0450	2225.0450	2225.0450	2275.8221	2242.1028	2218.3037	2412.1242	2226.4401	2226.4401
	14.7841	15.0546	15.0546	15.0546	15.3191	15.2884	15.1559	16.2173	15.0030	15.0030
	131.8006	138.0439	138.0439	138.0439	145.8984	154.0136	157.8022	166.2844	147.8090	147.8090
	363.9624	366.9458	366.9458	366.9458	372.7179	369.9256	368.3541	394.4343	366.8791	366.8791
	742.3586	760.8219	760.8219	760.8219	765.9917	765.6642	762.5785	818.2036	756.4590	756.4590
	4.3843	4.4839	4.4839	4.4839	4.5928	4.5835	4.4161	4.7947	4.5730	4.5730
	2010.4367	2051.1100	2051.1100	2051.1100	2085.1331	2077.7053	2060.3466	2214.1725	2054.5036	2054.5036
	1113.5114	1137.4137	1137.4137	1137.4137	1150.6249	1140.0442	1131.3491	1215.3173	1118.7297	1118.7297
	781.6569	795.9570	795.9570	795.9570	809.9447	808.3205	801.3152	857.4336	793.2320	793.2320
	101.1066	103.8923	103.8923	103.8923	104.7751	104.7672	104.1657	111.4369	103.7359	103.7359
	1.1147	1.1351	1.1351	1.1351	1.1550	1.1499	1.1399	1.2198	1.1284	1.1284
	112.7923	115.8896	115.8896	115.8896	116.4303	116.4678	115.5839	124.1823	114.1905	114.1905
	325.8125	331.4332	331.4332	331.4332	336.3789	334.1496	333.7277	358.7561	333.7319	333.7319
	2905.7167	2938.3538	2938.3538	2938.3538	2988.2110	2979.7164	2954.0256	3160.6372	2924.1064	2924.1064
	437.3710	445.3589	445.3589	445.3589	453.3796	452.1888	448.4705	479.4022	443.5843	443.5843
	229.2837	234.0796	234.0796	234.0796	239.1729	237.6462	234.7115	252.3684	233.5329	233.5329
	3111.1509	3172.2467	3172.2467	3172.2467	3202.7645	3196.3418	3177.0545	3404.9545	3141.9523	3141.9523
	3867.2585	3942.8683	3942.8683	3942.8683	4000.9013	3990.8335	3958.8660	4242.4524	3907.3653	3907.3653

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Акценти/

Хроніка найважливіших подій і рішень. Лютий 2015 року

Chronicle of the most important events and resolutions. February 2015

3 лютого

Набула чинності Постанова Правління Національного банку України від 30 січня 2015 року № 75 “Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 25 грудня 2014 року № 859”.

Нормами постанови уточнено окремі положення щодо проведення банками операцій із цінними паперами та забезпечення здійснення акціонерами капіталізації банків. Зокрема, акціонери та інвестори, які братимуть участь у капіталізації банку, що передбачено у Плані усунення порушень та недоліків, зобов'язані подати до Національного банку гарантійні листи щодо забезпечення капіталізації банку.

Постанова втратила чинність 24 лютого 2015 року у зв'язку з прийняттям постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2015 року № 129.

4 лютого

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 81 “Про регулювання грошово-кредитного ринку”.

Нормами постанови з 6 лютого 2015 року розмір облікової ставки було збільшено з 14% до 19,5% річних.

Постанова втратила чинність 4 березня 2015 року у зв'язку з прийняттям постанови Правління Національного банку України від 2 березня 2015 року № 154, згідно з якою облікову ставку встановлено в розмірі 30% річних.

5 лютого

Національним банком України ухвалено рішення про припинення проведення щоденних валютних аукціонів та оголошення індикативного курсу гривні.

гривні.

Курс гривні встановлюється банками на підставі об'єктивних параметрів ринкового попиту і пропозиції. Також розширено спектр мобілізаційних інструментів Національного банку України через відновлення з 11 лютого 2015 року проведення операцій із двостороннього котирування державних цінних паперів.

5 лютого

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 84 “Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України”.

Змінами зокрема розширено перелік забезпечення за кредитами банків, наданими Національним банком України, для підтримки їхньої ліквідності, іншим рухомим майном у вигляді залізничного рухомого складу

(крім моторейкового транспорту), яке не вилучене з цивільного обороту і є застрахованим.

Постанова набула чинності 7 лютого 2015 року.

9 лютого

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 85 “Про внесення змін до Положення про порядок регулювання діяльності банківських груп”.

Нормами постанови передбачено скасування нормативу (коефіцієнта) співвідношення регулятивного капіталу і сукупних активів (НЗк) та нормативу (коефіцієнта) співвідношення регулятивного капіталу і зобов'язань (НЗ-1к). Ці зміни спрямовані на забезпечення гармонізації підходів щодо регулювання діяльності банківських груп із новими положеннями європейського законодавства та принципами і стандартами, встановленими Базельським комітетом з банківського нагляду.

Постанова набула чинності 13 лютого 2015 року.

9 лютого

Національний банк України прийняв рішення відновити проведення операцій із двостороннього котирування державних облігацій України (надалі – ДОУ).

Такі операції передбачають продаж ДОУ, які є в портфелі Національного банку, з обов'язковою гарантією їхнього викупу у власників за визначеною ціною упродовж часу обігу цих ДОУ поза Національним банком України відповідно до встановленої ним періодичності. Таке рішення прийнято з метою розширення спектра мобілізаційних інструментів.

10 лютого

Національний банк України та Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) нагородили школярів – переможців конкурсу на найкраще відео про важливість заощаджень.

Конкурс на найкраще відео на тему “ЗАОЩАДЖУЙ!” проводився серед школярів, які вивчають курс “Фінансова грамотність”. Курс було створено Програмою розвитку фінансового сектору (USAID/FINREP-II) разом з Університетом банківської справи Національного банку України за сприяння Міністерства освіти і науки та Національного банку України.

11 лютого

Національний банк України затвердив персональний склад Комітету з монетарної політики

(надалі – Комітет) і графік проведення його засідань у 2015 році.

Відповідно до затвердженого графіка засідання Комітету проводитимуться один раз на місяць. За необхідності передбачена можливість скликання позачергових засідань за дорученням голови Комітету або за ініціативи більшості його членів.

12 лютого

Міжнародний валютний фонд оголосив про досягнуту на робочому рівні домовленість з Україною щодо нової угоди про розширене кредитування на суму 17.5 млрд. доларів США.

Протягом періоду з 8 січня до 12 лютого в Києві перебувала місія Міжнародного валютного фонду (надалі – МВФ). Місія досягла домовленості з владою України щодо програми економічних реформ, яка фінансуватиметься в рамках Механізму розширеного фінансування МВФ (Extended Fund Facility, EFF). Програма обсягом 12.35 млн. спеціальних прав запозичення (СПЗ) (приблизно 17.5 млрд. доларів США, або 15.5 млрд. євро) розрахована на чотири роки.

12 лютого

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 104 “Про деякі питання регулювання грошово-кредитного ринку”.

Нормами постанови передбачено, що банк може звертатися до Національного банку за кредитом “овернайт” під забезпечення державними облігаціями України або депозитними сертифікатами Національного банку в розмірі не більше 100% від обсягу обов’язкових резервів та кредитом “овернайт” бланковим у розмірі не більше 25% від суми обсягу обов’язкових резервів. Зазначені зміни сприятимуть підвищенню дієвості процентної політики Національного банку, зокрема збільшенню ефективності дії коридору відсоткових ставок за кредитами “овернайт”.

Постанова набула чинності 16 лютого 2015 року.

16 лютого

Національний банк України ввів в обіг пам’ятну монету “Рибки”.

Монета номіналом 2 гривні продовжує серію “Дитячий Зодіак” та присвячена дітям, які народилися під сузір’ям Риб. Монету виготовлено зі срібла 925 проби.

18 лютого

Національний банк України ввів в обіг пам’ятні монети серії “Героям Майдану”.

Три пам’ятні монети номіналом 5 гривень кожна – “Євромайдан”, “Революція гідності” та “Небесна сотня” серії “Героям Майдану”, яка увічне пам’ять полеглих і події, що відбулися в Україні протягом листопада 2013 року – лютого 2014 року та увійшли в історію як Революція гідності.

19 лютого

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 121 “Про внесення змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні”.

Змінами передбачено вдосконалення порядку розрахунку економічних нормативів максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) та максимального розміру кредитів, гарантій і поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9). Ці зміни спрямовані на зменшення кредитних ризиків банків шляхом розширення можливості прийняття в забезпечення за наданими кредитами високоліквідної застави у вигляді депозитів.

Постанова набула чинності 21 лютого 2015 року.

23 лютого

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 124 “Про особливості здійснення деяких валютних операцій”.

Нормами постанови запроваджено додаткові заходи контролю за валютними операціями банків із використанням авансових платежів (попередньої оплати), що здійснюються за зовнішньоекономічними договорами (контрактами) їхніх клієнтів. Зокрема встановлено:

- заборону на купівлю безготівкової іноземної валюти за рахунок кредитів у національній валюті та під забезпечення іноземної валюти;

- вимогу отримання підтвердження (дозволу) Національного банку України на здійснення банком авансових платежів за імпортом контрактом клієнта, загальна вартість якого перевищує 50 тис. доларів США;

- вимогу використання акредитивної форми розрахунку для здійснення платежів за імпортом контрактами клієнтів загальною вартістю понад 500 тис. доларів США.

Постанова набула чинності 24 лютого 2015 року.

24 лютого

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 130 “Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України”.

Зокрема змінами встановлено, що кошти в гривнях, попередньо перераховані банком на окремий аналітичний рахунок для здійснення купівлі іноземної валюти за дорученням клієнтів, можуть бути перераховані на купівлю іноземної валюти не раніше четвертого дня з дня їхнього зарахування на цей рахунок. Також не раніше четвертого операційного дня з дня подання банком інформації до реєстру здійснюються авансові платежі в іноземній валюті за імпортом контрактами клієнтів, загальна вартість яких перевищує 50 тис. доларів США.

Постанова набула чинності 25 лютого 2015 року.

Огляд підготовлено департаментом офіційних публікацій та інформаційного забезпечення Національного банку України.

Ціни (тарифи) на послуги з розміщення реклами в офіційних виданнях Національного банку України

Ціни (тарифи) на послуги з розміщення реклами і розміри рекламних оголошень **на внутрішніх сторінках** журналу “Вісник Національного банку України” та додатка до нього – журналу “Банкноти і монети України / Banknotes and Coins of Ukraine”:

Розмір рекламного оголошення	Ціна (тариф) без ПДВ, грн.
1 полоса	4 000
2/3 полоси	3 000
1/2 полоси	2 000
1/3 полоси	1 500
1/4 полоси	1 000
1/8 полоси	500

Ціни (тарифи) на послуги з розміщення реклами і розміри рекламних оголошень **на CD-диску** у додатку до журналу “Вісник Національного банку України” – “Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності”:

Розмір рекламного оголошення	Ціна (тариф) без ПДВ, грн.
1 полоса	1 000
2/3 полоси	700
1/2 полоси	500
1/3 полоси	350
1/4 полоси	250

Ціни (тарифи) на послуги з розміщення реклами і розміри рекламних оголошень **на сторінках обкладинок** журналу “Вісник Національного банку України” та додатка до нього – журналу “Банкноти і монети України / Banknotes and Coins of Ukraine”:

Розмір рекламного оголошення	Ціна (тариф) без ПДВ, грн.
1 полоса другої сторінки обкладинки	6 000
1/2 полоси другої сторінки обкладинки	3 000
1 полоса третьої сторінки обкладинки	6 000
1/2 полоси третьої сторінки обкладинки	3 000
1 полоса четвертої сторінки обкладинки	7 000

Ціни (тарифи) на послуги з розміщення реклами і розміри рекламних оголошень **на сторінках обкладинок** аналітично-статистичних бюлетенів “Бюлетень Національного банку України”, “Bulletin of the National Bank of Ukraine”, “Платіжний баланс і зовнішній борг України”, “Balance of Payments and External Debt of Ukraine”:

Розмір рекламного оголошення	Ціна (тариф) без ПДВ, грн.
1 полоса другої сторінки обкладинки	2 000
1/2 полоси другої сторінки обкладинки	1 000
1 полоса третьої сторінки обкладинки	2 000
1/2 полоси третьої сторінки обкладинки	1 000
1 полоса четвертої сторінки обкладинки	2 500

Вимоги до макета:	1) макет подається в одному з таких форматів: TIF, JPEG, EPS;
	2) зображення – фото, слайд, кольоровий малюнок тощо;
	3) текст рекламного оголошення (у кривих Adobe Illustrator).
	У разі розміщення готового оригінал-макета реклами інформація подається в незаархівованому вигляді (зі щільністю 300 DPI) на одному з таких носіїв: CD-R, CD-RW, DVD, флеш-картах або електронною поштою.
Рекламні матеріали подаються українською мовою.	
За підготовку рекламної статті або виготовлення оригінал-макета реклами вартість за публікацію реклами збільшується на 10%.	
За фіксоване місце ціна (тариф) на розміщення реклами збільшується на 10%.	

За багаторазові публікації реклами надаються знижки від 5 до 20%.

Рекламне агентство або рекламний агент за посередницькі послуги між рекламодавцем та Національним банком отримує винагороду від Національного банку в розмірі 15% від сплачених за послуги з розміщення реклами коштів.

З питань розміщення реклами в офіційних виданнях Національного банку України звертатися:

Марина Гриценко (044) 527-38-06, hritsenko@bank.gov.ua
Ірина Счастлівцева (044) 527-32-31, schastlivtseva@bank.gov.ua
тел./факс (044) 524-38-25.

Адреса Редакції періодичних видань Національного банку України:
проспект Науки, 7, м. Київ, 03028, Україна.

Адреса для листування: Редакція періодичних видань, вул. Інститутська, 9, м. Київ - 601, 01601, Україна.

Вимоги до авторів щодо оформлення та подання творів

Material Submission Requirements for Authors

I. Вимоги до текстових матеріалів

1. Стаття повинна відповідати тематичному спрямуванню журналу.

2. Рукописи для публікації подаються:

а) електронною поштою за адресою litvinova@bank.gov.ua або на електронному носії у текстовому редакторі Microsoft Office Word та у двох роздрукованих екземплярах (шрифт Times New Roman, Arial);

б) паперовий варіант статті має бути надрукований на одній стороні стандартного аркуша формату А4 12 або 14 кеглем через півтора інтервалу (ширина полів: ліве, верхнє і нижнє – 2.5 см, праве – 1.5 см, сторінки мають бути пронумеровані).

3. Максимальний обсяг статті – 30–35 тисяч знаків із пробілами, рекомендований обсяг – 20–25 тисяч знаків із пробілами.

4. Статті надсилаються українською мовою. Основний текст починається зі вступу, в якому має бути розкрито суть проблеми, що розглядається, основні підходи до її вирішення, запропоновані авторами, а також обґрунтовані висновки і пропозиції. Прізвища іноземних авторів, назви банків, установ та організацій, наукових праць, терміни тощо після викладу українською мовою подаються в дужках мовою оригіналу.

5. Наукові статті мають бути викладені й оформлені відповідно до вимог Постанови Президії Вищої атестаційної комісії України “Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України” від 15.01.2003 р. № 7-05/1. На початку статті обов’язково вказується код за Універсальною десятковою класифікацією (УДК), а також додаються анотації і ключові слова українською та англійською мовами. В анотаціях необхідно стисло і чітко сформулювати основну тему, ціль і методи дослідження, його практичні результати, пропозиції і перспективи подальших досліджень на цю тему.

6. Цитати, таблиці, статистичні дані, цифрові показники подаються з посиланням на друковані або електронні джерела (для друкованих джерел вказуються назва, місто, видавництво, рік, том, сторінка). Список використаних джерел подається наприкінці статті мовою оригіналу після слова “Література” (це також стосується назв праць, посилання на які є у тексті статті). Посилання в тексті на ту чи іншу працю позначається її порядковим номером за списком використаних джерел. Оформляти список використаних джерел необхідно відповідно до державного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 “Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання”.

7. Статті подаються в структурованому вигляді: розділи, підрозділи мають бути виділені, з назвами (особливо для великих статей); головні думки автора та висновок виділяються в тексті напівжирним шрифтом, курсивом або підкресленнями.

8. Формули та розрахунки, наведені для обґрунтування та підтвердження результатів дослідження, мають бути подані у тексті статті не як вставлене зображення, а як текст, до якого можуть бути внесені правки. Тобто формули, рівняння та інші математичні обчислення необхідно набирати за допомогою текстового редактора Microsoft Office Word – функції “Формула” Microsoft Equation.

9. До рукопису додається заява з підписом (підписами) автора (авторів) про те, що надіслана праця не друкувалася і не подана для публікації до інших видань.

10. Скорочення, крім загальноприйнятих (скорочення мір, термінів, математичних величин), не допускаються.

II. Вимоги до ілюстративних матеріалів

1. До статті додаються якісна кольорова фотокартка автора або слайд, а також інші ілюстрації, придатні для сканування (непошкоджені, чіткі й якісні).

2. Якщо фотографія надається в електронному форматі, то вона повинна мати роздільну здатність не менш як 300 dpi (Photoshop – формат *.tif чи *.eps).

3. Графіки подаються окремим файлом у Microsoft Office Excel.

4. До кожного графіка обов’язково подається окрема таблиця даних, на основі якої він збудований, та його паперова роздруковка в кольорі. Зведені таблиці даних не бажані.

5. Таблиці, графіки, схеми повинні бути пронумеровані і мати назву.

6. Подаючи весь матеріал у цілісному вигляді, схеми і таблиці слід додатково подавати ще й окремим файлом.

III. Персональні дані

1. До статті обов’язково додаються такі персональні дані автора (авторів): прізвище, ім’я та по батькові, місце роботи, посада, науковий ступінь та вчене звання; службова та домашня адреси, службовий, а також мобільний або домашній телефони, адреса електронної пошти (E-mail); копія (копії) довідки (довідок) про присвоєння контролюючим органом реєстраційного номера облікової картки платника податків (ідентифікаційного номера), а для осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган, – копію відмітки у паспорті про наявність права здійснювати будь-які платежі за серією та номером паспорта; копії 1, 2, 3 і 12 сторінок паспорта. Крім того, всі автори подають реквізити рахунку, відкритого в одному з банків України, для зарахування авторської винагороди; копію договору про розподіл авторської винагороди між співавторами (за наявності). Необхідно також обов’язково поставити підпис під твором.

2. На окремому аркуші автор (автори) дає (дають) письмову згоду на обробку персональних даних Редакцією періодичних видань Національного банку України відповідно до Закону України “Про захист персональних даних”.

IV. Авторська винагорода

1. При наданні матеріалів на розгляд автор (автори) на окремому аркуші має (мають) повідомити Редакцію періодичних видань Національного банку України щодо згоди (відмови) на виплату авторської винагороди за використання твору відповідно до Закону України “Про авторське право і суміжні права”.

V. Статті, оформлені з порушенням зазначених вище вимог, а також рукописні матеріали до розгляду не приймаються

VI. Відповідальність за точність викладених фактів несуть автори

VII. Національний банк України не несе відповідальності за відправлений автором (авторами) твір, який не був отриманий Редакцією періодичних видань Національного банку України